

1956

VALTERIS BANAITIS VYTAUTAS BELIAJUS

KAROLIS DRUNGA RASA GUSTAITYTĖ

VYTAUTAS KAVOLIS V.M. KLAUSUTIS

V. LAGENPUŠAS VINCAS RASTENIS A. ŠIMKUS

SANTARVĖ

UŽTEKS AŠARUVIŲ PRAMONĖS

KALVELIS ŠOKA PER PASAULĮ

PONIOS BOVARY RŪPESČIAI

IŠ KAIMO Į MIESTĄ

GERI AMERIKIEČIAI IR KIAUŠINGALVIAI

TITANŲ GRIUVIMAS

N. 3

SANTARVĖ

kelia Krašto ir jo priešinimosi pranašą užsienio lietuvių politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

SANTARVĖ

palaiko Lietuvos valstybiškumą, valstybinę mintį ir tradicijas.

SANTARVĖ

svarsto lietuvių laisvės kovos reikalus ir pagrindines jos problemas, padėti Krašte, lietuviško gyvenimo bei veiklos svarbiausius klausimus.

SANTARVĖ

nagrinėja politinius, visuomeninius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius klausimus, Lietuvos praeities, dabarties ir spėjamos ateities problemas.

SANTARVĖ

ieško naujų idėjų ir naujų kelių visais tautinio gyvenimo aspektais dabarčiai ir ateičiai, glaudžiamame ryšyje su Krašto reikalavimais, troškimais ir viltimis.

SANTARVĖ

siekia užsienio lietuvius priartinti prie Krašto reikalų.

TURINYS

Užteks ašarųvių pramonės

Kas tas lietuviškasis nacionalizmas? (II)
— Vincas Rastenis

Mūsų sėkmės kelias — V.M. Klausutis

OKUPUOTOS LIETUVOS REIKALAI

Pažanga šimtmečiu atgal
— A. Šimkus

Istorijos vadovėliai komunistinio nu-
žmoginimo tarnyboje — K. Drunga

Šis tas iš Vilniaus Universiteto gyveni-
mo

Smulkios žinios

LITERATŪRINĖMIS TEMOMIS

Ponios Bovary rūpesčiai — J. L.

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS

Kalvelis šoka per pasaulį
— Vytautas Beliajus

IŠ NETOLIMOS PRAEITIES

Kaip ažuols drūts prie Nemunėlio...(III)
— Valteris Banaitis

IŠ MOKSLO PASAULIO

Žmonės, žemė ir žvaigždės
— V. Lagenpušas

I LAISVĘ VEDA MŪSŲ KELIAS

Kasdienė mūsų kultūra
— Vytautas Kavolis

Iš kaimo į miestą — Rasa Gustaitytė

SOVIETINIS GYVENIMAS

Titanų griuvimas — B. Erdvilas

PASAULIO POLITIKOS AIDAI

Rytų ir Vakarų santykių vingiuose
— Diplomaticus

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE

SANTARVĖS UŽRAŠAI

PIRŠTU Į AKĮ

KNYGŲ PARAŠTEJE

Gerai amerikiečiai ir kiaušingalviai
— Gintaras

SANTARVĖ

REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ
ir KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS
LITHUANIAN MAGAZINE

Redaktorius — F. Neveravičius

Redakcijos Įgaliotinis J.A.V-ėse — B. Raila

Redakcinį sambūrį sudaro: K. Drunga, A. J. Greimas, V. Kavolis, J. Masiulis, B. Raila,
J. Vėbra, H. Žemelis, G. Židonytė-Vėbrienė, S. Žymantas

Viršelis — dail. V. K. Jonyno

Leidžia Lietuvių Rezistencinė Santarvė

SANTARVĖ

1956 m.
gegužis - birželis
Nr. 3 (32)

REZISTENCIŲ VISUOMENINIŲ IR KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS

UŽTEKS AŠARUVIŲ PRAMONĖS!

Neseniai pagarsėjusiame vokiečių rašytojo Willi Heinrich romane „Geležin's Kryžius“ randame mintį:

„Kovoti už įsitikinimus nereikia heroizmo. Heroizmas prasideda ten, kur pasiaukojimo beprasmiskumas būna paskutinis ir vienintelis pranešimas, kurį žuvusysis palieka po savęs“...

Tai reikštų, kad už idėjas, tvirtus įsitikinimus galima kovoti drąsiai, narsiai, atkakliai. Tai bus narsi kova, bet ne heroizmas. Tikrasis didvyriškumas pasireišk tada, kada kovotojai bus pasiryžę aukotis už „beviltišką reikalą“, kada jiems iš anksto suprantama, jog gal dar nebus galima kovos laimėti ir kad jiems patiems gal nedaug bus galimybių gyviems išlikti.

Tos mintys mums neišvengiamai ateina, kai galvojame apie 1941 metų birželio dienas ir naktis. Penkiolika metų praslino, ir tai pakankamai ilgas laikas išsikristalizuoti kaikiurioms nuotaikoms bei išvadoms.

o o o

Už ką lietuviai griebėsi ginklo 1941 metų birželyje, vokiečių sovietų karui prasidėjus?

Už lietuvių tautos išlaisvinimą, už nepriklausomos valstybės atstatymą. Už tai, kad okupantas būtų pašalintas, kad daugiau nesikartotų birželio 14-sios ir sekančių naktų trėmimai į Sibirą, kad kaliniai grįžtų laisvėn ir tremtiniai Tėvynėn, kad lietuvius savo šalyje vėl būtų šeiminingas...

Ton kovon tautą šaukė Lietuvių Aktyvistų Frontas, veikęs Tėvynės pogrindyje ir užsienyje. Užsienio vadovybė gerai žinojo,

kad nepriklausomybės atstatymo ir tautos išlaisvinimo viltys tebuvo labai miglotos. Mūsų vakarų kaimynas tada užsimojo su-triuškinti mūsų rytų kaimyną, bet mums jis nieko nežadėjo, stačiai daužyte daužė vi-sias mūsų viltis, iš anksto apie tai įspėda-mas!

Kaikurie ano meto veikėjai iš užsienio bei krašte gal perdaug prisiskyrė sau nuopelnų, tvirtindami, jog tik jie per Aktyvistų Frontą pašaukė tautą kovon ir pravedę sėkmingą sukilimą. Abiem atvejais tai te-būta labai trapios tiesos. Tauta sukilo pa-šaukta ir dar gausiau nepašaukta, o gai-vališka. Sukilimas pavyko, bet nedavė lauk-tų vaisių nes negalėjo jų duoti. Naujas oku-pantas atsisėdo Tėvynėje sauvaliauti...

o o o

Visdėlto LAF vadovybė užsienyje ska-tino ruoštis prie sukilimo iš anksto, skatino ir pačiai sukilimo progai atėjus. Jokių tik-rų vilčių nebuvo, pasiaukojimas turėjo at-rodyti „beprasmiskas“, bet tie tūkstančiai pašauktųjų ir nepašauktųjų ryžosi aukotis.

Taip elgėsi ir užsienio LAF dalyviai, ei-dami per sieną Tėvynėn su geru nusimany-mu, jog mažiausios nesėkmės atveju ten jie prieš laiką gali žūti kankiniais, kaip ka-pitonai švarplaitis. Kiti netrukus skubėjo į atvirą kovą, veržėsi į pirmąją ugnį ir žuvo prie pat Kauno, kaip leitenantas Dženkai-tis...

Tegu tai būna tik pora vardų tarpe šim-tų kitų herojų. Jie vieni iš pirmųjų rašė kraujo testamentą mūsų tautinei rezisten-cijai. Apspjaudyti tų dienų dvasią ir tų he-rojų aukas, kaip tai praėjusį pavasarį yra

padaręs vienas Čikagos lietuviškas dienraštis, gali tik mizerijos ir išsigimėliai, kurių mums prigaminio dešimtmečio „tremtis“ ir gamina vis daugiau...

o o o

Birželio sukilimas turėjo tapti vienu iš ryškių mūsų tautos ryžtingumo, kovingumo ir patvarios rezistencinės dvasios simbolių. Ir tikrai ta dvasia kartojasi dar ryškiau ir dramatiškiau Lietuvos partizanų veiksmais 1944:48 metų laikotarpiu ir paskirais didvyriškais žygiais vėliau.

Ką per vienuolika metų nusitęsusi „tremtis“ padarė iš tos rezistencijos dvasios, iš šventų kruvinųjų tradicijų? Ir iš šios liepsnos žarėjimais surašytų uždavinių užsienio lietuviams?

Liūdna ir net koku atsakyti!

Pagrindinis dėmesys, pastangos, lėšos ir aistra pačiu liguščiausiu būdu, nuolat maudomos intrygų, rugtyniavimų, melo ir šmeižto liūne, susitelkė į smulkia pigmėjų kovą už „valdžią“, už tuščią garbę, už skylėtas partijų ambicijas ir nekartą vien už nuogą pragyvenimą iš patriotiškai surinkto pinigėlio...

Gi Birželio sukilimo ir laisvės kovų gilioji prasmė, ryžtas į naujas ateities kovas ir aukas jau seniai išblėsę ir pamiršti. Liko tik... baisiojo Birželio naktų minėjimai, kuriuos pabėgėliai taip pamėgo ir išnešiojo po visą laisvųjų lietuvių pasaulį.

o o o

Tai labai būdinga naujai mūsų defetizmo, resignacijos, sumaterialėjimo ir išglebimo dvasiai!

Tomis sukaktuvių dienomis šimtai aukašaburnių kalbėtojų įvairiuose pasaulio kampuose lipa ant tribūnų, pasistato po nosim ašaruves ir verkia į jas preskomis dejuotojų, o nekartą vien krokodilų ir hipokritų ašaromis. Graudena save ir tautiečius, smukdami ir kitus smukdydami į skausmo, gėlos ir nevilties plokštybių prakalbįjadas. Taip pajaudinę ir sukiuzinę vis retėjančius klausytojus, paskui patetiškai maldauja skatiko, kuris, jeigu dar gaunamas, eina išsilaikyti „tremties kovotojams už tautos valdžią ir vadovavimą“...

Ilgainiui dėl viso to darosi tikrai baisu, ir ateina laikas vieną kartą pasakyti: — Užteks tos ašaravių pramonės!..

Baisiojo Birželio naktys per pastarą dešimtmetį nuolat buvo ir tebėra apgaubusios mūsų Tėvynę, o protarpiais jos yra buvusios juodesnės ir baisesnės, negu anos prieš penkiolika metų. Ne ašaros ir aima navimai prie tribūnų palengvins kada nors tautos buitį, bet tik kietas, neatslūgstas rengimasis naujoms kovoms ir naujoms aukoms.

O tam pavydžių jieškokime ir dvasinio įkvėpimo semkimės daugiau iš tų herojų, kurie, kovodami už laisvės įsitikinimą, žinojo „beprasmiškai“ ir „beviltiškai“ besiaukoją. Tačiau — ... palikdami po savęs krauju antspauduotą testamentą kitiems doriems ir drąsiems tautos vaikams tęsti rezistencijos žygius ligi laisvės aušros sušvitimo.

Kur žmonės bekovotų prieš barbariškumą, tironiją ir žudynes, už laisvę, teisę bei garbę — tepameni, kad jų žygių pagaršas bus minimas galbūt tiek ilgai, kol pasaulis suksis, nors jie patys ir būtų žuvę.

Winston Churchill.

KAS TAS

LIETUVIŠKASIS NACIONALIZMAS? (II)

VINCAS RASTENIS

NACIONALIZMAS IR VALSTYBĖ

Valstybė yra tam tikroje teritorijoje gyvenančių žmonių organizacija. Tai yra augščiausios kategorijos, tobuliausia organizacija, nes monopolizuojanti suvereninę valdžią, privalomos teisės nustatymą bei jos sankcijų taikymą.

Valstybė gali būti tik tam tikros teritorijos gyventojų organizacija, bet gali būti ir tautos organizacija, tai yra tautinė arba nacionalinė valstybė. Kaip palyginti tobulą organizacinę formą, valstybė yra svarbi ir veiksminga priemonė jai priklausančių žmonių gerovei kurti (jei tinkamai tam panaudojama). Todėl ji gali būti ir puiki priemonė ir tautai išsilaikyti, stiprėti, jos gerovei kurti. Dėlto vienas iš ryškiausių nacionalizmo bruožų ir yra siekimas, kad tauta turėtų tą priemonę. Kitaip sakant, nacionalizmas siekia turėti tautos reikalams nacionalinę, tautinę valstybę, kiek tik galima apimančią visą tautą, ir tik tą tautą. Iš to — valstybių etnografinės tautų teritorijose kūrimo principas.

Atskirų tautų nacionalizmas skaldo imperijas, multinacionalines (daugiatautines) valstybes į nacionalines, vienos tautos valstybes, skirtas tarnauti tik tų tautų reikalams. Tautų apsisprendimo teisė yra nacionalizmo pripažinimas. *Neiškrūpęs nacionalizmas yra nesuderinamas su imperikalizmu*, Tik sovinizmo liga nacionalizmą gali vėl įvesti į imperializmo kelią.

Nacionalizmo akimis, ideali valstybė turi apimti savo teritorijoje visą tautą, ir tik savą tautą. Tačiau tikrovėje, dabarties sąlygomis, tai beveik niekur neįmanoma, kadangi retai kurioje teritorijoje gyventojai yra tik vienos tautybės, ir retai kuri tauta neturi savo tautiečių dalies išsiblaškiosios po įvairius pasaulio kraštus. Todėl

tenka daryti įvairių kompromisų, nutolimų nuo grynai nacionalinės valstybės idealo (tautinių mažumų teisių garantijos, savo tautiečių globa svetur ir t.t.) Tačiau daugumas dabar esamų valstybių yra nacionalinės-tautinės valstybės, nors ir neidealiai nacionalinės. Ir Lietuva, atgaivinusį savo valstybę nevisas etnografinės žemės apimančiame plote bei turėdama nevisai menką kitų tautinių elementų dalį savo viduje, stojo į valstybių eilę kaip *lietuvių tautinė valstybė*. Juk ji lietuvių iniciatyva ir pastangomis atstatyta, lietuvių tautai visų pirma skirta. Šia prasme visi lietuvių politiniai susigrupavimai, siekdami Lietuvos nepriklausomybės, pasireiškė nacionalistiškai.

Bet nacionalizmas, laikydamas valstybę viena iš svarbiausių ar net pačia svarbiausia priemone tautos reikalų rūpinime, nelaiko valstybės tikslu. Nacionalizmas valstybės neigimą ar jai kenkimą, be abejo laiko kenkimu tautos interesams, nes kenkti tų interesų rūpinimo priemonei savaime yra kenkimas ir pačiai tautai. Bet priemonė negali būti laikoma svarbesnė už tą, kam ji tarnauja. Valstybės iškėlimas už viską augščiau, padarymas jos lyg ir savaimingu tikslu, būtų jau ne nacionalizmas, o etatizmas, kuris galėtų valstybės labai net ir tautos interesus aukoti. Jei kada koks publicistas ir būtų iš įsismaginimo taip toli nukalbėjęs valstybės naudai (mažiausiai vienas toks atsitikimas man žinomas), tai jokių būdu nereikšia, kad lietuviškasis nacionalizmas būtų valstybę bandęs iškelti augščiau už tautą.

Kunigaikščių laikais, kada nacionalizmas ne tik Lietuvoje, bet ir visur dar nebuvo pasiekęs šių dienų sąmoningumo, buvo gerokai nueita etatizmo linkme. Sukurta milžiniška valstybė permažai tarnavo ar gal

vietomis visai nebėtarnavo lietuvių tautos stiprinimui. Kai tas pastatas griuvo, tauta liko silpna. Šiuo požiūriu dabartinis lietuviškas nacionalizmas nėra linkęs sekti anų laikų tradicijos. Bet tai nereiškia, kad jis turėtų eiti valstybės reikšmės nuvertinimo linkme.

Šiandien, kovodami dėl tautinės lietuvių valstybės atstatymo, visi lietuviai nacionalistai-tautininkai sąmoningai stengiasi, kol įmanoma, „kabintis“ nors ir silpnos, bet vis dėlto dar *savos* valstybės šakelės. Laiko reikalinga išlaikyti kuo ilgiausiai, stiprinti ją, kiek tik įmanoma. O kai kas nors „visuotines idėjas“ augščiau už lietuvišką nacionalizmą norėdamas iškelti, ar kuriais kitais sumetimais, nors ir kišeniniais peiliukais ima tą šaknelę „pjaustinėti“, tai visai nuosekliai, kad nacionalistiškai mąstantieji prieš tai protestuoja ir stengiasi apsiginti nuo to lietuvių tautos interesams sąmoningo ar nesąmoningo kenkimo.

LIETUVIŠKAS NACIONALIZMAS IR VALSTYBĖS SANTVARKA

Nacionalizmo pažiūra į valstybę, kaip į veiksmingiausią priemonę tautos gerovei siekti, savaime nenustato, kokia turi būti valstybės santvarka. Lietuviškasis nacionalizmas, būdamas liberalus pasaulėžiūrų atžvilgiu, suprantama, atmeta „teokratiją“, lygiai kaip ir kitokią santvarką, paremtą vienos (vistiek, teistinės ar ateistinės) pasaulėžiūros viešpatavimu, privilegijavimu ar persekiojimu.

Nacionalizmo siekimas yra, kad valstybė tarnautų visai tautai, ne katram ar katriems jos ūkiniams-socialiniams sluoksniams. Todėl nacionalizmas siekia, kad valstybės santvarka tikėtų siekti įvairių tautos sluoksnių interesų harmonijai, o ne tų sluoksnių kovai vykti ir tos kovos laimėtojų interesams tetarnauti. Iš to seka, kad valstybės santvarka turi sukurti ne autokratišką valdžią, o kilusią iš tautos valios, numanantią ir suprantantią tautos reikalų visumą, sąžiningai veikiančią tų reikalų kogeriausio patenkinimo linkme. Taigi esmė je ta santvarka turi būti *demokratinė*.

Ši išvada išplaukia ne iš išankstinio tikėjimo, kad tik demokratinė santvarka tautai yra gera (doras, išmintingas ir sąžiningas monarchas ar diktatorius gali val-

dyti naudingai visai tautai), bet iš žmonių būdo bei silpnųjų pažinimo bei praktikos, rodančios, kad demokratinėje santvarkoje yra *daugiau garantijų* (nors ir ne absoliutinių) tautai naudingam valstybės veikimui pasiekti. Patys žymiausi Lietuvos nacionalistai, visi kovotojai dėl Lietuvos nepriklausomybės, neturėjo šia prasme abejojimų. Savo laiku Lietuvos Taryboje priimtas sutikimas įsteigti Lietuvoje monarchiją to nei kiek nenuneigia, kadangi buvo kalba tik apie konstitucinę monarchiją su visomis demokratinės santvarkos ypatybėmis (Demokratijos lopšyje — Anglijoje ligi šiai dienai tebėra monarchija, nors niekas negali sakyti, kad Anglijos santvarka nedemokratinė).

Bet demokratijos formos įvairios. Lietuvoje buvo griebtasi „demokratiškiausios iš demokratinių“ formos, ir ji stipriai apvylė. To pasėkoje (ir, be abejo, kitų kraštų pavyzdžių įtakoje) Lietuvos „nacionalistinis frontas“ gavo progos pabandyti surasti tinkamesnę valstybės santvarką Lietuvai. Nacionalizmo ideologai ar reišėkėjai, atsidūrę prieš tą uždavinį, negalėjo susilaikyti nekritikavę buvusios santvarkos ir nepabrėžę jos silpnųjų. Tai buvo ir reikalinga, nes siekiant išvengti neigiamybių, būtina jas išryškinti. Vienos iš demokratinių formų kritika, žinoma, skambėjo ne vienam kaip apskritai demokratijos kritika ir jos neigimas.

Šiandien daugumas (o gal ir visi?) lietuvių nacionalistų (tautininkais ar kitaip besivadinančių) yra nuomonės, kad anuo metu, stengiantis nutolti nuo „seimokratijos“ silpnųjų ir neigiamybių, buvo per daug įsibėgėta į kitą „demokratijos zonos“ pakraštį ir gal net už tos zonos ribų, kur susidurta su kitomis negirtinomis ir net ir nacionalizmo siekimams nepalankiomis santvarkos ydomis. Todėl šiandien, smulkmeniškai valstybės santvarkos problemų nesprendžiant, vis dėlto tarp „visokio plauko“ (tai yra, įvairiuose susigrupavimuose esančių) lietuvių nacionalistų vyrauja nuomonė, kad ateity Lietuvos valstybės santvarka turi neišeiti iš „demokratijos zonos“. Tai nereiškia linkimo grįžti į jau išbandytą (ir kitų kraštų, ypač Prancūzijos praktikoje nežavingai atrodančią) „seimokratiją“.

Savo laiku Lietuvos nacionalistinių sluoksnių kalbėtojų lūpose pasigirdavo priekaiš-

tų ir liberalizmui — daugiausia tais atvejais, kai „šeimokratija“ buvo laikoma „liberalizmo kūdikiu“. Iš tikrųjų gi liberalizmas, kaip ir nacionalizmas, nedogmatizuoja konkrečios demokratijos santvarkos formos. Jis palaiko tik pagrindinius demokratijos principus, kurių detalizavimas jau yra ne liberalizmo doktrinos, o atskirų jos interpretatorių kūryba. Todėl nėra pagrindo lietuviškąjį nacionalizmą laikyti iš esmės kada suėjusiu į konfliktą su liberalizmu. Savo laiku J. Tūbelis (ministeris pirmininkas ir Lietuvos Tautininkų Sąjungos pirmininkas) viename tautininkų susirinkime gerokai „užpylė šalto vandens“ visiems „griežtos linijos“ reikalaujoms. Sako, reikalaujate griežtumo, vaizduojatės pasidarysiai lietuviškais fašistais, ar kuopanašiu, o juk pasižiūrėkit tik tai, ko jūs norite, ką siūlote, ir pamatysite, kad jūsų lūpomis kalba gryniausias liberalizmas. „Mes visi“, — sakė, — esame liberalai ligi kaulų smegenų: ir aš, ir prezidentas, ir jūs visi iki vieno!“

Žinoma, lietuviškasis nacionalizmas nesutiko ir nesutiks su viskuo, kas kartais gali būti liberalizmo titulu skelbiama. Juk, pavyzdžiui, Amerikoj daugelis liberalizmu laiko paprasčiausią „salioninį komunizmą“, ir manoma net, kad liberalas tai yra... komunistas be partijos bilieto. Su šitokiu „liberalizmu“, suprantama, lietuviškasis nacionalizmas tikrai neturi nieko bendra, ir iš tokio tariamo liberalizmo idėjų nei valstybės santvarkai nesiskolins. Bet lietuviškasis nacionalizmas, būdamas liberalus pasaulėžiūrų atžvilgiu, būdamas liberalus ir įsitikinimų atžvilgiu kitose srityse, tik siekdamas, kad politinė veikla ir valstybės sėkmingiausiai siektų visų tautos sluoksnių interesų harmonijos, *de facto* susieina su liberalia pažūra į valstybės santvarką ir pageidaujamą santvarką apibrėžia kaip *liberalią demokratiją*, siekiančią kiek galima išvengti chaoso vykdomojoje valdžioje. Aišku, anglo-saksų kraštų valstybės santvarkos pavyzdžiai šiam supratimui yra artimesni, negu prancūziški - kontinentiniai pavyzdžiai, nors tai ir nereikia, kad būtų rekomenduojama akiai sekti tą ar kitą anglo-saksų kraštų pavyzdį.

NACIONALIZMAS IR INTERNACIONALAI

Iš nacionalizmo šalininkų neretai išgirstama, kad nacionalistinė linkmė veda keliu į Lietuvą, į savus namus, o kitos linkmės eina „į Romą arba į Maskvą“. Arba ir priešingai: esą, yra tik du keliai šiais laikais: kas nenori eiti į Maskvą, lieka tik Roma, trečio kelio nėra...

Žinoma, tas vaizdingas gražbyliavimas gerokai iškreipia tikrąjį ir nacionalizmo ir kitų srovių pobūdį. Iš to susidaro net toks nesusipratimas, kad vienaip ar kitaip organizuotų lietuvių ryšiai su atitinkamomis tarptautinėmis organizacijomis jau imama laikyti kone „tautos išdavimu“. Nacionalizmas tuo požiūriu esąs vienintelis „švarus“, nes iš prigimties negalys būti jokiuose internacionaluose, kadangi nacionalistinio internacionalo negali būti...

Iš tikrųjų gi dalyvavimas panašių idėjų tarptautinėse organizacijose negali būti net ir nacionalistiniu požiūriu smerkiamas vien tik iš principo. Jis gali būti negeras tik tuo atveju, jeigu dalyvaujančius tas įpareigojotų laikytis tokių nusistatymų, kurie būtų priešingi tautos interesams. Bet dalyvavimas internacionaluose nebūtinai turi būti ir dažniausia nesti susijęs su tokiais pasėkomis. Priešingai, ypač tokiais laikais, kada tautai reikia ir tarptautinės pagalbos, toks dalyvavimas gali būti ir esti naudingas, todėl ir iš nacionalistinio taško žiūrint sveikintinas.

O tokie tarptautiniai sambūriai, kaip sakysime, dabar Pavergtųjų Europos Tautų Seimas galėtų būti laikomi net ir „nacionalistiškais internacionaliais“, kadangi juose įvairių tautų veikėjai susirenka bendrai siekti absoliučiai nacionalistiškų tikslų — nepriklausomybės savo tautomis.

Čia esmė yra visai kita. Ne dalyvavimas tarptautinėse konferencijose, bet *tarptautinio pobūdžio idėjų iš principo statymas augščiau už tautos interesus* nacionalizmo akimis yra negeras dalykas. Tos idėjos gali būti tautai visiškai priimtinos, naudingos, ir tuo atveju viskas tvarkoj. Bet gali būti ir kitaip. Ryškiai tas blogumas geriausiai apibūdinamas kur ne kur išlendantiais prasitarimais ar net šūkiais, anot kurių „Jei Lietuva nebūtų katalikiška, tai

verčiau jos tenebūnie!“, arba „Jei Lietuva nebus socialistiška, tai jos nereik!“. Iš nacionalistinio taško toks klausimo pastatymas absoliučiai nepriimtinas. Reikia pripažinti, kad lietuviškos politinės srovės ir vengia taip griežtai klausimą statyti. Bet pats faktas, kad kurios nors tarptautinio pobūdžio idėjų sistemos demonstratyvus pastatymas augščiau už tautinius siekimus, principu tautinių interesų pripažinimas kaip ir priklausomais nuo kurios idėjų sistemos sudaro pagrindo įtarti, kad tam tikromis aplinkybėmis tautos gerovė gali būti aukojama tam, kad laimėtų anos idėjos.

Nacionalizmo akimis, Lietuvos siektina visų pirma lietuviškos, savaimingos. „Visuotinių šaltinių“ idėjos, kurios gali būti įvairios, vienos kitoms priešingos, ne atmetamos, priimamos *liberaliai*, be specialių privilegijų leidžiant joms taikingai surasti savo vietą ir kompromisinį sugyvenimo sambūvį tautoje, o ne monopoliskai užvaldyti tautą.

Ar tai reiškia, kad nacionalizmas irgi propaguoja *internacionalinį liberalizmą*? Teisingiau būtų pasakyti, kad nacionalizmas, jeigu jis visus tautos sluoksnius lygiai vertina, jau pats savaime iš prigimties yra liberalus (o lietuviškas nacionalizmas dar, kaip minėta, turi ir iš preitės paveldėtas liberalias tradicijas). Lietuviškajam nacionalizmui nėra reikalo semtis liberalumo idėjas iš kokio nors „internacionalinio šaltinio“, iš kurio nors liberalinio internacionalo. Lietuviškas nacionalizmas iš savojo lietuviškojo šaltinio yra įkvėptas būti liberalus, ir jis toks greičiausia būtų, jei ir nebūtų „tarptautinio liberalizmo“. Tai yra daugiau sutapimas, negu įtaka. O jeigu ir įtaka, tai nacionalizmo akimis visiškai gera, priimtina, nes tautos taikingam gyvenimui ir pažangai palanki.

Ta proga paminėtina, kad ir mūsų tautininkų yra praktikuojami ryšiai su tarptautinėmis liberalų organizacijomis. Ne tam, kad būtų reikalo dar liberalizmo idėjų mokyti ar „pasisemti“, o tam, kad būtų išnaudotos visos progos tarptautinėje plotmėje Lietuvos reikalui padėti. Tautininkai, lygiai kaip ir liberalaus nusiteikimo lietuviai tautininko ar nacionalisto vardo neprisiėmusieji, mielai santykiauja su kitų

tautų liberalais net ir tam, kad prisidėtų prie liberalinių pažiūrų stipresnio reiškinio pasaulyje, nes, kaip praaišytų tų pažiūrų iškilimas yra padėjęs lietuvių tautai, taip ir dabar tai gali padėti.

Tarp kita ko, yra esminis skirtumas tarp santykiavimo su liberalinėmis ir „dogmatinėmis“ tarptautinėmis organizacijomis. „Dogmatiškas“ internacionalas gali pareikalauti paklusti sprendimams, kurie su atskiros tautos interesais ir susikirstų, o iš liberalinio, kad ir internacionalo, to netenka laukti, nes liberalų organizacija visada bus *liberali* ir savo dalyvių neprievartaus... Liberalas gali būti (gali ir nebūti) nacionalistas, bet liberalas negali būti šovinizas (arba jis jau nebus liberalas). Todėl lietuviškas nacionalizmas, visiškai nepriklausomas nuo „tarptautinio liberalizmo“, vis dėlto turi su juo daug „bendrų taškų“ pažiūrose.

Daug lietuvių tautininkų jaučiasi saviame „lietuviškas liberalais“, nemaža pasijunta neaukiai sutapdami su liberalizmu. Vieniems gal tai atrodo kažkoks prieštaravimas sau (toks pat „suinternacionalėjimas“, kaip ir kitų...), kitiems tas liberalo sąvokos turinys atrodo įtartinas... To priežastis daugiausia yra pradžioje minėta painiava sąvokose. Kaip nacionalizmo, taip ir liberalizmo yra įvairių atspalvių, įvairių „auglių“, kurie tačiau nekeičia pagrindinės jų esmės. Ir liberalui gali būti nejauku sutapdinamam su nacionalizmu, jeigu nacionalizmo sąvokon jo akyse įeina ir imperalizmas, ir diktatūra, ir visa eilė kitokių blogybių, kurių ir St. Yla nepašyškštėjo prikergti lietuviškajam nacionalizmui.

Dedant ir į nacionalizmo ir į liberalizmo sąvokas neiškraipytą jų prasmę, lieka tik prisidėti prie minėto J. Tūbelio pareiškimo: „esam liberalai ligi kaulų smegenų“. Neveltui ir St. Yla, užsibrėžęs uždavinį „sumalti“ lietuviškąjį nacionalizmą, visų pirma „malė“ liberalizmą. Tik „malė“ iš tikrųjų ne lietuviškąjį nacionalizmą ir ne liberalizmą, o tik tai savo paties tam tikslui pasigamintas baidykles, kurias jis pavadino nacionalizmo ir liberalizmo vardais. Nei nacionalizmas nei liberalizmas dėl to nenukentėjo,

TAUTININKŲ „NUKRYPIMAS“

Lietuviško nacionalizmo kritikai bei neigėjai, prikalbėję apie jį visokių įmanomų fantazijų, paprastai gale griebiasi paskutinio šiaudelio: esą, *dabar* lietuviškasis nacionalizmas galutinai nukrypo nuo A. Smetonos nacionalizmo...

Tas A. Smetonos nacionalizmas šiaip jau nei kiek negailestingiau maišomas su purvais. Bet kai prireikia „nutrenkti“ dabartinį nacionalizmą reikšimasi, tai tada A. Smetona jau geras, o blogi tik dabartiniai „neištikimi jo sekėjai“...

Vien tai liudija to „šiaudelio“ trapumą, todėl nėra reikalo plačiau apie tai ir kalbėti. Pastebėtina tik tai, ką net ir St. Yla prisimena, jog „pats A. Smetona tikėjosi, kad jaunesnieji įneš daugiau aiškumo, koks turėtų būti nacionalistinės srovės vaidmuo“. Taigi, A. Smetona nepretendavo palikti kažką panašaus į Evangeliją, kurią sekėjai tik skaitytųsi, atmintinai mokytųsi ir nieko nebegalvodami ją pažodžiui tesivadovautų. Naujos aplinkybės daug ir naujų išvadų reikalauja. Taigi „nukrypimai“ visai normalus reiškinys.

Bet tie „nukrypimai“ dažniausia yra visai ne tie, kurių St. Ylos tipo kritikai prifantazuoja. Ryškiausias dabartinės tautininkų kartos „nukrypimas“ yra tai, kas čia šiek tiek apibūdinta kalbant apie pažiūras į valstybės santvarką. A. Smetona savo laikų leidosi valstybės santvarkos srity iš dalies nužengti net už „demokratinės zonos“ ribų. Dabartiniai „nukrypėliai“ mano, kad ateityje lietuviškas nacionalizmas šiuo požiūriu turi laikytis „demokratinės zonos“ viduje, ir gal mano, kad anas išžengimas nebuvo visiškai patenkinamas valstybės santvarkos klausimo išsprendimas ir nacionalizmo akimis žiūrint. Tačiau, kiek žinoma, ir pats A. Smetona buvo spėjęs „nukryti“ nuo to, kas buvo daryta 1938 metais. Bet, tarp ko kita, tautininkai vis tiek mano, kad užsienyje esančios partijų nuotrupos nėra kompetentingos jau dabar keisti Lietuvos konstituciją.

KATRIE SAMBŪRIAI
NACIONALISTIŠKI

St. Yla (ir daugelis kitų) į nacionalistų ar tautininkiškų sambūrių eilę be ceremonijų surašo LTS, LAS, LLKS ir LRS organizacijas (ir tik jas!).

Be abejo, šios organizacijos, dabartiniu metu veikimą Lietuvos nepriklausomybei atgauti laikančios svarbiausiu arba net vienuinteliu uždaviniu, yra neabejotinai nacionalistiškos. Ir jų sudarytoji Lietuvos Nepriklausomybės Talka yra šia prasme absoliučiai nacionalistiška, ką neginčijamai ir pats vardas liudija (visiškai nacionalistiška paskirtis). Bet kaip gi su visomis kitomis, į LNT neįeinančiomis grupėmis bei grupelėmis? Ar jose jau nei kiek nebeliko lietuviško nacionalizmo? Ar tuo nejuokais norima pabrėžti, kad ir *dabar kiti dalykai*, o ne lietuviškas nacionalizmas yra augštesnė kategorijoj ir didesnio skubumo, negu Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės iškovojoimas?

Jeigu taip, tai lieka tik taip tą ir užrašyti. Ir pageidauti, kad tai juo aiškiau ir juo dažniau būtų pakartojama, kad bent ta nedidelė išeivijoj esanti lietuviškos visuomenės dalis žinotų, kas kaip veikia, kas ko visų pirma siekia, ir kad atitinkamose organizacijose dalyvaujantieji žinotų, kur jie iš tikrųjų yra.

Minėtos keturios organizacijos pagrindiniam, tikrai lietuviškam nacionalistiškam tikslui veikia bendrai. Kitais (jų tarpė gali būti „amžinieji“ bei „visuotinieji“ klausimai) reikalais jos pasilieka savarankios ir vienas kitų savo pažiūromis nei į praeitį, nei ateitį neriša. Ir apie krikščionybę, ir apie socializmą, net ir apie liberalizmą kiekviena iš jų gali, jei nori, turėti savo nuomonę.

Todėl St. Ylos didysis sūvis, užtaisytas antinacionalizmo ir antiliberalizmo bacilomis, bet taikytas į šias ir tik į šias keturias organizacijas (aiškiai šių dienų praktinės „politikos“ sumetimais), faktiškai pralėkė pro visus taikinius, nepataikydamas nei į nacionalizmą, nei į liberalizmą, ir netgi nei į tuos keturis, Reutlingene sunaikintus nutartus vardus.

MŪSŲ SĖKMĖS KELIAS

Ne partijų doktrinos, ne partinių karjeristų ambicijose, bet Tėvynės meilėje ir vienybės dvasioje.

V. M. KLAUSUTIS

Mūsų tautos praeitis kupina garbės, pergalų ir tragedijų. Mūsų prabočių vienybė paliko daug gražių pavyzdžių dabarties lietuviams kovoje už laisvę, bet taip pat ir blogų pavyzdžių. Senovės Lietuva buvo nugalima per daugiau nei 200 metų, vieningi lietuviai valiojo išsaugoti savo valstybę, bet kai lietuviai neteko vienybės, — pražudė savo valstybę. Mes žinome duomenis apie Jogailos antipatiją Kęstučiui, jų kovų dėl valdžios skandalingus duomenis. Kęstutis buvo nužudytas, jo sūnus Vytautas įkalintas; pabėgęs iš kalėjimo, atsidūrė pas Lietuvos priešus kryžiuočius, o Jogaila pas lenkus. Žuvus Lietuvos valdovų vienybei, pradėjo žlugti didžioji, galingoji Lietuva.

Vytautas Didysis, siekdamas valdyti Lietuvą, atitaisyti Jogailos klaidas, grąžinti Lietuvai vienybę, pašalinti demoralizaciją, nusilenkė prieš Jogailą. Lenkijos karalių ir atleido jam net už tėvo nužudymą. Po pergalės prie Žalgirio, Vytautas atgavo Lietuvos valdymą, grąžino Lietuvai vienybę ir galybę, bet nebespėjo tapti Lietuvos karalium ir tuo vėl formaliai atskirti Lietuvą nuo Lenkijos. Tai pirmieji Jogailos ir Lenkijos imperialistų politikos laimėjimai Lietuvoje.

Vėliau matome pradėjusius lenkėti Lietuvos didikus, katalikus patenkant į lenkų įtaką, prisijungiant Lietuvą prie Lenkijos Lublino unija, sužlugdymą Lietuvos valstybės, vykdomą lietuvių nutautinimą per valstybę ir bažnyčią. Žinome tai iš istorijos.

Dabarties lietuviai pergyvena antrąjį demoralizacijos ir politinių tragedijų etapą. Lietuvos komunistai, lygiai kaip anų laikų Lietuvos didikai, patekę į rusų komunistų įtaką, tapo mūsų tautos išgamomis. Jie

džiūgavo ir talkininkavo, kai Maskva užėmė Lietuvą, grąžino lietuviams viduramžių politinę, socialinę ir ūkinę vergiją, vėl pradėjo rusifikaciją ir lietuvių tautos naikinimą.

Kai tauta, maža ar didelė, netenka vienybės, — jos demoralizacija gilėja. Lietuviai tai išgyveno praeityje, ir nemažiau pavyzdžių matyti dabar. Lietuvis privalo nepamiršti, kad lenkų įtaka Lietuvoje per 350 metų, rusų per 125 metus, taipgi vokiečių okupacijos sunaikino mažiausia trečdalį lietuviškai kalbančių žmonių. Slava ir germanai teriojo lietuvių įvairiomis priemonėmis: politinėmis, socialinėmis, ūkinėmis, religinėmis ir kultūrinėmis, o taip pat versdami lietuvių svetur emigruoti — žūti svetimųjų bangose užsienyje.

* * *

Esu susilaukęs žilo plauko amžiaus, buvau liudininkas lietuvių tautos prisikėlimo — tautinio ir politinio laisvės sąjūdžio pradedusio nuo dr. Jono Basanavičiaus, dr. Vinco Kudirkos ir kitų Aušros ir Varpo kūrėjų. Atsimenu, mamytė mokė mane poterių lenkų kalba, ligi susilaukėme lietuviškų elementorių ir maldaknygių iš Tilžės. Mačiau vaikystėje savo akimis knygnešius ir tautos patriotus, grandiniais surakintus, žandarų varomus nuo Alytaus linkui Varėnos, Vilniaus ir Sibiro... Teko man bėgti iš slaptos kaimo mokyklos, kai žandaras Meškučių kaime pasirodydavo. Tokia buvo Lietuva netolimoje praeityje, vos prieš 60 metų.

Daug mūsų žmonių žuvo tėvynės laisvės kovose, ištėrimimuose, kalėjimuose ir emigracijoje. Bet likusieji ištikimi Lietuvai, eidami Basanavičiaus ir Kudirkos idealo keliu, sulaukę palankių sąlygų iškovojo nepri-

klausomybę savo tėvynei. Lietuviai, pasiekę tautinės vienybės, buvo gajūs, ryžtingi ir kovingi. Susilaukę progos, išlaisvino žymiąją Lietuvos dalį iš slavų ir germanų vergijos, vėl atstatė Lietuvos valstybę.

Deja, atstacius Lietuvos valstybę, lietuviai pradžioje tautinę vienybę, nuėjo kitu keliu, negu Basanavičius ir Kudirka buvo ro-dę. Politinių grupių vadai, kurdami atskiras partijas, siekdami Lietuvos valdymo, pamiršo tautinės vienybės svarbą. Jie siekdami krašto valdymo ir karjerų, nekartą pamiršdavo Lietuvos savanorių išlietą kraują, paaukotas gyvybes kovose už laisvę ir nepriklausomybę, skleidė partines antipatijas ir demoralizaciją; Seimo tribūna nekartą buvo partinės politikos ir demagogijos plėtojimosi vieta...

Reiškiniai buvo liūdni. Jaunutė Lietuvos demokratinė santvarka (iš Prancūzijos importuota) politiškai ir morališkai greit susibankrutino. Lietuva netrukus susilaukė politinio sukrėtimo — perversmo, jėga pašalinusio liaudininkų socialistų vyriausybę, o tuo pačiu ir išorinio pavojaus nepriklausomybei. Pilsudskis ir Stalinas ruošėsi žygiams į Lietuvą daryti tvarkos. Laimei, lietuviai tada išvengė vidaus brolių žudiško karo, ir kaimynai nerado progos įsikišti.

* * *

Mes, Amerikos lietuviai, daugelis tada džiaugėmės susilaukę naujos vyriausybės Lietuvoje su Antanu Smetona priešakyje. Mes tikėjome, kad politinė padėtis gal atslugs, tarpusavinės antipatijos ir demoralizacija sumažės, kad šis valstybės vyras, buvęs pirmasis Lietuvos prezidentas, turėjęs daug įtakos Lietuvoje ir užsienyje, grąžins Lietuvai vienybę ir užtikrins saugumą Lietuvos nepriklausomybei. Žodžiu, mūsų daugelio viltys tada buvo susilaukti Lietuvoje ir užsienyje lietuvių vienybės.

Deja, mūsų viltys buvo tuščios. Nors Prezidento Smetonos valdymo metais Lietuva susilaukė ūkio, pramonės ir kultūros kūryboje neabejotinai didelės ir matomos pažangos, tačiau tarpusavinio susiskaldymo ir gilių kivirčių nepavyko jam pašalinti ir tautinės vienybės pilnąja to žodžio prasme nebuvo pasiekta. Šią skaudžią tikrovę mes matėme, žvelgdami į Lietuvą iš Amerikos, o apsilankę tėvynėje, stebėjomės ir kentėjome, jausdami vienų tautinių grupių antipatijas kitoms.

Pasitaikė proga ir man aplankyti tėvynę, matyti jos ūkinę ir kultūrinę pažangą 1935 metais. Palyginęs 1935 m. Lietuvos ūkinę ir kultūrinę padėtį su 1913 metais, mačiau skirtumą — tarsi tarp dienos ir nakties! Gėrėjauosi pasiektais kūrybos vaisiais, bet nepatiko man įtempta politinė partinė atmosfera — partijų savitarpinės antipatijos, ypač tas vadinamasis „ūkininkų sukilimas“, kurį anuomet partinė spauda labai garsino Lietuvoje. Krašto ūkinę krizę tuomet partininkai išnaudojo savo politikos tikslams. Tos ūkio krizės viena iš pirmųjų priežasčių buvo Hitlerio uždarymas vokiečių sienos ir rinkos Lietuvos ūkio gamybai. Visi Lietuvos žmonės gerai suprato, kodėl žemės ūkio kainos tada krito, netekus vokiečių rinkos, bet opozicija teigė, kad už sunkią ūkio krizę atsakinga esanti tik Smetonos vyriausybė...

Savo akimis mačiau šį tariamąjį „ūkininkų sukilimą“. Toji „revoliucija“ žydėlių, miestų valkatų ir vieno kito politikieriaus vesta ūkininkų vardu turguose atrodė tarsi komedija. Ūkininkai į turgus suvažiavę ir miestiečiai stebėdami tada juokavo, jog tai esąs „opozicijos politinis manevras“. Stebėjau, juokavau ir aš kartu su kitais, tačiau man buvo aišku, kad tie „juokai“ nepašalins, o tik dar didins politines antipatijas ir naujas demoralizacijos sėklas Lietuvoje. Užsienio stebėtojai buvo aiškiai matyti, kad prezidento Smetonos vyriausybė dar turėjo daugumos ūkininkų ir miestiečių pasitikėjimą, ir „sukilimas“ platesnio pasisekimo negalėjo rasti. Bešališkai nusiteikusiame užsienio lietuviui buvo grau-du ir nemalonu. Piktinausi ir aš, visa tai savo akimis matydamas.

* * *

Grįžau į JAV neramus. Buvo aišku, kad iš svetimo molio sulipdyta didelė Lenkija vokiečių ir rusų bus griauinama, — bet tada bus griauinama ir Pabaltijo nepriklausomos valstybės. Vokiečių ir rusų ryžtas suardyti Versalio Taikos pastatus Europoje buvo jau aiškus ir nebeginčytinas faktas. Lankydamasis Paryžiuje, Berlyne, Varšuvoje ir kituose Europos centruose įsitikinau, kad karas Europoje neišvengiamas.

Todėl vėliau kalbėdamas per Kauno radiofoną į Vilniečius (išvykimo Amerikon proga) drąsiai pareiškiau vilniečiams, kad jų išlaisvinimo valanda nuo lenkiško jungo

labai arti... Už tai lietuvių spaudos atstovai ir politinių sferų vadai tada man asmeniškai dėl tokių žodžių pasisakė kritiškai: tokie pareiškimai netikslūs, nesiderina su tikrove, jie gali tik paaštrinti vilniečių padėtį, Lietuvos ir Lenkijos ir taip jau įtemptus santykius.

Jie bandė nuneigti mano pranašavimus, aiškindami, kad Tautų Sąjunga ir Vakarų demokratijos užtikrinančios saugumą Europai... Aš stebėjau jį tokiu naiviu pasitikėjimu Tautų Sąjunga ir Vakarų demokratijomis. Deja, tokie naivūs buvo ne tik mūsų „demokratai“, bet ir daugumas kitų.

Kai užgriuvo Antrasis pasaulinis karas, kai netrukus buvo sugriauta Lietuvos valstybė, pakriko mūsų valdovai ir jų opONENTAI: vieni atsidūrė Sibire, kiti žuvo, treči pateko į laisvuosius Vakarus. Bet ir be valstybės palikę, tame pačios skaudžiausios krizės laikotarpiu jie neatsisakė nuo savo partinės politikos ir karjerų sėkimo!

Jie vedė ir tebeveda „karą“ su Prezidento Smetonos vyriausybiniiais likučiais užsieny, Lietuvos diplomatais ir teisėtai paskirtu Lietuvos Diplomatines Tarnybos šefu min. Lozoraičiu. Mes čia Amerikoje dar atsimename, kaip opozicijos partiniai vadukai sutiko Lietuvos Prezidentą Smetoną, atvykusį į JAV tikslu tartis su JAV vyriausybe ir JAV lietuviais Lietuvos vadavimo reikalu. Jie atsisakė „pripažinti“ jį teisėtu Lietuvos Prezidentu! Jie puldinėjo jį savo leidžiamuose laikraščiuose, jų protestų rezoliucijos ir memorandumai siekdavo Washingtono vyriausybę. Tai buvo vaisiai senųjų partinių antipatių, išsikerėjusios demoralizacijos ir degeneracijos Lietuvoje ir drauge užsienio lietuvių visuomenėje.

Prašau mielą skaitytoją nemanyti, jog aš esu antipartinis žmogus, ar koks fanatiškas partijos rėmėjas. Priešingai, esu nepartinis žmogus. Tiesa, praeityje buvau liaudininkas, rėmėjas Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos, manydamas, kad ši srovė eis viduriniu Lietuvos keliu, kad tos srovės dalyviai bus persiėmę Basanavičiaus, Kudirkos, Vaižganto dvasia ir idealais. Bet apsivylęs, nutolau nuo liaudininkų partijos, o socialistams ir krikdemams, kaip daugiau tarptautinių ideologijų pobūdžio politinėms partijoms, ir nuo seniau mažai pasitikėjimo turėjau. Vis dėlto, man teko nemažai bendradarbiauti su visokiais

partiniais asmenimis Lietuvoje, Amerikoje ir Vilniaus krašte per daugelį metų ir dabar bendradarbiauju jei tik galima ir kol galima sutapti su jais.

Per dešimtmetį JAV organizavau Vilniaus Vaduoti Sąjungos skyrius, eidamas kartu su partiniais, rėmusiais Vilniaus vadavimo politinius ir kultūrinius veiksmus. Mano santykiai su partiniais visuomenininkais Nepriklausomoje Lietuvoje ir Vilniaus krašte buvo glaudūs, tuo tikslu vykau į Lenkiją ir į Vilnių 1935 m. savo lėšomis, rėmiau „Ryto“ ir „Kultūros“ draugijas Vilniuje, Mokytojų Sąjungą tikslu išlaikyti lietuvišką mokyklą lenkų užgroboje Vilniuje.

Žodžiu, mano santykiai su partiniais sąmoningais lietuviais buvo ir tebėra geri, niekas negali teigti, kad esu antipartinis žmogus, — bet esu jau pasisakęs praeityje ir dabar tebekartoju, kad mūsų sėkmės kelias glūdi ne partijų doktrinos, ne partinių karjeristų ambicijose, bet tėvynės meilėje ir tautinės vienybės dvasioje. Tuo vaduodamasis dirbau Lietuvai praeityje ir stengiuosi dirbti dabar, drįstu kritiškai įvertinti partinės neapykantos dvasią ir jų skleidžiamos demoralizacijos žalą mūsų visuomenėje.

* * *

Rodos aišku, kad užsienio lietuviams, gyvenantiems svietimuose kraštuose, partijos nėra reikalingos jokiems praktiniams tikslams. Ir partiniams vadams emigracijoje „kova už valdžią“ nebereikalinga — (bet jie kovoja už „valdžią“, nors ir neturėdami savo valstybės!). Kokia tokios „politikos“ prasmė ir koks tokios politinės galvosenos realumas? Štai kur glūdi mano nesutapimas su mūsų partine politika ir didelis bodėjimasis jų rungtyniavimo aistromis.

Mūsų tautos kova už laisvę ir nepriklausomybę, už tautinės egzistencijos išlaikymą užsienyje glūdi ne neapykantose, demoralizacijose, bet tautinėje vienybėje. Tačiau mūsų partijų vadovai vis dar neatsižvelgia į šią mūsų dabartinio tautinio gyvenimo tikrovę. Vietoje siekti vienybės, jie veda savižudybės kovą.

Noriu pabrėžti, jog atėjo laikas atkreipti dėmesį visų lietuvių — partinių ir nepartinių — į mūsų tautos gyvybines problemas. Laikas mums, lietuviams, giliau persiimti

OKUPUOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI

PAŽANGA ŠIMTMEČIU ATGAL

Kaip buvo išprievartauti Lietuvos mokslininkai

A. ŠIMKUS

Kodėl sovietams stalininėje gadinėje būtinai prireikė nuosavo biologijos „mokslo“? Prieš atsakydami į šį klausimą, turime pirmiau pažiūrėti, kaip jie ruošė savo „naujajai“ doktrinai pagrindą.

Pirmausia, jiems rūpėjo įrodyti jau pirmojoje mano straipsnio dalyje minėto prancūzų mokslininko Lamarcko atgyvenusių pažiūrų į evoliuciją „teisingumą“. Tai Lamarcko tvirtinimas, kad individo įgyti požymiai veikiant aplinkai (modifikacija) yra paveldimi...

Peržvelgus tuomet dar gyvus visus konservatyvius pasaulio mokslininkus, kurie dar nenorėjo atsisakyti Lamarcko pažiūrų, jų žvilgsnis sustojo ties Vienos zoologijos profesoriumi Paul Kammerer. Šis zoologas užsispyręs darė bandymus šio šimtmečio pirmame ketvirtyje su šliužais ir tvirtino, kad modifikacija, t. y. įgytieji požymiai aplinkai veikiant, yra paveldimi. Savo tyrinėjimų rezultatus jis vėliau paskelbė knygoje. Ir kadangi jis buvo prokomunistinio nusistatymo, tad juo labiau pri-

imtinesnis, todėl buvo pakviestas Maskvos universitetan biologijos profesorium.

Vakarų biologai pakartotinai buvo reikę norą pamatyti pačius jo bandymų objektus, bet Kammerer vis atsisakydavo. Pagaliau nusileido, ir buvo atidžiai patikrinti jo minėtieji šliužai. Pasirodė, kad būta apgaulės — jo paties, ar jam pataikavusio asistento. Apgaulės atidengimo pritrenktas, Kammerer parašė Maskvos galiūnams apgailestaujantį laišką ir pats nusižudė 1926 metais. Kremlius ir vėl liko be mokslinio pranašo...

SODININKO MIČIURINO ŽVAIGŽDĖ

Tada buvo sustota ties I. V. Mičiurinu (1855-1935), savamoksliu sodininku.

Jis vertėsi vaismedžių auginimu ir jų prekyba. Mičiurin importuodavo vaismedžius, vaiskrūmius ir jų skiepus iš žiauresnio klimato kraštų (Kanados, šiaurės Amerikos). Čia juos skiepydavo, vartodamas įvairius paskiepius, tikėdamas, kad šitokios veislės

Basanavičiaus ir Kudirkos idėjinėmis nuotakomis. Tik gilioje Tėvynės meilėje rasiame bendradarbiavimo pagrindą. Šiame mūsų tautos skaudžiausios krizės laikmetyje svarbu išlaikyti lietuviškąjį pajėgumą, būtiną išauklėti mūsų jaunąją kartą užsienyje lietuviškoje dvasioje, paruošti mūsų jaunimą užvaduoti tėvus kovoje už tautos laisvę, duoti Lietuvai pagalbon savanorių, kai tikroji kova prasidės. Mūsų pareiga stipriai susitelkti lietuviškoje nspartinėse bendruomenėse, jose ir per jas siekti vienybės,

o ne per partines „koalicijas“, kuriose tuoj neišvengiamos intrigos, garbėroškų ir karjeristų rungtyniavimai...

Nesvyruokim, būkim ištikimi tėvynei, tikėkim ir turėkim viltį. Jei norim laisvės kovą laimėti ir išspręsti mūsų tautos gyvybinį uždavinį, jau dabar stenkimės būti tinkamai pasiruošę. Kaip buvo ligi šiol, — mes mažai tebuvom savo tautai naudingi, mažai tebūsime net ir tada, kai ateis pati geriausia jos išlaisvinimo proga.

tuo būdu kryžiaivosi ir kad iš jų turėjo rasti visai nauji hibridai, su naujomis savybėmis. Ir leido jis jas rinkon jau, kaip „naujas“ ir „nuosavas“.

Zinoma, tos importuotos veislės buvo vertingesnės už vietines rusiškas tiek skonio, tiek ir žiauriam klimatui atsparumo atžvilgiais. Sovietų vyriausybė dar Lenino laikais tai įvertino, jo sodininkystės įmonę pavertė Institutu, o jį patį padarė „mokslininku“ augščiau kritikos (nes jis ir pats jautė, kad tikros mokslinės kritikos neatlaikytų).

Mičiurin pripažino tik Lamarcko pažiūras į paveldėjimą, visiškai atmėsdamas Mendelio dėsnius, — jam genetikos mokslo labirintai iš viso buvo perkomplikuoti. Jis tvirtino, kad tarprūšiniu skiepijimu ir kryžminimu esąs išvedęs daug naujų vaismedžių bei vaiskrūmių rūšių ir veislių. Tik, deja, niekas iš Vakarų mokslininkų, darydami savo bandymus, negalėjo gauti tų pačių rezultatų, kuriais Mičiurin gyrėsi... Neatsižvelgiant į tai, pasak prof. Dobžanskio, jis niekad nebuvo Sov. Rusijoje kritikuotas ir jo darbų rezultatai, nors nepagrįsti moksliniais duomenimis, buvo pripažinti, kaip doktrina biologijoje.

Šiaip ar taip, visgi tas vadinamasis Mičurino mokslas buvo reikalingas suvesti į kokią nors vientisą sistemą ir bent ryškiausias spragas užkamšyti. Tam reikalui ir buvo parinktas T. D. Lysenko. Jam padėjėju buvo paskirtas Prezento, studijavęs filosofiją, gudrus ir mokėjęs formuluoti kokias tik nori suktas mintis. Ir taip buvo netrukus sukurtas „nuosavas“ sovietiškas biologijos mokslas mičiurinizmas, naujas mokslas, — o iš tikrųjų jo pagrindu tebuvo tik tas šimto metų senumo lamarckizmas. Pažanga padaryta šimtu metų, tik ne pirmyn, o atgal...

GENERALINĖ REPETICIJA

Pagaliau buvo ryžtasi lemiama smūgiui sunaikinti moderninį biologijos mokslą, pagrįstą Mendelio — Weismanno — Morgano tyrinėjimais ir išvadomis. Tam tikslui buvo sušaukta Visasąjunginės V. I. Lenino Vardo Žemės ūkio Mokslų Akademijos sesija, įvykusi 1948 m. liepos 31 — rugpjūčio 7 dienomis.

Jon suvažiavo atstovai ne tik iš Sovietų Rusijos, bet ir visų satelitinių kraštų. Iš Lietuvos buvo parinkti jau minėtieji aną kar-

tą mūsų profesoriai J. Kriščiūnas ir T. Ivanauskas. Judviejų ir visų kitų šios specialios sesijos dalyvių uždavinys buvo susipažinti su paskutiniu sovietinio mokslo žodžiu, o grįžus namo „įtikinti“ biologijos mokslininkus atsisakyti nuo tikrojo genetikos mokslo ir persiimti naujuoju mičiuriniu tikėjimu.

Sesijos pirmomis dienomis atakon prieš genetikos mokslą ir, kaip sovietuose įprasta, prieš atskirus mokslininkus asmeniškai, išėjo pats Lysenko su savo padėjėjais. Pagal sovietinio ritualo reikalavimus, jis pirmiausia visais galimais keiksmažodžiais iškoliojo genetikos mokslininkus su Mendeliu, Weismanu ir Morganu priešakyje. Jų genetikos mokslas pavadintas „rėkaciniu“, „idealistine“, nieko bendro neturintiu su praktiniu gyvenimu, „imperializmo ideologijos ramsčiu“ ir t.t., be abejo, kenkiančiu komunistinei — materialistinei gyvenimo sampratai ir jo struktūrai. Žinoma, daugelį kartų pabrėždamas, kad visa tai daroma su kompartijos ir vyriausybės pritarimu bei užgyrimu...

Tačiau šiam „imperialistinės“ genetikos nuvertinimui Lysenko, kaip paprastai, nepateikė jokių mokslinių darbų, pagrįstų statistiniais duomenimis. Savo teigimams paremti jis griebėsi tik kaikurių techninių biologinių reiškinių, kur nespecialistus būna visai lengva suklaidinti. Be abejo, tai neįtikino profesionalų, — bet kas išdrįs viešai prieštarauti? Keletas drąsesnių genetikų kad ir kukliai ryžosi dar ginti kaikurias mažiau visai lengva suklaidinti. Be abejo, tai neįtikino profesionalų, — bet kas išdrįs viešai prieštarauti? Keletas drąsesnių genetikų kad ir kukliai ryžosi dar ginti kaikurias mažiau praeiktas genetikos mokslo detales, bet tuoj buvo iškolioti reakcionieriais ir nutilo. Ir kadangi žmonės dar norėjo gyventi, tai skubėjo išsiginti, teisintis ar naudojo tinkamiausią būdą — apkaltinti save ir prisipažinti klydę... Į sesijos pabaigą jau visi kiek išgalėdami liaupsino Lysenko ir mičiurinizmą, išpažino savo kaltes ir klaidas, prisiekė pasitaisyti ir pasiuntė sveikinimo laišką draugui Stalinui, kuris, kaip mokslininkas ir vadas, neturįs lygaus pavyzdžio per visus istorijos amžius!

Be abejo, visa tai buvo pavadinta — mokslininkų „diskusijomis“...

GENETIKA ŽMOGUI PAKEISTI...

Užsienio biologai šios sesijos darbus atsidėję sekė iš sovietų spaudos. Jiems atsi-

peikėjus nuo pasibjaurėjimo ir pasipiktinimo, pasigirdo iš visur protesto balsai. Pirmiausia pasirodė Amerikos Biologijos Mokslų Instituto pareiškimas — išsamus ir griežtas protestas prieš biologijos mokslų iškraipymus, mokslo dvasios ir mokslininkų naikinimą, kartu smerkiantis Lysenkos ir Mičiurino pseudomokslą. Paskui sekė eilė žymių tarptautinių mokslininkų biologų, kurie kada buvo išrinkti Sovietų Mokslų Akademijų nariais, protestų pareiškimai, jog jie atšaukia savo narystę, kol sovietinės mokslo įstaigos nebus išlaisvintos nuo panašių prievartavimų.

Savaime kilo klausimas kartą išsiaiškinti, kokios gi priežastys verčia kompartiją taip remti Lysenko „mokslą“ ir naudoti tokias brutalias priemones. Atsakymų įvairūs, suvedant įvairius turimus duomenis. Atrodo, kad bene arčiausia prie tiesos bus priėjęs savo atsakyme Indijos Universiteto prof. H. J. Muller, žinomas Nobelio premijos laureatas, buvęs Sov. S-gos Mokslų Akademijos narys ir gerai pažinęs tenyškščias sąlygas. Anot jo aiškinimų, tas faktas, kad Mendelio — Morgano darbais pagrįsta genetika apima visos gyvosios gamtos, įskaitant ir žmogaus, paveldėjimo klausimų nagrinėjimą, turėjęs paliesti ir rusus. Rusai gi esą susidarę suprantintas pažiūras ir socialines problemas, ir jiems nepageidautinos biologinės įmantrybės bei komplikacijos. Prof. Muller mano, kad tai esąs būdingas rusiškas galvojimo būdas, kada visus dalykus norima matyti paprastus ir aiškius, tik juoda ir balta, tik taip ar ne, — nieko „pilko“, nieko tarpinio. Rusai komunistai negali suvokti, kad *abu dalyku*, kaip, pvz., paveldėjimo faktoriai ir aplinkos sąlygos, — būtų lygiai svarbūs.

Komunistų partija mano, kad tvarkydama, veikdama ir keisdama ypatingu būdu aplinkos sąlygas, esanti suradusi pilnutinį ir galutinį sprendimą visiems pasaulio negalavimams. Ir kiekvieną idėją ar reiškinį, kurie neatitinka tai susidarytai schemai, jie laiko net grėsme! Kadangi jų idėjos sampratoje — kaip žmonių padaryti laimingą... nėra vietos genams, todėl ir jų buvimas turi būti nuneigtas. Juo labiau, kad genetika kaip tik aiškiai paneigia iš aplinkos įgytų požymių paveldimumą (Weismann)! O juk šios rūšies paveldimumas būtinai reikalingas visiems tiems reformatoriams, ku-

rie yra užsimoję žmogų ir visą žmonių perdirbti ant savo kurpalio trumpiausiu laiku. Sovietinė sistema (aplinka) juk kuria, ar net, kaip jau sakoma, sukūrė „naują“ sovietinį žmogų (aplinkos įtakoje įgytieji požymiai), — tad tie požymiai privalo būti paveldimi ainių... kitaip tariant, ne tik turi, bet ir gali atsirasti nauja sovietinio žmogaus veislė.

Iš tikrųjų, tai būtų įdomi medžiaga ir tema humoristinei apysakai. Bet Stalino laikais į tokį „mokslą“ buvo žiūrima visai be humoro.

Tą pačią Mullerio mintį amerikiečių magazinas TIME neseniai nusakė kitais žodžiais, kalbėdamas apie Lysenko žlugimą: „Čia galėjo būti kaikas gilesnio: — neapdykta priimtajam genetikos mokslui, nes jis tiesioginiai nepalaiko marksistinės dogmos apie žmonių lygybę ir jų gebėjimą tobulėti (perfectibility)“.

ISPRIEVARTAVIMO AKTAS VILNIUJE

Lietuvos mokslininkai, savaime suprantama, negalėjo išvengti bendro likimo su rusų biologais. Kaip praėjusį kartą minėjau, panaši sesija buvo sušaukta Vilniuje, 1948 m. rugsėjo mėn. 20-22 d. Bet, matyt, Maskva nepasitikėjo, kad vieni lietuviai norėsią ir galėsią persiorientuoti. Į Lietuvos TSR Mokslų Akademijos visuotinio susirinkimo sesiją Vilniun Maskva atsiuntė dar savo atstovus.

Sesijos specialiuosius pranešimus pradėjo Lietuvos TSR Mokslų Akademijos tikrasis narys prof. Jonas Kriščiūnas. Jis plačiai apibūdino maskvinėje sesijoje išklausytą Lysenkos evangeliją, pripasakodamas, biologiškai žiūrint, įvairių nesąmonių. Aišku, pats prisipažino anksčiau neturėjęs supratimo apie sovietų mokslo vienintelę tiesą — mičiurinizmą, mušėsi į krūtinę, kad neparo-dęs tinkamo kovingumo už tų teorijų įgyvendinimą praktikoje ir apkaltino mūsų Žemės ūkio Akademijos mokslinius bendradarbius, jog jie irgi nerimtai žiūrėję į Mičiurino ir Lysenkos darbus. Visgi Maskvos sesijos nuotaikos jam nepavyko tinkamai perduoti — jo kalboje stigo spalvingų pasikolijimų...

Tuo atžvilgiu kiek geriau pasirodė antras delegatas — prof. T. Ivanauskas. Jis pirmiausia supažindino su „antimokslinėmis“ Morgano — Mendelio — Weismanno teori-

jomis, kaip „reakcinėmis koncepcijomis“ biologijos mokslo srityje. Bet tas pagrindinių paveldėjimo mokslo dėsnių paneigimas buvo toks paviršutinis ir silpnas, kad kiekvienas, kas su jais buvo susipažinęs, galėjo klausti save: kažin, ar pats pranešėjas tiki, ką kalba?.. Profesorius turėjo nutylėti apie mutacijas, modifikacijas ir fluktuacijas, o o taip pat neprisiminti, kad Vakarų mokslininkai jau seniai buvo atradę priemonių dirbtinėms mutacijoms iššaukti (kolchicinas, rentgenas ir t.t.) ir tikrai turi galimybių augalų bei gyvulių prigimčiai pakeisti. Tvirtiau pasijuto, perėjęs prie lamarckizmo ir darvinizmo teorijų „išvystytojo“ ir „patobulintojo“ bei jų pritaikintojo praktiniam sovietų ūkio gyvenimui — mičiurinizmo. Čia prof. Ivanauskas pareiškė: „Bolševikų partijos ir draugo Stalino rūpestis užtikrino pilnutinį kūrybinės mičiurininės genetikos, tarybinės agrobiologijos laimėjimą prieš reakcingąjį idealistinį mendelizmą — morganizmą“(!). Taip sprendžiamos mokslinės problemos Sovietijoje...

Nekartodami, ko vertas Lysenkos dogmos „sutvarkytas“ Mičiurino „mokslas“, čia dar pažymėsime, kad svarbiausias mičiurinizmo arklukas, — neva vegetatyviniai hibridai gaunami skiepijimo būdu, — neturi jokio mokslinio pagrindo. Iš tikrųjų, „vegetatyvinis kryžminimas“ yra senas reikalas, selekcininkų praktikuotas dar šio šimtmečio pradžioje, ypač su bulvėmis. Bet vėliau toks naujų veislių gaminimas buvo tiksliai išaiškintas, kaip apgaulė. Jeigu ir gaunami kokie pakitimai nuo paskiepių, tai Vakarų mokslininkų jau seniai išaiškinta, kad to negalima identifikuoti su hibridais, gaunamais lytiniu procesu.

Vienok tas nekludė prof. Ivanauskui įrodinėti 23 puslapių referate nepaprastą mičiurinizmo vertę tiek moksliniu, tiek ūkiniu atžvilgiu Sovietų Rusijoje. Ir kaip taisyklė, būtinai jam reikėjo prisiminti Nepriklausomos Lietuvos visus šių mokslo sričių darbuotojus, kurie, esą, dėl savo „ignorancijos ar reakcinio nusistatymo“ mendelizmo pagalba — „žlugdė Lietuvos ūkį“ (!)... Bet dabar, patyrus apie dideį biologijos mokslą, mičiurinizmą ir jo pranašą Lysenkos tiesas, Lietuvos ūkis būsiąs išvestas į gerovės kelią (!)...

Po to, kalbėjo augšti maskvinio mokslo pareigūnai rusai. Nėra prasmės kartoti šių pagal tradicinį sovietinį šabloną sudėstytų paskaitų. Išnagrinėję laisvojo pasaulio ekonominį ir moralinį „bankrotą“, išaugštinę sovietinės sistemos gėrį, jiedu perėjo, ir gana smulkmeniškai, prie pavienių lietuvių mokslininkų kaltinimo už visokius negalavimus ir sunkius neprisitaikymus prie partijos linijos, — o biologijoje tai reiškė prie Lysenkos mičiurinizmo. Kliuvo visų Lietuvos mokslinių įstaigų vadovams bei jų bendradarbiams, nesvarbu, ar jie buvo ką padarę bei parašę, ar nieko (tuomet — kodėl nedirbo, kodėl nerašė, savo klaidų netaisė?). Vis kas nors buvo negerai, t. y. arba neatitiko Mičiurino — Lysenkos dvasios, arba nepakankamai parodyta pastangų šiai dvasiai įsisavinti. Buvo taip, kaip sako senas žemaičių posakis: eisi per dvarą — gausi mušti, neisi per dvarą — vistiek gausi...

Šios visos „diskusijos“ liko smulkiai aprašytos ir išspausdintos storame Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Žinyne IV-V tome. Skaitant laisvajame pasaulyje tuos ilgus puslapius, šiandien lietuviui ne tik suspaudžia širdį dėl tautos nelaimių, bet drauge su skausmu apima ir baisi gėda bei pasipiktinimas. Mūsų šalies okupantai, mokslo falsifikatoriai, būdami tik megalomaniško diktatoriaus ir jo pakalikų įrankiai, sušaukę veik visus Tėvynėje dar likusius geriausius Lietuvos mokslininkus, kurių dauguma jau ne vieną dešimtmetį yra dirbę laisvojo mokslo dvasioje ir lietuvių tautos gerovei, — išniekina jų darbus, juos pačius ne tik iškolioja, bet dar priverčia „prisipažinti nusikaltusiais“, reikalauja atgailos ir pasitaismo, reikalauja pasižadėjimo būti paklusniais mokslinio šarlatanizmo „teorijoms“ ir jų skelbėjams!

Žinoma, jie tai gauna. Prieš okupanto policiją ir armiją lietuviai mokslininkai šandien negali pasipriešinti, kaip to neišdriso ir jokio kito sovietinės imperijos krašto mokslininkai.

Vilniaus sesija baigėsi prisipažinimu prie būtų ir nebūtų „nuodėmių“ ir pasižadėjimu visomis išgalėmis dirbti, kad Mičiurino ir Lysenkos idėjos būtų Lietuvoje pilnai įgyvendintos. Tiedu rusai pabaigoje džiaugs-

mingai dar pastebėjo, jog buvusi staigmena, kad niekas neprieštaravo, o Lietuvos TSR Mokslų Akademija pasiuntė ilgą ištikimybės ir padėkos laišką genialiajam Staliniui...

AR TENKA LAUKTI PAGERĖJIMO?

Nuo to laiko šioje srityje įvyko du pasikeitimai.

Nežiūrint nemirtingojo genialumo visose menų ir mokslų srityse, J. V. Stalin visdėlto pasimirė. Po trijų metų jo „kolektyvinis“ įpėdinis N. Chruščiov kompartijos suvažiavimui pareiškė, kad anasai genijus buvęs šiaip ar taip tironas, megalomanas ir kaikiuriais atžvilgiais veik pamišėlis...

Šių metų balandžio 9 d. užsienų spauda iš Maskvos pranešė, kad prof. T. D. Lysenko atstatytas iš Visasąjunginės Žemės ūkio Mokslų Akademijos pirmininko pareigų, jo vieton paskiriant prof. P. P. Lobanovą. Lysenko ir jo padėjėjai jau buvo puolami Maskvos laikraščiuose ir žurnaluose. Kas vėliau atsitiks su visu mišūrinizmo moks-

lu, šiandien dar neturime duomenų spėlioti.

Atvaizduoti tokių likimų ironiškumą ir šių naujausių „moksline“ komediją iš tragi-komiškosios pusės — nėra šio straipsnio tikslas ir jo autorius specialybė. Tačiau norėtusi pastebėti vieną dalyką. Diktatoriaus mirtis ir „genetikos diktatoriaus“ nušalinimas nebūtinai reiškia, kad jau galima turėti vilčių, jog nuo dabar prasidės „atoleidis“ politikoje, o sovietiniuose gamtos moksluose turės teisę pasireikšti laisvo mokslinio tyrinėjimo dvasia. Tam dar trūksta duomenų. Vieno diktatoriaus pakeitimas kitu ar kitais dar visai nereiškia pagrindinių Sovietijos uždavinių ir siekimų pasikeitimo. Atsiradus naujam ar naujiems tironams, su jais ateina naujos savitos megalomanijos ir pamišimai, kurie ir vėl iš pavaldinių mokslininkų reikalauja „įrodyti“ tai, kas valdovams patinka ir jų akyse yra „vienintelė“, „galutinė tiesa“...

Tai rodo visų diktatorių istorijos, o ypač ryškiai jų bolševikinio varianto pernėlig gausūs duomenys.

BŪKLĖ ŽEMĖS ŪKYJE

(LNA) 1939 metais dabartinės Lietuvos teritorijos pasėlių plotas buvo 2.539.630 ha. 1955 metų pasėlių plotas oficialiai buvo skaičiuojamas 1.714.000 ha. Tuo būdu daugiau negu pusė milijono hektarų žemės praėjusiais metais Lietuvoje dirvano.

1939 metais gruodžio 30 d. Lietuvoje buvo 861.000 karvių. Iš eilės oficialių duomenų matyti, kad 1955 metais okupuotoje Lietuvoje buvo tik apie 448.000 karvių, iš jų 120.000 kolchozuose, apie 14.000 sovchozuose ir apie 314.000 privačios kolchozininkų nuosavybės.

Grūdų derlius okupuotoje Lietuvoje, 1955 metais buvo daugiau negu keturis su puse kartų mažesnis, kaip 1939 metais. Tai patvirtino pats buvęs žemės ūkio ministris V. Augustinaitis spaudai duotame pareiškime. Iš jo pareiškimo išplaukia, 1955 metais grūdų (visų rūšių) derlius buvo apie 4 milijonai centnerių (400.000 tonų). Gi 1939 metais visų grūdų derlius Lietuvoje (tuo metu 8.6% mažesnio ploto) buvo 1.824.510 tonų.

Š.m. balandžio pabaigoje V. Augustinaitis buvo atleistas iš žemės ūkio ministerio pareigų ir paskirtas sovchozų ministeriu vieton ruso P. Kuncino. Pats Augustinaitis Lietuvoje atsirado tik po 1944 metų.

Kolchozininkams okupuotoje Lietuvoje kaikiuriuose kolchozuose nustatytas naujos darbadienių normos — vyrams 225 dienos per metus, bevaikėms moterims 170, moterims turinčioms iki 8 metų amžiaus vaikus — 100 darbadienių.

Darbo normos nustatytos taip, kad vienam darbadieniui uždirbti tenka dirbti ne vieną, bet dvi ar kelias dienas.

Tikslu priversti žmones dirbti kolchozuose Vilniaus rajono „Naujojo Gyvenimo“ kolchozas priėmė tokius nuostatus: jei bent vienas darbingas šeimos narys neatliks darbadienių minimumo, asmeninis sklypas bus sumažintas iki 0.3 ha, o jeigu iš šeimos tik vienas asmuo atliks minimumą, tai asmeninio sklypo bus palikta tik 0.2 ha., jei kuri šeima iš viso nedirbs kolchoze, tai iš jos asmeninis sklypas bus atimtas.

ISTORIJS VADOVĖLIAI KOMUNISTINIO NUŽMOGINIMO TARNYBOJE

K. DRUNGA

Uždavinys ir pareiga okupuotosios Lietuvos vidurinių mokyklų mokinius supažinti su žmonijos istorija ir įsunkti jiems komunistinę istorijos sampratą tenka šiems vadovėliams:

1. S. KOVALIOVAS — SENOVĖS ISTORIJA (vidurinių mokyklų V-VI klasmėms). Vadovėlis išleistas 1954 m. valstybinės pedagoginės literatūros leidyklos Kaune, Donelaičio g-vė 2a. Iš rusų kalbos vertė Pr. Ulevičius, redagavo B. Saulis. Vadovėlis — 175-ių puslapių. Kaina — be spalvotų žemėlapių — 2,20 rublių, su spalvotais žemėlapiais — 3,10 rublių. Spausdino valstybinė V. Kapsuko Mickevičiaus vardo spaustuvė Kaune, Lenino pr. 23 (buv. Vytauto просп.). Tiražas — 51.000.

2. E. KOSMINSKIS — VIDURINIŲ AMŽIŲ ISTORIJA (VI-VII klasėms). Išleista 1954 metais to paties leidėjo ir spaustuvės, kaip senovės istorijos. Redaktorius — J. Naujokaitis, vertėjas nenurodytas. 170 puslapių. Kaina — be spalvotų žemėlapių — 2,25 rublių, su žemėlapiais — 3,85 rublių. Tiražas — 45.000.

3. A. JEFIMOVAS — NAUJŲJŲ AMŽIŲ ISTORIJA, I-a dalis (IX klasei). Leidėjas ir spaustuvė ta pati. Išleista 1954 metais. Vertėjas — A. Daukantas, redaktorius — B. Krubelnikaitė. 180 puslapių. Tiražas 12.000.

4. J. GALKINAS, L. ZUBKOVAS, F. NOTOVIČIUS, V. CHVOSTOVAS — NAUJŲJŲ AMŽIŲ ISTORIJA, II-ji dalis (kuriai klasei, nenurodyta, pažymėta — vidurinėms mokykloms). Redaktorius — R. Pranaitienė. Leidėjas ir spaustuvė ta pati, kaip augščiau. Išleista 1954 metais. Tiražas — 10.000. Kaina — be žemėlapių 2,65 rublių, su žemėlapiais — 4,20 rublių.

Jau pirmasis senovės istorijos vadovėlis yra būdingas komunistinio istorijos mokyimo pavyzdys. 5-me puslapyje pasiskubinama pareikšti: „Mokslo įrodyta, kad tikrovėje jokio Kristaus nebuvo“. Eros skaičiavimai perimami, kaip sakoma, tik dėl „ipročio“. Tačiau nustatoma komunistinė terminologija. „...prieš naująją erą (prieš n. e.) ir ...naujoji era (n. e.)“. Pačiame vadovėlyje proistorei paskirta 6 puslapiai, kur aiškinamas žmonių bendruomenės susidarymas. Senovės Egiptui paskirta 19 puslapių. Tigras ir Eufrato valstybėms — 8 puslapiai. Urartu (iškeliamas kaip „pirmoji valstybė mūsų šalyje“, atseit Sov. Sąjungos teritorijoje) ir Irano plokštikalnės valstybėms — 5 puslapiai. Senovės Indijai — 3 puslapiai, Senovės Kinijai — 6 puslapiai. Senosios Graikijos epochai drauge su Makedonija skiriami 59 puslapiai, o Romos imperijos istorijai iki viduramžių pradžios — 50 puslapių. Tačiau žymią turinio dalį užima iliustracijos, taigi tekstai faktiškai yra dar trumpesni.

Niekas iš pirmųjų vidurinių mokyklų istorijos vadovėlių negali reikalauti, kad jie būtų tiek išsamūs, kaip akademinų studijų veikalai. Tačiau nuo 1954 metų okupuotoje Lietuvoje naudoti pasaulinės istorijos vadovėliai net ir tokiomis sąlygomis yra žymiai mažiau negu patenkinamas minimumas. Pirmiausia, jie negali besimokančiam duoti jokio nuoseklaus chronologinio vaizdo. Jei naujųjų amžių istorijoje tikslesnių datų yra jau šiek tiek daugiau, tai senųjų ir viduriniųjų amžių istorijoje operuojama daugmaž šimtmečiais. Galbūt, senųjų amžių valstybių ir kaikurių reiškinių pavadinimai gali atmintyje užsiliikti, tačiau visa istorinė evoliucija, kas iš jos išsivystė ar kas ką pakeitė, yra išdėstyta prabėgomis ir nemetodiškai.

Pvz., iš visų gausių senojo Egipto dinastijų bei valdovų vardų yra paminėtas tik vienas Tutmozis III-sis. Prie vadovėlio pri-

jungtuose žemėlapiuose yra nurodytos hetitų valstybės sienos, tačiau vadovėlio tekste apie tokios valstybės egzistenciją nėra užsiminta. Žemėlapyje yra, pvz., nurodyta „Asirija Asurbanipalo laikais“, tačiau vadovėlyje apie Asurbanipalą ar kitą kurį žymesnį Asirijos valdovą nėra nei žodžio.

Iš Romos imperatorių eilės paminėjimo susilaukė tik jų pirmtakūnas Cezaris, po to Oktavianas Augustas, Trajanas, Dijoklecianus, Konstantinas Didysis, Teodozijus ir Romulas Augustulas. Šalia Sulos nėra visiškai Marijaus vardo. Daug trūksta ir kitų žinotinų dalykų.

Tokie patys praleidimai kartojasi ir vidurinių amžių istorijoje. Ištosios epochos nepaminėtos. Iš gausios Prancūzijos karalių virtinės paminėti vos keli. Šventosios Romos Imperijos istorija, kovos tarp imperatorių ir popiežių, nuoseklus, chronologiškai tvarkingas Europos valstybių bei tautų formavimasis per amžių bėgius — viso to ir daug ko kito, kas priklauso prie elementaraus istorijos mokymo ir išmokimo, sovietiniuose pasaulinės istorijos vadovėliuose nėra. Išvardinti sovietiniai vadovėliai negali duoti mokiniui net paviršutiniško, enciklopediškų pavadinimų prasme perteikto istorinio vaizdo. Net jeigu istoriją mokyti, sakant, be istorijos aiškinimo, o tik perduoti istorinę evoliuciją vardais ir svarbesnių įvykių metais, tai ir tuo atveju kalbami vadovėliai yra daugiau neu skurdūs. Galų gale, ir tų vadovėlių turinio puslapių skaičius tai liudija, žinant, kad tie puslapiai yra didele dalimi užpildyti ne vardais, faktais bei chronologija, o „klasių kovos principo“ padiktuotais komentarais.

Atitinkamai šiam marksistinės — komunistinės tradicijos deterministiniams principui iš komunistinių istorijos vadovėlių žmogus, kaip *individuali*, istoriją kurianti asmenybė, yra praktiškai išmestas. Todėl, visiškai nuskurdindami istorijos mokymą, komunistai yra ištikimi patys sau. Moksliskai (kad ir tik vidurinėms mokykloms skirtas) istorijos pilnumas, nuoseklumas bei tikslumas tampa visiškai nereikalingu dalyku. Svarbi yra tik kurios epochos pradžia, sutampanti su koku nors naujo gamybinio įrankio atsiradimu ar naujų gamybinių metodų įvedimu, ir svarbi epochos pabaiga, kurioje nauji tos pačios kategorijos dalykai

pakeičia buvusius. O visa, kas tame tarpe įvyko, yra ar buvo tik klasių kova, kurioje vardai, įvykiai ar metai juo labiau nesvarbūs. Visa pasaulinė istorija, atsispindinti vidurinių mokyklų komunistiniuose vadovėliuose, faktiškai yra tik įvado įvadas į kompartijos istoriją ir vaizduoja tik laiką, kurį žmonija turėjo vienu ar kitu būdu „pramušti“, kad sulaukus laimingos eros kompartijos atsiradimo pavidalu. Ir jei ta „laukimo“ stadija komunistiniame švietime dar nusipelnė vadovėlių ir skirstymo į senuosius ar vidurinius amžius ir jei dar paminimi kurie faktai bei vardai ar metai, tai taip ir jaučiasi, kad „terliojamasi“ tik todėl, kad, vis dėlto, ta „laukimo“ era užtruko per 3000 metų ir kad reikia ką pasakyti, netvirtinti, kad iš viso nieko nebuvo.

Kadangi 1984-ji ar kurie kiti Orwellio išpranašauti metai dar nėra atėję ir dar negalima Naujojo Testamento pirmųjų žodžių pakeisti į „Pradžioje buvo kompartija...“, tai komunistinis istorijos mokymas iš savo dabartinio „netobulumo“ stengiasi padaryti „dorybę“ ta prasme, kad visa istoriškai žinoma žmonijos praeitis nulyginama tik į įvairiose formuose vykusią klasių kovą. Gal, dar ir todėl komunistiniams istorikams yra nesvarbūs vardai, metai, nuosekli faktų evoliucija. Kuriam galui gi tai mokiniui reikalinga, jei užtenka epochas apgraibomis prabėgti, iškeliant tik priešingybes tarp faraonų ir vergų, tarp aristokratų ir demoso, tarp patricijų ir plebėjų, tarp feodalių ir valstiečių, tarp „buržuazijos“ ir „liaudies“. Komunistinis istorijos dėstymas yra tik tam tikra treniruotė prieš šiandienę praktiką bei realybę. Realybė, kurioje pavergtos masės turi būti psichologiškai išlaikytos „klasių kovos“ pajutimo įtampoje ir tiek psichiškai dezorientuotos, kad nepastebėtų, jog kompartija šiandien yra tik faraonų įpėdinis XX-jo amžiaus technikinės civilizacijos sąlygomis.

Tuo būdu pajungus istorijos mokymą vienai vienintelei siaurai klasių kovos dogmai, savaime aišku, visos istorinės epochos netenka savo individualumo. Krikščionybė, senosios Graikijos kultūrinis palikimas, išreiškiamas helenizmo sąvoka, senosios Romos sukurtos teisės supratimas bei jo dar ir dabar tebesireiškianti įtaka, humanizmas bei renesansas ir visi kiti pasaulio šiandien-

ninį idėjinį bei kultūrinį veidą formavę reiškiniai komunistiniuose istorijos vadovėliuose arba visiškai vietos neranda arba keliasis sakinius nuvaromi į „liaudžiai“ mulkinti padargų svirną. Ir nors kaikurie geografiniai pavadinimai, ar asmenų bei padargų vardai dar ir imami iš atitinkamų epochų, tai klasių kovos uniformizmas vadovėliuose yra tiek pažengęs, kad joks mokinyš sovietinėje okupacijoje neturėtų gauti blogo pažymio, jei jis pasakytų, kad Napoleonas buvo vienas Egipto faraonas, prieš kurį sėkmingai kovojo Spartakas, nusipelnęs liaudies didvyris. Nors pajuoka, aptariant mokslo vadovėlius, dažnai yra ne vietoje, tačiau komunistiniai vadovėliai yra daugiau mažiau ištaisai humoras. Dabartinės kompartijos laikysena bei mentalitetas pasireiškia visuose komentavimuose, nežiūrint, ar kalbama apie XIX šimtmetį ar apie pirmuosius šimtmečius. Jei kurie tolimosios praeities režimų ar visuomenės santvarkų pasikeitimai jau tada neatvedė prie „socialistinės visuomenės“, tai tik todėl, kad dar nebuvo „pryškinio masių avangardo“ ar „darbo klasės kovingos partijos“. Tokiais „moralais“ išmarginta visa istorija nuo pat pradžios, ir, aišku, siekiama tuo būdu mokiniui sugestyviai įkalti žinojimą, kad be kompartijos nieko nebuvo ir nebus.

Pats dėstymo būdas vadovėliuose yra pasakojimo pobūdžio, iš dalies gi diskusinis, polemisinis, agitacinis. Pvz., apibūdinant J.A. V-bių pramoninio kilimo laikotarpį, naudojamas toks išsireiškimas: „Jei pavogei dolerį — tave pasodins į kalėjimą. Jei pavogei geležinkelį — tave padarys senatorium“. Tokių ar panašių išsireiškimų, neturinčių nieko bendro su mokslu, yra dar ir daugiau. Tuo būdu istorijos vadovėliams yra skirtas ir vaidmuo atlikti agitpropo funkcijas, teikiant besimokančiam frazeologinių „ginklų“ polemikai prieš „kapitalizmą“ ir jo istoriją.

Kad galimai daugiau sumaišius sąvokas ir tuo būdu sudarius sąlygas betkurio reiškinio dialektiškam aiškinimui, labai apščiai naudojami sąvokiniai jovalai, pvz., „revoliucinė demokratinė diktatūra“. Priešingybų jungimas į vieną terminą vadovėliuose, be abejo, naudojamas sąmoningai tikslu sužlugdyti mokiniuose logikos pajutimą ir atbaidyti nuo savarankiško galvojimo. Peda-

gogiškai pasaulinės istorijos dėstymas sovietinėje mokykloje nėra švietimo reikalas, bet, kaip tai vadovėliuose atsispindi, tik psichinis dresiravimas „pasaulinės proletarinės revoliucijos neišvengiamumui“ įrodyti ir jos automatams — kovūnams paruošti.

Tačiau, kaip jau iš dalies buvo minėta, istorijos *nuasmeninimo pcostangose*, slypi jau nebe juokas, bet tragedija. Perskaičius pradžioje paminėtus vadovėlius, susidaro liūdnas istorijos anonimiškumo vaizdas. Tiesa, yra paminėtas ir Aristotelis ir Platonas, paminėti ir graikų tragedijų kūrėjai, paminėtas ir Dantė ir dar vienas kitas. Tačiau jie paminėti taip, kaip kokie savo gyventos epochos neperdaug svarbūs atributai. Filosofai, menininkai, mokslininkai, kurių kūryba turėjo įtakos per šimtmečius ir tebeturi dar šiandien, neiškeliami tokioje šviesoje, bet paliekami tik fragmentais. Istorinė dinamika bei vystymasis rezervuojami tik anonimiškoms jėgoms, t. y. „klasėms“, gamybiniams įrankiams ir gamybiniais būdams. Politiniai bei visuomeniniai genijai atžymėti tik formalistiškai, vengiant jų asmenybės bei veiklos įtakos vėlesniems laikams nagrinėjimo.

Išimtį sudaro tik Marksas, Engelsas, Leninas ir Stalinas (dėl pastarojo, kaip kad pakutiniai įvykiai sako, atrodo, bus sovietinių „istorikų“ persiskubinta). Tik šiems vardams, kaip individams, palikta privilegija būti istorinio vyksmo apipavidalintojais. Visi gi kiti vardai ir jais besivadiną asmenys bei jų kūryba sovietinės istorijos aiškinime negauna jokios esmingesnės vietos. Visi filosofai, pranašai, šventieji, teologai ir kiti, savaime aišku, sovietinio švietimo sampratoje neegzistuoja. Menininkai ir mokslininkai, valstybininkai ir karvedžiai ir t.t. iš sovietinių mokyklų istorijos vadovėlių išlipa okupuoto Krašto moksleiviui tik kaip tam tikri „saviveiklininkai“, kurių veikla buvo gal tam tikras jų gyventos epochos „pagražinimas“ ar formalistiško paminėjimo vertas atributas, tačiau be jokios ypatingesnės įtakos į tai, kas mes esame šiandien, t. y. į XX-ji amžių.

Sovietiniai pasaulinės istorijos vadovėliai yra tik įrankis atimti žmogui tikėjimą į individualų gyvenimą ir asmeninę laisvę, kaip pagrindą žmogiškai kūrybai. Žmogus, pagal sovietinę istorijos sampratą, yra tik

ŠIS TAS IŠ VILNIAUS UNIVERSITETO GYVENIMO

Vienintelis universitetas Lietuvoje yra paverstas pagrindiniu okupantų įrankiu komunistinei ideologijai skleisti ir sovietiniams specialistams rengti. II-jam pasauliniam karui pasibaigus, per pastaruosius penkerius metus Vilniaus universitetas buvo gerokai išplėstas. Mokslo ir mokymo patalpos padidintos ir aptvarkytos, laboratorijos, mokslo kabinetai aprūpinti nauja aparatūra ir mokslo priemonėmis. Prieš keleris metus buvo pastatytas universiteto mokslo personalui gyvenamasis namas, pastatyti trys dideli nauji studentų bendrabučiai ir statomas universiteto aspirantams gyvenamasis namas.

Vilniaus universitete, kuris dabar vadinamas Vinco Kapsuko vardu, pastaruoju metu mokėsi iki 3.600 studentų. Gerai besimoką studentai gauna valstybines stipendijas. Lietuvus okupantai sąmoningai stengiasi sudaryti išpūdį, kad jie yra „progresyvūs“ ir kad jiems rūpi Lietuvos mokslas, nes tuo būdu jie tikisi patraukti lietuvių tautos simpatijas. Jie nesigaili universitetui lėšų, tačiau tuo pat metu visas universiteto politinis ir mokslinis gyvenimas perdėm persunktas komunistinės ideologijos ir yra visiškai komunistų ir komjaunuolių kontrolėje bei įtakoje. Šiuo metu kompartijos ir komjaunimo eilėse yra iki 2000 studentų ir universiteto mokslo personalo narių. Gi prieš dešimtį metų, 1946 metais, komunistų ir komjaunimo skaičius buvo labai mažas.

Universiteto komjaunimo organizacija

vaidina išimtinį vaidmenį universitetinio jaunimo auklėjime. Faktiškai komjaunimui priklauso išimtinė universitetinio jaunimo auklėjimo teisė. Komjaunimo organizacija yra giliai įsiskverbusi į visą universiteto gyvenimą ir ji vadovauja visoms studentų mokslinėms, sportinėms ir kitoms kultūrinėms organizacijoms. Komjaunimo žinioje ir įtakoje yra universitetinė studentų spauda, jis organizuoja poilsio vakarus, įvairius parengimus, sportines varžybas. Visi šie parengimai turi aiškų tikslą: stiprinti komunistinę propagandą, kelti paties komjaunimo autoritetą ir tuo pačiu metu silpninti tautinę lietuvišką universitetinio jaunimo sąmonę.

Į komjaunimo eiles priimami gerai besimoką, drausmingi ir gero elgesio studentai. Iš jų reikalaujama negirtuokliauti ir tvarkingai gyventi ir tuo būdu kelti komjaunuolių autoritetą universitetinio jaunimo akyse. Už netinkamą elgesį studentai komjaunuoliai gauna išpėjimus, o jei tai nepadeda, šalinami iš komjaunimo.

Universiteto mokslo personalą daugiausia sudaro jau jauni dėstytojai, kurie baigę augštąjį mokslą sovietinėje okupacijoje ir kurie studentams skiepija komunistinę ideologiją ir propaguoja komunistinę sovietinę santvarką. Tiesa, universitete tebedirba senos kartos profesūros dalis, tačiau jos yra nedaug telikę. Nors žymiai santūresni, bet ir jie negali likti nušalyti akivaizdoje okupantų pastangų perauklėti jaunimą komunistinėje sovietinėje dvasio-

anoniškas klasių kovos demonizmo įrankis ir jo neigiamas ar teigiamas, svarbus ar nereikšmingas pasireiškimas yra tik išdava teisingo ar neteisingo „klasės“ pasirinkimo. Nors tiesiogiai to niekur nėra pasakyta, tačiau visas sovietinių pasaulinės istorijos vadovėlių turinys kalba ta prasme. Jų sugestytinė įtaka siekia mokiniui įkalti beviltišką pajutimą, kad laisvė reiškia vienišumą, nuo kompartijos nepriklausanti egzistencija ar kūryba — beprasmiškumą, kova prieš kolektyvizmą — pražūtį. Tik atsisakymas nuo savo valios ir visapusiško galvojimo, tik pasidavimas „išmintingai“ kompartijos va-

dovybei tegali padėti žmogui rasti vietą bei „pasitenkinimą“ jo paties proto neapbrėpiamame „klasių kovos“ ir gamybinių įrankių bei būdų sukūryje. Gi nuoseklus istorijos, kaip neišvengiamo, nekontamo ir sėkmingo kelio į komunizmą vaizdavimas (kad ir 3.000 metų jau besitęsiančio) turi įkalti nužmoginamam žmogui išpūdį, kad jis, jei patikės „kolektyviniam protui“ savo laisvės atsisakymo kaina, bus bent „laiminčioje pusėje“, kad ir tik didesnio ar mažesnio Kremliaus valdovų judinamos mašinos ratuko pavidalu.

je. Jei kas iš senosios profesūros ar studentų gyvena viltimi Lietuvių matyti vėl nepriklausomą, tą jausmą turi giliai slėpti.

Pastaruoju metu universiteto mokslo personalas komplektuojamas beveik vien iš lietuvių tarpo. Į aspirantus priimami tik lietuviai. Tuo būdu norima kurti vadinamus nacionalinius kadrus, bet be lietuviškos tautinės dvasios ir sąmonės. Iš pažiūros okupantai tariamai remia ir skatina išlaikyti nacionalinį charakterį. Pavyzdžiui, studentai raginami atostogų metu rinkti lietuvių tautosaką, jiems pavedama rašyti referatus apie lietuvių tautosaką. Tačiau šiuo atžvilgiu okupantai susidomėjimą tautosaka ar nacionalinių motyvų rėmimą naudoja tikslu užmigdyti lietuvių tautinį budrumą, susilpninti jų tautinį atsparumą ir greičiau juos susovietinti. Forma gali likti tautinė, bet turinys teikiamas svetimas, sovietinis.

Sovietinės taktikos pakeitimas po Ženevos konferencijų jaučiamas ir Vilniaus universitete. Geriausias pavyzdys yra Vinco Krėvės-Mickevičiaus literatūrinių kūrinių įtraukimas į lietuvių literatūros klasikų studijas. Bet tai tėra sovietinės taktikos pakeitimas. Tikslas lieka tas pats — perauklėti lietuvių jaunimą. Kad tikslą būtų lengviau pasiekti, stengiamasi laimėti jaunimo simpatijas.

Tuo pat tikslu kalbama apie rusų kalbos mokymo sumažinimą. Rusų kalbos pradedama mokyti pradžios mokykloje, ir šiuo metu beveik visi studentai laisvai kalba ir rašo rusiškai. Dabar žadama laisvai kalbantiems rusiškai studentams leisti laikyti rusų kalbos egzaminus, viso kurso dar neišklausius. Iš esmės paėmus, okupantas čia nieko nenustoją, nes studentas visvien jau yra rusiškai pramokęs, bet toks jo žestas lietuvių sutinkamas palankiai. Vieton rusų kalbos mokymo žadama dėstyti daugiau kitų svetimų kalbų.

Beveik visi mokslo dalykai dėstomi lietuvių kalba. Rusų kalba dėstomi tik tokie dalykai, kuriems nėra lietuviškai mokančių specialistų.

Po Ženevos konferencijos nauja „Ženevos dvasia“ Vilniaus Universitete reiškiasi dar ir tokiais būdais: universiteto mokslo personalas, net kompartijos ir komjaunimo vadovai ėmė raginti studentus domė-

tis Vakarų gyvenimu, sekti Vakarų mokslo ir technikos naujienas. Tačiau tuo pačiu metu ragina į visa tai žiūrėti iš marksizmo-leninizmo požiūrio ir Vakarų gyvenimą vertinti kritiškai sovietinės komunistinės ideologijos šviesoje. Pavyzdžiui, tam tikslui gana sėkmingai naudojamos tos Vakarų filmos, kurios vaizduoja tamsiąsias Vakarų gyvenimo puses.

Kitą vertus, universitetiniam jaunimui teikiami tik tokie Vakarų leidiniai ar laikraščiai, kurie komunistiniu požiūriu nėra pavojingi ir tik padeda skiepyti komunistinę ideologiją ir Vakarų gyvenimą bei kultūrą vaizduoti komunistinėje šviesoje. Iš Anglijos laikraščių Vilniaus universitete tegalima gauti paskaityti „Daily Worker“. Jei studentas norėtų pats užsisakyti kokį žurnalą ar laikraštį iš Vakarų, jis turėtų pasirūpinti kompartijos ar komjaunimo organizacijos rekomendacija, o tai nėra lengva gauti. Studentai naudojasi satelitinį valstybių spauda ir literatūra, arba Vakarų komunistiniais leidiniais, bet šie leidiniai tik padeda okupantui Vakarų gyvenimą pateikti universitetiniam jaunimui taip, kad jie jį tematyvų okupantų akimis.

Bendravimas su Vakarais universitetiniam jaunimui reiškia bendravimą su komunistiniu Varšuvos, Pragos, Sofijos universitetų jaunimu. Iš kitos pusės vyksta lygiai platus studentų bendravimas su Maskvos, Leningrado, Kievo, Charkovo, Lvovo, Tbilisi, Tartu, Rygos, Minsko universitetiniu jaunimu. Tų universitetų studentai lankosi vieni pas kitus dalyvauti studentų mokslo draugijų sesijose, pasikeičia mokslo priemonėmis ir dažnai susirašinėja. Šis Vilniaus universiteto studentų jaunimo bendravimas kontroliuojamas studentų mokslinės draugijos, tad tuo pačiu tetarnauja komunistinės ideologijos skiepyjimui ir stiprinimui. Okupantai kuria komunistinės dvasios sovietinę Europą. Veikdami lanksčiai, bet kietai, jie iš pagrindų griauja tikrus lietuviškus tautinius pagrindus ir lietuvišką tautinę sąmonę. Jų metodai, leidžiant įvairius leidinius lietuvių kalba, tautosakos rinkinius, albumus, lietuvių rašytojų rinkinius kūrinius, tėra tik naujos lanksčios sovietų taktikos priemonė. Sovietų pavojus lietuvių tautai nei kiek nėra sumažėjęs, o gal net dar labiau padidėjęs.

SMULKIOS ŽINIOS

Senųjų Lietuvos profesorių likimas

* Prof. Kazys Sleževičius, miręs Vilniuje, palaidotas Petrašiūnuose, kartu su broliu Mykolu Sleževičium, kurio kūnas buvo ekshumuotas iš Kauno kapinių ir perkeltas į Petrašiūnų kapines.

* Prof. Augustinas Jaunulaitis, buvęs Teisių Mokslų Fakulteto dekanas, žymus Lietuvos teisės istorikas, mirė Kaune vėžio liga.

* Prof. Ignas Jonynas, Lietuvos istorijos tyrinėtojas, miręs Kaune staigiai širdies trombozu.

* Prof. L. Karsavinas buvo ištremtas į Sibirą drauge su dukterimi ir ten mirė. Po 10 tremties metų duklė grąžinta ir dabar dėsto Vilniaus Universitete anglų kalbą.

* Prof. Z. Žemaitis, neseniai minėjęs 70 m. amžiaus sukaktį, tebegyvena Vilniuje.

* Prof. J. Vabalas-Gudaitis, paskutiniu metu buvęs pensininkas, mirė Vilniuje 1955 m. rudenį gan keistomis aplinkybėmis. Prieš keletą metų nuskendo jo vienintelis sūnus, gelbėdamas skęstantįjį. Prof. J. Vabalas-Gudaitis sirgo nervų liga.

* Prof. P. Galaunė yra pensininkas. Sūnus mirė džiova.

Lietuvos dvasininkai

* Vyskupas K. Paltarokas gyvena ir dirba Vilniuje. Jis eina 81 metus, ir jo sveikata paskutiniu metu pašlijusi.

* Vyriausias Vilniaus diecezijos kunigas Juozas Stankevičius, žinomas senųjų knygų mylėtojas ir rinkėjas, tebegyvena Vilniuje.

* Vilniaus krašte tebeklebonauja kun. Taskūnas (anksčiau Trakuose, dabar N. Vilnioje) ir kunigas Bieliauskas. Kun. Juozas Vaičiūnas klebonauja Druskininkuose.

Senieji vilniečiai

* J. Krutulys dirba Muzikos mokykloje.

* Marcelinas Šikšnys, buv. Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius, 82 metų amžiaus, pensininkas, gyvena Vilniuje, dar kąką parašo ar išverčia.

* Bronius Untulis gyvena Vilniuje, pensininkas, kąką paverčia iš rusų literatūros, serga širdies liga.

* V. Sakavičius dirba grožinės literatūros leidykloje.

* Vaistininko Narbuto šeima tebegyvena Vilniuje.

* Gydytojas Stasys Matulaitis, pensininkas, gyvenęs Vilniuje savo nameliuose, mirė 1956 m. balandžio mėn.

* Gydytojas Čibiras su šeima tebegyvena Vilniuje.

* Vincas Budrevičius mirė Vilniuje.

Lietuvos menininkai ir rašytojai

* Dirigentas M. Bukša mirė 80 metų amžiaus.

* Petras Vaičiūnas gyvena Vilniuje, nuolatos sirguliuoja. Dar kūrybingas ir rašo eilėraščius. Jo žmona artistė Vaičiūnienė tebedirba teatre, bet serganti širdies liga.

* Dailininkas A. Žmuidzinavičius neseniai paminėjo 75 metus amžiaus, kupinas energijos, pataikauja okupantui.

* Skulptorius Rimša, 50 metų, sumenkęs, tebegyvena Kaune.

* Antanas Venclova yra gavęs net dvi Stalino premijas, vieną už Eugenijaus Onieginio išvertimą, kitą už savo eilėraščius.

LITERATŪRINĖS TEMOS

PONIOS BOVARY RŪPESČIAI

N i d o s Knygų Klubas neseniai dviem tomis išleido Alės Rūtės išverstą prancūzų rašytojo Gustave Flaubert geriausią romaną „Ponia Bovary“ (Madame Bovary). Apie šią prieš šimtą metų parašytą knygą yra parašyta šimtai kitų knygų ir tyrinėjimų. „Ponia Bovary“ yra vienas iš žymiausių pasaulinės literatūros veikalų. Atrodo, būtų nadinga ir įdomu mūsų skaitytojus supažindinti arčiau su šiuo veikalu ir jo autoriumi. Mūsų bendradarbis (Jurgis Lengvenis) šia proga čia pateikia glaustą santrauką iš žinomo anglų rašytojo W. Sommerset Maugham rašinio „Flaubert and Madame Bovary“, idėto jo dešimties literatūrinių etiudų rinkinyje „The Art of Fiction“ (Doubleday leidinys, Garden City, N.Y., 1955 m.).

ROMANTIKAS IR REALISTAS

Knygos pobūdis dažnai priklauso nuo žmogaus, koks yra buvęs jos autorius. Tai esmiškai dera Flaubert'ui ir jo veikalams. Jis buvo labai nepaprastas žmogus. Joks vienuolis savo celėje nebuvo labiau pasiryžęs šio gyvenimo malonumus paaugoti Dievo garbei, negu Flaubert aukėjo visą savo gyvenimą troškimui sukurti meno kūrinį. Jis buvo drauge romantikas ir realistas. Romantizmo pagrindu yra neapykanta tikrovei ir aistringas geismas pabėgti nuo jos. Ir Flaubert jieškojo priebėgos nepaprastume ir fantastiškume, oriente ir senovėje. Bet kad ir kaip jis nekętė menkystės, plokštybių, miesčionių kvailybės, — jis negalėjo pabėgti nuo jų. Jį tarsi traukė tai, kuo jis labiausiai bjaurėjosi. Tai lyg opa mūsų kūne, kurią kasant labai malonu ir skauda, bet negalima iškęsti nekasius.

Flaubert gimė 1821 m. Rouenė, prancūzijoje, gydytojo šeimoje. Berniukas augo jautrus, svajingas, vienišas. Dar vaikystėje, kaip pats vėliau rašė, jis pajuto „gilų pasibaurėjimą žmonių veisle“. Bet vos penkiolikos metų sulaukęs, jau įsimylėjo gražią, stambią brunetę ponią Elisą Schlesinger, kuri buvo 26 metų ir tuo laiku žindė savo kūdikį... Jis ją sutiko vasaros atostogų metu Trouville vasarvietėje. Po poros metų jis vėl ten vyko sutikti savo išsivajotąją, bet

Elisos nėberado ir po šių atostogų grįžęs pradėjo rašyti *Les Mémoires d'un Fou* (Pamišėlio atsiminimus) — savo nelaimingos meilės istoriją...

Baigęs gimnaziją, jis keliavo po Pirėnų kalnus ir Korsiką. Grįždamas namo, Marselio paplūdimyje pamatė gražią moterį ir tuoj su ja susipažino. Tai buvo Eulalija Foucaud, belaukianti laivo išplaukti pas savo vyrą į prancūzų Gvjaną. Jiedu kartu praleido „liepsnojančios aistros“ naktį. Kitą rytą jis išvažiavo iš Marselio ir niekad daugiau Eulalijos nebesutiko, bet nuotyk's paliko jame gilų įspūdį. Rudenį išvykęs į Paryžių studijuoti teisės mokslų, jis parašė novelę *Novembre* (Lapkritis), atvaizduodamas išgyvenimą su Eulalija.

Teisės mokslų Flaubert nemėgo, o studijavo tik tam, kad įgytų kokią nors profesiją. Laisvalaikiais daugiau domėjosi savo nesėkminga meile Elisai Schlesinger, kuri su savo vyru, leidėju ir avantiūristu, gyveno Paryžiuje. Tačiau ši tauri ponija sutiko tik draugauti, bet niekad nesutiko tapti jo meiluže. Pailia tosios meilės istoriją jis vėliau aprašė romane *L'Education Sentimentale*...

1844 metais jame pasireiškė nemaloni liga, pakeitusi jo visą likusį gyvenimą. Jis pradėjo sirgti nuomariu, kurį kaikurie gydytojai ir kritikai (pvz., Flaubert'o biografas R. Dumesnil) vadina ne tikru nuomariu,

bet hysteroepilepsija. Jis metė teisių studijas, apsisprendė niekad nevesti ir, mirus tėvui, visam laikui su motina apsigyveno nuosavame name Croisset, prie Senos krantų. Dabar jis pasiryžo visą savo gyvenimą skirti literatūrai ir grįžtai nusistatė sau dienos darbų tvarką: iš ryto skaityti, rašyti laiškus, popiet rašyti apysakas... Gyveno, kaip vienuolis, susitikinėjo tik su keliais pažįstamais draugais literatais.

IS KUR ATSIRADO PONIA BOVARY?

Croisset'e rašytojas praleido visą savo gyvenimą (su maža pertrauka Paryžiuje) ir parašė geriausius kūrinius. Bet vienas nuotykis buvo jį išmušęs iš normalios vagos. Jis susipažino su ponia Louise Colet, kuri Paryžiuje laikė „literatūrinį saloną“, pati rašė eiles, draugų tarpe buvo vadinama „Mūza“ ir priklausė tam moterų poezių verslui, kurios išgarsėja ne tiek kūrybiniais talentais, kiek savo patrauklumu ir tam tikrais kūniniais žavesiais. Jos vyras buvo muzikos profesorius, o jos meilužis, su kuriuo ji turėjo prigyvenusį vaiką, buvo žinomas prancūzų politikas ir filosofas Victor Cousin...

Ta nauja meilė truko keleris metus ir buvo labai verpetinga. Pasibaigė ji tuo, kad kai sykį Mūza atvyko į Croisset, reikalaujama, kad rašytojas pagaliau ją vestų ar bent pradėtų kartu gyventi, Gustavas ją išmetė lauk. Net rašytojo motina pasipiktino tokiu sūnaus žiaurumu... Kaip „karšta“ buvo ši „meilė“, gali parodyti viena Flaubert'o laiško ištrauka Mūzai: — „Jūs norite žinoti, ar aš Jus myliu... Na, taip, — tiek daug, kiek aš galiu mylėti. Taip sakant, man meilė nėra gyvenime pirmaeilis dalykas, o antraeilis...“ Tačiau literatūros istorijai ši meilė liko įdomi ir vertinga tuo, kad Flaubert savo Mūzai parašė šimtus laiškų, kurie vėliau buvo išleisti atskira knyga ir kuriuose, tarp kitko, jis dėstė, kaip jis rašė *Madame Bovary* romaną.

Bet grįžkime truputį atgal. Apsigyvenęs Croisset, Flaubert ilgai rašė apysaką *La Tentation de St. Antoine* (Šv. Antano gundymas). Kai draugams paskaitė, šiems atrodė, kad tai grynas šlamštas, vertas tik mesti į krosnį. Autorius tai su didžiausiu skausmu ir padarė. Draugai jam siūlė pradėti rašyti realistinius romanus, kaip Balzako. Iš-

siblaškymui jis su savo paryžiečių bičiuliu literatu Maxime du Camp nutarė išvykti tolimon kelionėn. Jiedu aplankė Egiptą, Palestiną, Siriją ir Graikiją. Kai grįžo atgal į Croisset 1851 metais, spėjama, kad kitas rašytojo artimas draugas, taip pat literatas, Louis Bouilhet, papasakojo jam istoriją apie Eugeniją Delamar (kurios nelaimė tuo metu buvo aprašyta ir vietinės provincijos laikraštyje)...

Gydytojas Delamar buvo internistas Roueno ligoninėje ir turėjo mažą praktiką gretimame miestelyje. Mirus pirmajai žmonai, kurią jis buvo vedęs jau kaip našlę ir daug už save vyresnę, Delamar antrą kartą vedė jauną ir gražią kaimynystės ūkininko dukterį. Toji buvo labai įnoringa, ekstravagančiška ir turėjo plačių siekimų. Jos bukaprotis vyrelis greit jai nusibodo, ir ji įsitaisė visą eilę meilužių. Papuošalams ir parėdams ji leido daugiau pinigų, negu jiedu turėjo, ir netrukus beviltiškai įbrido į skolas. Pagaliau, ji nusinuodijo, o vėliau nusižudė ir pats Delamar.

NESEKMIŲ ISTORIJA

Šį romaną Flaubert pradėjo rašyti, eidamas trisdešimtuosius metus ir rašė jį veik ištįsus penkeris metus. Visi jo ankstyvesnieji raštai, išskyrus Šv. *Antano gundymą*, buvo daugiau tik „novelizacijos“ — jo asmeninių meilės išgyvenimų perpasakojimai. Dabar jis pasistatė tikslą būti bešališkas, neasmeniškas, objektyvus. Jis užsimojo apie žmones sakyti tiesą, be šališkumų ir prietarų, pasakoti tik faktus ir atskleisti veikėjų charakterį, jį nei giriant, nei smerkiant. Jei jis kam simpatizuojo, to neparodyti; jei kieno kvailumas ar klastingumas jį erzintų ir pykintų, — to neatskleisti nei vienu žodžiu!

Ir šį savo sunkų pažadą rašytojas ištesėjo. Žinoma, ne pilnai, — nes visiškai neasmeniškumas jokioje kūryboje nėra galimas. Autorius, atitinkamai sudėstydamas pasakojimą ir parinkdamas charakterius bei pagrįsdamas jų veiksmus, norom nenorom įneša į veikalą ir pats save. Taip ir *Ponioje Bovary*... Nes Flaubert žvelgė į pasaulį ir žmogų su slogiu pasipiktinimu. Jis buvo be galo netolerantiškas. Jis stačiai neapkęntė kvailumo, Buržuazizmas, banalumas, kasdieniškumas, plokštumas jam kėlė įsiutimą.

Jis neturėjo labdaros ir pasigailėjimo jausmo. Kone per visą savo subrendusį gyvenimą jis buvo ligonis, prislėgtas, jautėsi pažemintas. Nervai buvo nuolat įtempti ir neramūs. Būdamas drauge romantikas ir realistas, jis griebėsi už gūžios Emmos Bovary istorijos su įniršimu žmogaus, tarsi norinčio atsikeršyti už kažką — už gyvenimą, kuris taip neatitiko jo idealo.

Išskyrus Dr. Larivière, visi kiti svarbieji romano asmenys yra žemi, menki, kvaili, trivialūs ar vulgarūs. Atrodytų, kad visame miestelyje nebėra nei poros padorių ir išmintingų žmonių. Tad Flaubert neišlaikė jo siektų objektyvumo. Bet užtat charakterius, kuriuos parodė, davė mums pilnus, gyvus ir įtikinamus. Toks vaist'nikas Homais per šimtmetį nepaseno ir neišnyko, nes tai amžinas charakteris. Ir pati Emma Bovary! Tai nėra paprasta ūkininko dukrelė. Joje taip apstu to, kas yra tikra kiekvienoje moteryje ir kiekviename žmoguje. Mes juk visi nekartą pasiduoame nesąmoniškoms ir ekstravagantiškoms svajonėms, kuriose matome save turtingais, gražiais, sėkmingais, romantinių nuotykių didvyriais ar didmoterėmis. Bet daugumas iš mūsų suprantame, jog tai tik svajojimai.

Gi Emma Bovary yra išskirtina tuo, kad ji tikrai ir raišiskai stengėsi gyventi savo fantazijomis! Ir kūrėjas tuo įtikina, viską rodydamas smulkmeniškai ir ko tiksliausiai, „taip kaip gyvenime yra“. Kasdieniškumas, trivialumas, Emmos nuobodžiavimai, — bet kaip nenuobodu visa tai skaityti!

Ponia Bovary — nėra tragedija, o greičiau nesėkmių istorija. Tai reiškia, kad ji žūsta ne dėlto, kad žuvimo prievolė slypėtų jos likime ar būde, bet tik dėl atsitiktinių aplinkybių. Juk tai buvo nesėkmė, kad graži ir žavi mergina ištekėjo už tikro nevykėlio ir beveik glušo. Nesėkmė, kai ji būdama nėščia svajojo sulaukti berniuką ir tuo išgelbėti nusivylimą vedybomis, bet susilaukė dukters. Tik nesėkmė, kad pirmasis meilužis, Rudolfas, pasitaikė savanaudis ir brutalus vaikinys, leidęs jai grimsti toliau. Nesėkmė, kad antrasis meilužis buvo menkas, silpnas ir baugštas. O kai ji neviltyje kreipėsi į miestelio kleboną pagalbos ir dvasinės paramos, šis pasirodė tesąs vien surambėjęs paikšas. O kai piniginio bankroto akivaizdoje ji nusižemino ir kreipėsi į pirmąjį meilužį paskolos, šis tuo metu neturėjo pinigų.

Ir dar didesnė nesėkmė, kad jis nepanorėjo jų gauti iš banko, nors tai būtų lengvai galėjęs...

STILIAUS TOBULYBIŲ SIEKIMAS

Beletristikos veikalas yra nuotykių sutvarkymas, skirtas veiksmu atskleisti charakterius ir dominti skaitytoją. Jis nėra paties gyvenimo kopija. Jis pavaizduoja tik esminius jo punktus ir bruožus. Attrinkti tai, sutvarkyti ir papasakoti tinkamu būdu — yra kūrėjo pareiga ir jo turimo talento matlė.

O tai, tarp kitko, reiškia stilių. Flaubert dirbo ilgai ir sunkiai, kaip pasiutęs, savo stiliui išstbulinti. *Ponia Bovary* jis rašė 55 mėnesius. Jis nekenė vadinamojo šnekamojo (konversacinio) stiliaus ir atkakliai siekė, kad jo proza būtų logiška, tiksli, laki ir įvairi, ritmiška, skambi, muzikali lyg poezija, ir vis dėlto išlaikanti prozos savybes. Jis kaip maro vengė ascnansų (panašiai skambančių žodžių vienas prie kito) ir net, peržengdamas jau tikrą kraštutinumą, stengėsi tą patį žodį puslapyje nepavartoti du kartus. Su nuostabių įmantrumu jis derino žodžius ir jų skambesį, kad išgautų, pvz., greičio ar lėtumo, nuovargio ar įtampos įspūdį, — destis, kokį nuotaikos stovį jis buvo užsimojęs išreikšti.

Viename laiške jis tvirtina: „Visas pirmadienis ir antradienis užėmė parašyti dvi eilutes“. Tai reiškia, kad jis per tas dvi dienas parašė gal tužina puslapių, bet buvo patenkintas tik dviem eilutėmis. Arba štai laiške Mūzai Colet taip nusako savo planą, kaip jis norėtų aprašyti garsiąją romano sceną apie žemės ūkio parodą: „Aš turiu sutalpinti tame pačiame pasikalbėjime penkis ar šešis žmones (kurie kalba), kelis kitus (kurių kalbos girdėti), vietovę, kur visa tai vyksta, vietos išjautimą, duodamas fizinį žmonių ir daiktų aprašymą, ir tos visumos viduryje parodyti vyrą ir moterį, kurie pradeda (su abišališko skonio simpatijomis) jausti vienas antram patrauklumą... Ir *Ponia Bovary* romane jis tai pasiekė, parašydamas apie parodą tik 27 puslapius, bet rašydamas juos per du pilnus mėnesius!

Šiandien tokio stiliaus, pasakytume, tobulumo nereikalaujama ir visoks stilius laikomas geru — paprastas, stiprus, ar išpuoštas ir iškalbingas, — tai priklauso nuo kiekvie-

no žmogaus asmeninio skonio. Bet Flaubert'o stilius šiandien nebėra madoj. Daugelis dabarties autorių kaip tik stengiasi „rašyti taip, kaip kalbama“.

Ponios Bovary romano ano meto kritikai pradžioje nesugebėjo įvertinti pagal jo tikrąją reikšmę, bet skaitytojai iš karto jį pamėgo. Autorius ir leidėjas buvo apkaltinti, kad romanas esąs nemoralus, ir patraukti teisman, bet išteisinti. Koks juokingas ponios Bovary „nemoralumas“ atrodo šiandien, kai naujieji rašytojai be figos lapo vaizduoja kiekvieną fiziologinį žmogaus polinkį!..

VIENTELE MEILĖ...

Po *Madame Bovary* rašytojas dar sukūrė mažiau nušisėkusį istorinį romaną *Salambo* ir iš naujo perdirbo *L'Education Sentimentale*, aprašinėdamas savo meilės išgyvenimus Elisai Schlesinger. Po to trečią kartą perrašė *Šv. Antano gundymą* ir užbaigė tris trumpas noveles, iš kurių *Un Coeur Simple* (Paprasčia širdis) laikoma reto tobulumo deimantuku. Pagaliau, pradėjo nuostabią romaną apie du mokytus glušus, *Bouvard* ir *Pecuchet*, bet spėjo pabaigti tik pirmąją dalį. Tai turėjo būti — ir iš pirmo tomo tikrai yra! — Flaubert'o himnas žmogiškajai kvaiilybei. 1880 m. gegužės 8 d. jis mirė, prieš laiką susenęs, ligotas, vienišas ir neturtingas.

Bet jo vienvietėje buvo viena pastovi ištis. Gustavas tikrai per visą amžių mylėjo ponią Elisą Schlesinger. Savo draugams rašytojams Paryžiuje jis kartą prisipažino jau vėlybame amžiuje, kad erotiškai jis tebesąs nekaltas ir kad visos moterys, kurias jis kada yr turėjęs, jam buvusios tik tarsi kaip „matracai“ kitai moteriai, — jo išsvajotai.

Elisos Schlesinger istorija gana keista. Kai Flaubert vaikystėje ją pirmą kartą sutiko, laikė Schlesinger'io žmona, bet tada ji jo žmona dar nebuvo. Ji buvo anksčiau ištėkėjusi už kažkokio Emile Judéa, kuris už sūkybes pateko į bėdą. Schlesinger jam padėjo išsiskirti nuo teismo, duodamas pinigų, bet dviem sąlygom, — kad išvyktų visam laikui iš Prancūzijos ir kad jam paliktų savo žmoną. Ir jis ją tuoj perėmė, gi vedė tik po kelerių metų, kai buvo gauta žinių, kad Judéa jau miręs. Maurice Schlesinger buvo puikus vyras, bet šaldra ir Elisai neištikimas. Jo bizniai Prancūzijoje pa-

sibaigė bankrotu, ir jis su žmona ir vaikais persikėlė į Badeną, kur 1871 metais pasimirė.

Išmylejęs Elisą 35 metus, tik dabar Flaubert išdrijo parašyti jai pirmąjį meilės laiską, kurį pradėjo žodžiais: „Mano meile, mano vieništelė meile!“... Ir ji tada atvyko į Croisset! Bet abudu buvo didžiai pasikeitę. Gustavas dabar buvo išplurpęs ir riebus, paraudusių veidu, nudribusiais ūsais, praplikęs... O Elisa sudžiūvusi ir plonytė, praradusi kadaise spindintį odos žavumą, visai baltais plaukais... Jiedu pasimatė dar porą kartų, ir visa pasibaigė.

Metams praslinskus po Flaubert'o mirties, jo jaunystės draugas Maxime du Camp kartą buvo Badene ir vieną rytą išvyko pamedžioti Illinau beprotnamio apylinkėse. Jis pamatė, kaip atsidarė vartai ir prižiūrėtojos išvedė būrį pacienčių dieniniam pasivaikščiojimui. Jos lėtaiėjo po dvi, pora už poros. Staiga iš būrio viena linkterėjo jam galva. Tai buvo Elisa Schlesinger, — moteris, kurią Flaubert taip ilgai ir taip veltui mylėjo...

PONIA BOVARY — TAL... MES!

Čia labai sutrumpintai atpasakojus W. Sommerset Maugham etiudą apie didįjį prancūzų rašytoją, tenka pasidžiaugti, kad lygiai po šimto metų Nidos Knygų Klubas pagaliau pateikė ir lietuviams vertimą susipažinti ir pasigėrėti šiuo Gustave Flaubert klasikiniu veikalu. Tenka tik stebėtis, kad niekas jo anksčiau nebuvo išvertęs. Bet gerai išversti didįjį stilių yra tikrai nelengva.

Šį kartą neturėjome progos palyginti vertimą su originalu. Bet kurie lyginę, pvz., „Naujienu“ dienraščio recenzentai, yra įsitikinę keliais pavyzdžiais, kad vertėjai Alei Rūtai darbas pavyko gana sunkiai. Vistiek leidėjo ir vertėjo yra atliktas labai naudingas darbas. *Ponia Bovary* — įdomus ir vertingas romanas, siūlytiną paskaityti kiekvienam. O Emmos Bovary psichologija ir likimas tebėra aktualūs visiems, ir ypač „tremties“ lietuviams. Ne tik mūsų poniuotėms ir „poniusenkoms“, bet ir gerbiamesiems vyrams: politikams ir kitiems, kurie sapnuoja ne tik naktimis, bet ir vidudieniais, — ir ne vienas stipriai mėgina gyventi tomis savo fantazijomis. Lygiai, kaip *Ponia Emma Bovary*...

J. L.

KULTŪRINĖS TEMOMIS

Kalvelis šoka per pasaulį

VYTAUTAS BELIAJUS

Neseniai vienas pietinės Kalifornijos lietuvis, naujasis ateivis, vos su manim susipažinęs, papasakojo savo nuotykį. Kartą jis su viena amerikiete panele sustojo Malibu Beach, kuris neva pasižymėjo, kaip dažna ir mėgstama Hollywoodo artistų buveinė. Jiedu užėjo į vieno didelio vasarnamio salę — šiaip sau pasėdėti, išgerti kavos, pažiūrėti publikos ir gražių Pacifiko saulėleidžių...

Salėje būta daug svečių (vėliau paaiškėjo, kad šalia atsitiktinių svečių, tą kartą buvo užvykusi viena Kalifornijos jaunimo draugija). Jie buvo monopolizavę šokių vietą, turėjo savo orkestrėlį ir šoko kažkokius nežinomus šokius. Pagaliau, pranešėjas sušuko: „O dabar kviečiu pašokti lietuvišką šokį KALVELIS (Little Smithee)“... Išsiriškiavo poros ir pradėjo „kalti“... Mano pažįstamas sakėsi buvęs baisiai nustebintas, sujaudintas ir sužavėtas: jis atsidūrė vietoje, kur nesitikėjo rasti nei vieno lietuvio, ir štai — kelios dešimtys porų išbėga šokti lietuvių tautinį šokį! Sako, nebeišturėjo mano nervai ir kadangi to šokio Lietuvoj buvau kiek mokėsis, pagriebiau savo pažįstamą amerikietę ir įsimaišiau į būrį, nes jaučiau, kad dabar turiu ir aš šokti — vienintelis lietuvis šioje triukšmingoje minioje...

Mano pažįstamas prisipažino, kad galbūt tas „baletas“ jam ir nekaip sekėsi, bet, sakko, kažkaip širdis užsiliepsnojo, kažkoks įkvėpimas pagavo, džiaugsmas ir pasidžiavimas išsiliejo... Jis klausė mane paaiškinti, kaip visa tai galėjo atsitikti Malibu Beach, prie tolimojo Pacifiko kranto, kur tik labai retas vietinis gyventojas, paklaustas, galėtų atsakyti, ar iš viso pasaulyje yra tokia Lietuva, o jeigu yra, tai kur?

Su malonumu aš jam mėginau paaiškinti,

kaip tai galėjo atsitikti. Ir kai vėliau su panašiu ir dar kitais klausimais į mane kreipėsi „Santarvės“ redakcijos atstovas Amerikoje kolega Br. Raila, aš pagalvojau, kad gal nebus iš mano pusės perdidelis neuklumas mėginti ir kitiems lietuviams papasakoti savo ilgus patyrimus ir išgyvenimus, kurie siejasi su lietuvių tautinių šokių išplitimu Amerikoje ir net plačiau...

GANA „LIETUVIŠKŲ“ KAZOKĖLIŲ!

Gimiau Suvalkijoje (1908 m.), Pakumprio kaime, Prienų valsčiuje. Mūsų jaukus kaimelis buvo apsuptas miškų, pušynų ir upelių. Mano vaikystės dienomis mes ten neturėjome jokių „moderniškų“ pramogų, nei kinų, nei teatrų, net mokyklos. Visi kaimynai buvo mažžemiai. Aštuonių margų ūkis buvo laikomas dideliu turtu. Visi augino rugius, linus, bulves, avižas ir taip prakaite pelnėsi pragyvenimą.

Mūsų kaimelyje nebuvo jokio didesnio turtuolio, ir žiemų vakarais mes švietėmės dar balanomis, — bet tai buvo linksmas kaimas, turtingas tautosaka, dainomis, žaidimais ir šokiais. Kiekviena moteris ir vyras iebežinojo galybės pasakų ir jas pasakodavo be galo. Visi mėgo dainuoti. O mano mamytė ypač buvo šimtų dainų dainininkė, balsinga, visada linksma ir poetiška. Pakumpryje dainos skambėdavo per išstus metus. Tokioj aplinkoj praleidau savo vaikystę...

Amerikon išvykau 1923 metais drauge su savo senele, kuri tada jau buvo sulaukusi 85 metų amžiaus. Apstojome Čikagoje, tokioje apylinkėje, kuri daugiausia buvo gyvenama skandinavų ir airių, toli nuo lietuviškesnės Northside. Norėdami susitikti su lietuvišiais, turėdavom važiuoti į Bridgeportą.

Bet kartais jų pamatydavau ir arčiau, jei Northside lietuviai savo piknikus kada rengdavo mūsų apylinkėje.

Prieš 1930 metus Čikagoje lietuviškų šokių reikalai buvo ypatingoje padėtyje. Sandara samdėsi rusų Andrejeva, kuris lietuvių vaikus, savaime aišku, mokė rusiškų ar ukrainietiškių šokių. Jie kažkada ir viešai pasirodydavo su rusiškais kazokėliais, pritaikintais prie lietuviškų gaidų. Sakysime, jie sušokdavo šokį „Noriu miego“, muzikos melodija buvo lietuviška, — bet jie tai šokinėjo, kaip kazoką!..

Ir tai buvo laikoma „lietuviškais šokiais“! Tas mane labai erzindavo. Mūsų Pakumprio kaimas buvo tiek iškentėjęs nuo rusų, seneliai ir tėvai daug šurpių istorijų vaikystėje man buvo pripasakoję, jog turbūt iki tol buvo įsisunkusi priešrusiška neapykanta. Todėl suprasite, kad laisvojoje Čikagoje toks lietuvių jaunimo rusinimas, tegu ir per šokius, manęs negalėjo nesiutinti. Politika man nerūpėjo, buvau tik 16-17 metų jaunuolis, bet kad rusiškus kazokėlius vadinti „lietuviškais šokiais“, — tai man atrodė per daug neleistina.

Berods, apie 1929 metus „Naujienu“ dienraštis ruošė didelį metinį koncertą, ir nutariau pats pasisiūlyti į programą. Jau buvau daug galvojęs apie tikruosius savo gimtinės lietuviškus šokius, mėginęs juos perkomponuoti, taip pat stengiausi susipažinti su kitų tautų tautiniais šokiais, kaip ispanų ar indų. „Naujienu“ administratorius K. Augustinas susidomėjo mano pasiūlymu, sutiko įtraukti į programą ir po to mane namuose aplankė. Susitarėm galutinai... Man reikėjo partnerės, ir tam tikslui paruošiau Ireną Juozaitytę, Dr. Antano Juozaičio dukrytę. Ir mes tada sušokom pirmą kartą tikrą lietuvišką šokį, o dėl įvaizmo dar pašokom vieną ispanų ir vieną indų šokį...

Tame pasirodyme bene pirmą kartą pasigaminome ir lietuviškus kostiumus, jau tikrai panašius į lietuviškus. Ligi to laiko (ir dar ilgai vėliau) Čikagos lietuvių dėdavo arba lenkiškus drabužius, arba kažkokius panašius į itališkus — raudonos suknelės, juodi šniūravoti ciklikai ir t.t. Kai tokius kostiumus papeikdavau, jos labai užsigaudavo ir piktai rėždavo: — ką tas vaikėzas išmano apie lietuviškus drabužius?..

Teisybė, aš tada daug nežinojau. Bet la-

bai gerai tebežinojau, ką mergaitės dėdavo mano gimtinės kaimelyje. Tai nebuvo lenkiški ar čigoniški drabužiai, — bet languotos suknės, lelijomis apausti tamsiai rausvi ar mėlyni žiurstai...

SU LIETUVIŲ JAUNIMO DRAUGOVE I PLACIAJĄ AMERIKĄ

Tas mano pirmas kuklutas pasirodymas su Juozaityte „Naujienu“ vakare man asmeniškai buvo, galima sakyti, „The turning point“ — taškas, nuo kurio visas mano gyvenimas pasuko nauja linkme.

Lietuviams mano pasirodymas, atrodo, patiko. Tuojau iš keletos motinų gavau prašymų, kad jų vaikus pamokyčiau lietuviškų šokių. Po to, „Pirmyn“ choras ir kitos draugijos pakvietė paruošti šokėjų grupes jų parengimams. Žinoma, Andrejevo rėmėjai ir mėgėjai buvo gerokai priešinigi mano sumanymams, dar ilgai ir daug kartų pasiepdavo mūsų darbus vaikiškom šnektom ar nepalankiais straipsneliais spaudoje.

1933 metais rengėjų buvau pakviestas lietuvių diena paruošti lietuvišką šokį tarptautiniame parengime. Tai buvo jau platesnio masto atsakingas uždavinys, ir jo debiutui norėjosi geriau pasiruošti. Tada sumaniau sukurti specialų šokį ir pritaikinti jį vienos dzūkų polkos motyvui. Būtinai dzūkų, nes tu norėjau pagerbti savo mylimą senelę, kuri gimimu buvo tikra dzūkė iš Lazdynų... Šokiui žingsnius paėmiau iš suktinio, Mikitos, Koketkos, Noriu miego ir kitokių lietuviškų ratelių. Tuos žingsnius surišus, šokyje jų kaip ir nebebuvo galima atskirti, iš kur imti, — bet jie ten buvo.

Šokis žiūrovams padarė gerą, net didelį įspūdį. Gauti gausūs pagyrimai mano jauniems šokėjams ir šokėjoms įkvėpė pasitikėjimą ir labai pakėlė nuotaiką. Jie visi tada buvo 17-19 metų amžiaus. Ir mes nutarėm nebeapasimesti, bet dirbti toliau su tautiniais šokiais ir persitvarkyti į atskirą draugovę. Tą rudenį susirinkom p-lės Elenos Dambrauskaitės namuose ir įsteigėme *Lithuanian Youth Society* (Lietuvių Jaunimo Draugovę). Mūsų pagrindinis tikslas buvo — sutraukti čia gimusių lietuvių kilmės jaunimą, supažindinti jį su visų sričių lietuviška kultūra, tautosaka, dainomis ir, žinoma, su tautiniais šokiais.

Šios Draugovės sėkla pataikė į gerą dirvą. Ji plėtėsi ir suklestėjo. Greit Čikagoje visose miesto dalyse suorganizavome net penkis skyrius. Ruošėme vakarus, rengėme dailės parodas (pirmą lietuvišką dailės parodą kitataučių tarpe), 1935 metais pirmą kartą išleidome anglų kalba čia gimusio jaunimo paruoštą apysakaičių ir eilėraščių knygą, vardu VAGA (The Furrow), rodėmės visose Čikagos miesto šventėse ir parengimuose, pagaliau sušaukėme pirmąjį lietuvių jaunimo kongresą Čikagoje...

Lithuanian Youth Society, dalyvaudama miesto ar tarptautinėse šventėse, netrukus sugebėjo pasireikšti ir pasižymėti, kaip geriausia tautinių šokių grupė. O tada mus pradėjo kvieisti į užmiestčius, o netrukus ir į kitas plačiosios Amerikos vietas. Mes pradėjom laikas nuo laiko rodytis tolimame Washingtone, New Yorke ir daug kur kitur.

Aš pats į pasiimtą sritį gilinausi kiek išgalėdamas, o šalia to studijavau ir kitų tautų tautinius šokius. Taip pavyko ir amerikiečių tarpe susidaryti vardą, kaip visokių tautinių šokių žinovo. O tada Čikagos Parkų Organizacija pakvietė, kad apmokytumėm įvairias tautinių šokėjų grupes, kurios pasirodytų parkų šventėse pagal tų tautų daugiausia gyvenamas apylinkes. Taip lietuviški šokiai buvo rodomi Bridgeporte ir Marquett Parke, lenkiški Hubolt Parke, žydiški Douglas Parke, meksikietiški 18-sios gatvės apylinkėje ir t.t.

1937 metais International House ir po to Čikagos Universitetas pakvietė mane mokyti studentus įvairių tautų tautinių šokių, ir tai buvo mano pagrindinis darbas ligi 1950 metų. Tuo pat metu pakvietė ir Northwestern University Settlement House dėstyti lenkiškus šokius ir tautosaką. Ir taip ten ruošdavom kasmetines lenkiškas rugiapjūtes, jonines, sugrįžtuves (Poprawiny). 1940 metais pakvietė ir Žydų Mokytojų mokykla dėstyti jiems jų šokius. Čia sutikau ir pasiūlymą, nes New Yorko Žydų švietimo įstaiga buvo prisiuntusi nedraugišką užklaušimą: nejaugi nėra pačių žydų tarpe tam tinkamo mokytojo? Tačiau dirbau „College of Jewish Studies“ ligi 1949 metų ir net, jų tvirtinimu, pasireiškiau, kaip vienas iš žymesnių žydiškų šokių žinovų...

PATYS GADINAME

Man labai skaudu apie tai kalbėti, bet, deja, užėjęs karas suardė Lithuanian Youth Society. Ir dar daugiau, deja, kad tai padarė ne vien karas, mūsų jaunuolius pašaukęs prie ginklo, bet prie to prisidėjo ir patys lietuviai.

Mūsų darbą bjaurino dažnas neprašytas svetys lietuvio būde — pavydas, taip pat gal partiškumai ir kitokie fanatizmai. Mūsų grupės jaunuoliai iš prigimties buvo grynai lietuviai ir berods visi katalikai. Jie visais būdais buvo raginami išlaikyti ir lietuviybę ir katalikybę. Net ir tolimų kelionių metu mes eidavom kaip vienas išklausti šv. Mišių. Tačiau, lyg tyčia, kaip tik iš katalikiškosios mūsų visuomenės pusės draugovė susilaukė spaudimo ir nepasitenkinimų. Kai kada mūsų koks padalinys stačiai buvo ardomas ir iš šalies kurstomi jaunuoliai nesiėdėti prie darbo. Ypač Roselande, kur mūsų grupė buvo didelė ir veikli. Čia draudimas kartą buvo paskelbtas net lietuvių bažnyčioje iš ambono, sakant, kad jeigu jau jaunuoliai nori priklausyti prie kokių organizacijų, tai tegu rašosi prie „Vyčių“...

Tiems mūsų kritikams ir puolėjams pirmoje vietoje, matyt, buvo tik grynai religiniai ar siauresni pasaulėžiūriniai reikalai, — ta pati dvasia, kuri berods dabar pasireiškia ir tarp naujai atvykusių lietuvių šviesuolių (tai gali tuoj pastebėti kiekvienas, paskaitęs dabartinę lietuvišką spaudą).

Aš čia neketinu nieko pulti ir kritikuoti, bet kaip anksčiau, taip ir dabar man atrodo, kad yra gera, jeigu vietinis lietuviškas jaunimas priklauso ir dalyvauja nors kur, kur dar yra puoselėjamas lietuviškumas. Jei tas jaunims būtų nepriklausęs prie L. Y. Society, tai jo dauguma niekur kitur nebūtų priklausiusi ir jie, kaip lietuviai, būtų galutinai nuskendę kitataučių aplinkoje.

Mums buvo suduota skaudžių smūgių. Bet tie, kurie pasiliko, ir su tais, kuriuos naujai pritraukėme (jų tarpe buvo net keletas svetimtaučių!), mes stengėmės toliau dirbti ir garsinti lietuvių vardą po plačią Ameriką.

KALVELIS JAPONIJOJE

Išplitus darbui, į jį įsitraukus, man buvo aišku, kad neužtenka apsiriboti vien šokių dėstymu mokyklose ar grupėse, bet reikia tai suimti į rašytus leidinius. Todėl 1940 metais baigiau rašyti ir išleidau pirmąjį rinkinį anglų kalba apie įvairių tautybių šokius, o sekančiais metais išėjo ir antroji knyga. Tos abi knygos (*Dance and be Merry*) dabar randamos daugelyje knygynų ir visose mokslo įstaigose, kur tik dėstoma kūno kultūra ir tautiniai šokiai. Abi knygos sulaukė itin gerų recenzijų ir labai daug prisidėjo prie mano vardo ir darbo išpopuliarinimo Amerikoje.

Į šias knygas įtraukiau daugelio tautų būdingiausius šokius ir, žinoma, pačius geriausius bei gražiausius lietuvių tautinius šokius, su atitinkamais paaiškinimais ir nurodymais. Čia yra pateiktas ir Kalvelis... Įvairių šokėjų grupėse ar mokyklose jis dabar dažnai šokamas per visą Ameriką ir Kanadą. Tad visai nenuostabu, kad jį šoko ir pietinės Kalifornijos šokėjų grupė Malibu Beach prie Pacifiko. Turiu pranešimų, kad naudojantis minėtomis knygomis, Kalvelis ir keli kiti lietuviški šokiai yra šokami net Japonijoje, Filipinuose, Guame ir kituose labai tolimuose pasaulio kampuose. Man tai yra brangiausias dvasinis atlyginimas už daugelį sunkumų, vargų ir bėdų.

1950 metais paruošiau ir išleidau veikalą *The Dance of Lietuva*, — pirmutinę knygą anglų kalba išimtinai apie lietuviškus tautinius šokius, kur sudėjau visus ligi to laiko man prieinamus duomenis. Taip pat dar išleidau dvi nedideles knygeles: vieną apie tarptautinius šokius, kitą — lietuviškų dainų su lietuviškais ir angliškais tekstais. 1955 m. išleidau *The Evening Song* (Vakarinė daina) — mano verstų lietuviškų padavimų ir pasakų rinkinį.

Šiuo metu daugiausia savo širdies ir pastangų esu sudėjęs į VILTIES redagavimą ir leidimą, kurią pradėjau 1942 metais. Žurnalas turi lietuvišką vardą — VILTIS, — bet jis visas leidžiamas anglų kalba, iliustruotas, turi kitataučių bendradarbių ir skiriamas tarptautinio folkloro problemoms nagrinėti bei informuoti apie įvairių tautų tautosaką. Lietuviški reikalai ten visuomet randa daug vietos, o šių metų kovo-balandžio numeris visas buvo paskirtas Lietuvai.

VILTIS NEVILTYJE...

Šis visas darbas nevisada buvo linksmas. Beraginant kitus „Be merry!“, pačiam tekdavo daug pavargti. Daug kartų skersai ir išilgai esu apvažinėjęs visą Ameriką. Dėčiau šokius ar trumpus jų kursus apie dviejuose šimtuose kolegijų ir universitetų Amerikoje bei Kanadoje. Kiekvieną vasarą tenka perkelti apie 20 tūkstančių mylių instrukavimo tikslais, supažindinti su medžiaga ir paruošti mokytojus ateinančiam mokslo sezonui. Visur ir visada supažindinu juos su lietuviškais šokiais. Todėl lietuviški šokiai dabar mokomi daugelyje Amerikos augštesniųjų ir augštųjų mokyklų. Susidomi tuo ir kiti, pvz., jugoslavų grupė iš Duquesne Universiteto įtraukė mūsų šokius į savo repertuarą ir rodė juos, nuvykę apsilankyti į Jugoslaviją...

Amerikoje dabar yra tos rūšies šokių draugijų, kurios specializuojasi lietuviškuose šokiuose. Man žinoma draugija Salem mieste, Oregone ir ypač dabar artimos draugijos Kalifornijoje: San Diego, Fresno, Bakersfield, San Francisco miestuose... Viena iš tų grupių tikriausia šoko ir apsilankiusi į Malibu Beach, kas taip sužavėjo mano naująjį draugą, ir jo paklausimas buvo beveik tiesioginė šio straipsnio atsiradimo priežastis...

Ne nusiskundimo, o tik pliko fakto nusakymo dėliai čia turiu prisipažinti, kad visam šiam darbui negaunu iš lietuviškos visuomenės jokios paramos. Net ir VILTIES skaitytojų tarpe teturiu tik apie 30 lietuviškų vardų, o kiti daugiausia amerikiečių, airių, vokiečių, žydų, jugoslavų kilmės, yra taip pat kiniečių, japonų, baskų, ukrainiečių...

Norėčiau, ir būtų galima, žymiai daugiau knygų lietuvių tautosakos, istorijos, literatūros, meno klausimais paruošti ir išleisti anglų kalba. Yra geros medžiagos, o su žinovų talka būtų galima ją gausinti ir aktualinti. Viso to būtų, išskyrus lėšas. Aš pats, atvirai pasakius, vis lėndu tik į gilesnes skolas, norėdamas pasaulį supažindinti su lietuvišiais ir mūsų kultūra. Tam darbui nesu sulaukęs ne tik paramos, bet net ir raginimų ar paskatinimų. Juk nepaslapstis, kad dauguma Amerikos lietuvių šiandien visai nepaiso lietuviybės, jau nekalbant apie parėmimą tų, kurie bando su savo paskutiniu

centu ir lūžtančia sveikata šį uždavinį tęsti. Iš pasiturinčių lietuvių negaunu ne tik prenumeratų VILČIAI, bet nei biznierių skelbimų, kurie tuo palengvintų sunkų darbą. Į tuos, kur kreipiausi, arba atsisako, arba net visai į laiškus neatsako. Tad kartais mano nuotaika krinta, ir apie tokius „lietuvius“ imu galvoti, kaip kadaise Kristus kad meldėsi: „Atleisk jiems, Viešpatie, nes jie nežino, ką daro“...

KADA PRAKALBĖSIM

LIETUVIŲ KULTŪROS KALBA?

Jaučiausi tikrai labai nusivylęs ir net užgautas, jeigu nebūčiau prie to seniai... prirašęs.

Bet nežinau, ar yra labai gera, jeigu pripratimas virsta antruoju prigimimu. Ir jeigu mes visi (dauguma) dar labiau priprasime moti ranka į lietuviybės reikalus ir tik nedaugelis iki užsimušimo tęsim savo pareigas, mūsų vaisiai bus liesi ir visai nudžiūs.

Mes skaitome ir girdime, kaip dar labai garsiai daugelis lietuvių veikia ir reiškiasi užsieniuose, turi visokių įstaigų ir komitetų, o jų išlaikymui dar surenkamos dešimtys tūkstančių dolerių. Tas darbas yra išimtinai politinis, jame yra paskendusios mūsų partijos, rūpinamasi bėgančiais ir praeinančiais

reikalais. Niekas neginčys, kad viskas gali būti gera savo vietoje ir atitinkama proporcija.

Bet mes perdaug šykščiai tepanaudojame tą būdą ir tą kalbą, kuria tauta gali reikštis pasauliui ir būti visiems suprantama. Ir reikštis ne tik praeinančiam akimirksniui, bet pastoviai likti ir veikti — kelti savųjų pasididžiavimą ir svetimųjų supratimą bei pagarbą. Tai yra mūsų dvasios, mūsų kultūros, mūsų literatūros, muzikos, meno, tautosakos ir mūsų šokio kalba...

Per tris dešimtmečius Amerikoje aš mačiau ir išgyvenau, kaip lietuviškas tautinis šokis gali gimti, augti ir išsiplėsti, sudominamas šimtus tūkstančių, išeidamas iš parapijų salių, išeidamas toli ir plačiai už savo tautos ribų ir, kiek jam lemta, prisidėdamas prie lietuviškos metrikos išlaikymo ir pagarsinimo pasaulio sąmonėje.

To paties gali sulaukti kiekviena kita mūsų kultūros ir meno šaka. Ir turi sulaukti! Tik reikia ilgtis, kada mūsų šviesuomenė nors truputį pakeis savo galvojimą, kada įvertinsime šių apleistųjų sričių darbą. O kiek daug stiprių jėgų dabar turime! Kaip kartais bebūtų sunku, bet man visuomet sušyla širdis, pamąščius, kad vieną dieną mes galbūt dar susilauksime permainų.

San Diego, Calif.

TRUMPIAUSIA DRAMA

Dramaturgijos istorikai domėjosi koks yra buvęs parašytas ilgiausias ir trumpiausias dramos veiklas pasaulyje. Rasta, kad pats ilgiausias veiklas vaidinimui buvo vardu „Ispanų bordelinkas“ ir turėjo 21 aktą.

O patį trumpiausią dramatinį veikalą parašė per praėjusį karą miręs (ar nacių nužudytas) prancūzų dramaturgas Tristan Bernard. To veikalo vardas — „Pabėgėlis“. Visa drama terodo du aktorius: pabėgėlį, šiančiojantį pakalnėje, ir ka'nielį. Visas veiksmas susideda iš tokio labai trumpo, bet įtempčiausio dialogo:

PABĖGĖLIS: — Kas jūs bebūtumėte, pasigailėkit žmogaus. Už mano galvą paskirta premija...

KALNIETIS: — Kiek ???

IŠ NETOLIMOS PRAEITĖS

Kaip ažuols drūts prie Nemunėlio...(III)

(Zaunius prisimenant)

VALTERIS BANAITIS

PASKUTINIS VAKARELIS

Blūdo metai neaplenkė ir Zaunių. Prasiėjo tuo, kad naktį parkan įsibrovė rudieji „patriotai“ ir pjūkiais nupjovė Dovo Zauniaus ir jo žmonos, tenai palaidotų, kapų kryžius. Vien dėlto, kad jose buvo lietuviški įrašai... Nuo didėjančio teroro gavo bėgti Morta — ji rado prieglaudą pas seserį Gustę (medikę) tuomet dar lietuviškoje Klaipėdoje. Gi Rokaičiuose — kratos, tardymai, tardymai ir kratos. Tik todėl, kad Zauniai buvo visų gerbiami ir nesidavė provokacijai, nedrįsta ji stipriau paliesti. Gavo susilaikyti rudieji smarkūnai — nes bijojo visuotinio pasipiktinimo bangos būrų tarpe. Kaimas, mat, ne miestas... Bet, pamažu dažnėjančiais smūgiais politinis žemės drebinimas ėmė stelbti mūsų asmeninius santykius — kol likimas juos trumpai ir vėl atnaujino per aną, paskutinį vakarėlį Rokaičiuose.

Su bendra bėglių banga, ir Dievuliui pirštą prilaikant, 1944 m. rudenį pasiekiau Berlyną: arkliais, traukiniais ir „per pedes apostolorum“. Tik tada, iš visokių pavojų šiaip taip išsmukus, atėjo galvon pasirūpinti saviškiais Tilžės pafrontės zonoje. Norėjau kartu važiuoti su inž. Vytautu Landsbergiu ir surasti pėdsakus suimtų lietuvių, antinacinės rezistencijos dalyvių. Toje grupėje buvo Vytauto sūnus Gabrielius ir visa eilė mano draugų, jų tarpe ir Petras Jurkštas, savo laiku mane ištraukęs iš nemažos bėdos. Kažkodėl neišvykome kartu — aš penktadienį, o inž. Vytautas dieną vėliau. Žadėjome susitikti pas mano tėvus. Tilžę pasiekiau šeštadienį apie pietus: maža kas apgriauta, dar ir tramvajus ėjo. Žodžiu, vos nie taikos metas. Tik kad žmonių labai nedaug likę, daug transparentų apie „galutinę pergalę“, nemaža uniformuotų ir kele-

tas priešlėktuvinės artilerijos pabūklų stoties rajone.

Pirmiausia užsukau dėdės krautuvėn. Pasveikinau jį lietuviškai; neatpažino, dargi matau, bijosi, nenori nė kalbėti. Gal kokia provokacija — bene pirmoji... Dar kartą pasveikinau, klausiau, argi tikrai neatpažįta — tik staiga prašvito veidas, puolė ant kaklo, apsiverkė ir vėl juokiasi... Vėl surimtėjo, įspėjo — ar niekas nematė, o gal jau kas už kampo tyko... Dabar aš gavau nusišypsoti, sakau: „Seigu tu, manęs neatpažinai — tai kaip kiti atpažins?...“ Tuoj uždarė krautuvę, nors buvo pats vidudienis, norėdamas seniai nematytą svečią pristatyti saviškiams. Duris rakindamas jis ranka rodė į krautuvės vitriną: „Tai žiūrėk“ sako „mūsų išradimas...“ Ziūriu bet nieko panašaus į kokį išradimą negaliu rasti. Dėdė Mirkas palingavo galva ir nusišypsojo:

„Taigi, ta mūsų ziegorininkystė... Juk dar atsimeni lietuviškus įrašus ant sienos. Ajai, kaip jie tada dūko ir pareikalavo nutrinti. Bet tada dar nebuvo taip lengva nė hitlerininkams be „paragrafų“ žmones spausti. Tai namų šeimininką, vargšą Vaitkevičių, spaudė, kad visus keturių augštų namus pertinkuotų. Kai tas aiškinosi, kad neturi pinigų, tai ir paskolą kone prievarta įbruko, kad tik neliktų nieko regimo lietuviško...“

Kur neatsiminsiu, juk nuo to beveik viskas ir prasidėjo...

„Taigi, o paskui langus kūrė, bandė išplėsti krautuvę — bet atlaikė lietuviško ažuolo medinės užuolaidos. Na, paskui juk, stikliai nedrįso lango įdėti. Draudimas atsisakė mokėti premiją, aiškindamas, kad mums langus daužė ne „riaušių ir tumulto“ metu, o per „teisėtą visuomenės pasipiktinimą“... Esą tai policija patvirtinusi... Vadinasi, dėl visų nuostolių dar ir mes patys kalti, kalti ir dėl to, kad mušė ir ujo...“

Numojo dėdė Mikas ranką, nusispjovė ir tęsė atsiminimus:

„O kas liko mums daryti? Gavom langą užkalti lentom, tik mažą keturkampį davėm įstiklinti. Na, tada policija ir vėl užsi puolė: girdi, tokia krautuvė išvaizda gadinama miesto išvaizdą, krautuvė prie pat vyriausios gatvės, piktins visus į turgų važiuojančius būrus... Taip, tai taip — bet iš kur mes paimsim pinigų, sakėm, lai draudimas moka, tai ir dėsim, o tie nemoka, remdami ties pačios policijos „parodymais“... Tai ir vėl užsitraukėm rudųjų rūstybę... Bet kartu galvojom: jūs bjaurybės, tegu sau lieka langas koks yra. Teprimena jūsų tai „visuomenei“ josios „teisėtą pasipiktinimą“... Taip nuo 1935 metų tas langas koks buvo toks ir likosi...“

Ir surimtėjo jo veidas, kai tęsė toliau:

„Mano vaiks, o kas dabar? Važiuk tu per visą Vokietiją, niekur kitokio lango ir nerasi, kaip mūsiškis. Visų langai nuo bombų išbyrėjo, draudimai nespėja mokėti, stiklo nėra, visur tik maži įstiklinti keturkampiai...“

Ir vėl pralinksmėjo:

„Tai matai, todėl ir kalba visa Tilžė, kad lentiniai langai su įstiklintu keturkampiu, tai Banaičių išradimas...“

Teisybė, iš kur jie jau 1935 metais žinojo, kas bus po 10 metų...

Taip besikalbėdami priėjom gyvenamuosius namus, kur išbučiavau metų metais nematytus tėvelį ir tetą. Karališkai mane pavaišino keptomis kvapėmis (tai tokia žuvis Nemune — nė nežinau, kaip kitur ją vadiną, ir ar iš viso kur nors kitur tokios skanios yra). Netrukus smalsias nosis pradėjo kaisioti ir kaimynai — kiek jų dar buvo likę. Didžiojo šaunumo rezultatas — karas jau buvo geroškai atvėsinęs pačius smarkiausius... Bet ir tai atsarga gėdos nedaro — stengiamės jais greit nusikratyti. Vienas su savais likęs, trumpai išpasakojau, kaip pasilaikau — negąsdindamas jų tikra padėtimi, kad mano pavardė įrašyta į „Reichsfahndungsblatt“ (Reicho policijos pajėskomų asmenų sąrašą) ir kad faktiškai gyvenu pusiau legaliai. Pagaliau užsiminiau apie reikalą jiems pasitraukti iš pafrontės — nes su tuo amžinu „atmuš“, mano nuomone, nieko nebus. Tai kad gavau barti iš savo senosios tetulės už tokias mintis:

„Čia dabar! Mes iš čia bėgsim — nieku

būdu! Ar ne čia mūsų tėviškė? Kas pagaliau mus drįs iš čia varyti — gal hitlerininkai smarkauninkai!? Didžiausi didsnukiai atvykę iš Reicho karjeros daryti jau išlaskė, kaip zuikiai! O vietiniai, išverstaskūriai — ne tik kad nedrįs, bet ataušo, ir kaip dar ataušo... Ak, vaikeli, kokia kaina: veik visi jaunieji žuvo fronte, tiek daug žuvo, kad ir bažnyčioje uždraudė jų pavardės skelbti. Oi, jau neberasi laikrašty nė išdidžių pareiškimų, kad „sūnus žuvo „fuer Fuehrer und Vaterland““ (už fiurerį ir tėvynę). Kokią baisią ir kruviną kainą teko sumokėti už didįjį narsą... O dabar jau dažnas ateina ir pas Banaičius, matai, atsiminė, kad tie visad buvo nusistatę prieš tuos bedievių nackius. Jeigu čia vietoje liks kas, tai tik tie, kuriems čia yra tikra tėvynė, liks senieji lietuvininkai. Niekur mes iš čia neisim, niekad. Mes lietuvininkai čia buvom — čia ir liksime...“

„Bet, tante“, bandžiau aiškinti, „čia tikriausia ateis bolševikai, dar didesni bedieviai ir už nackius...“

„Mes jų nebijom“, ji man atpylė ryžtingu tonu, „mes jiems nieko blogo nepadarėm. Blogiau kaip po šitais šėtonais irgi nebus...“

Tylėjo tėtis su dėde — juk kalbėjo šeimos galva, dešimtis ir daugiau metų už juodu vyresnė sesuo. Dėdė Mikas, veik penkeris metus išsėdėjęs „nacių“ kalėjime (kartu mus buvo suėmę), matau, jai pritaria. Panašiai galvojo ir tėvelis:

O kurgi, vaikeli, kelsimės? Pas tavo seserį? Ta turi savų bėdų, atsidūrusi tarp svetimų žmonių. Reikia bijoti kautynių — tai ir išgabenom dalį daiktų pas pažįstamus ant laukų. O šiaip, vis tie hitlerininkai ragina išvažiuoti, o jiems tai netikim. Dar prieš kelis metus kratom, tardymais ir grasinimais norėjo lietuvininkus priversti, kad išvyktų į bolševikų užimtą Lietuvą. Jagomastai, spaudimo neišlaikę, išvažiavo. O vos už kelių mėnesių, Vilnių užėmę, nackiai juos ir sušaudė... Ak, Dieve, jeigu tik nebūtų važiaavę...“

„Bet tėtuk“, bandžiau aiškinti, „Juk matai, visas pakrikę, palaida bala. Jau ir naciai rūpinasi savimi, ne kitais. Aš, kaip tavo sūnus, tave prašau, aš žinau, kas ateina; tai ne karas, kaip seniau.“

„Taip“, atsakė jis galvą linguodamas, „taip atrodo; bet tu suprask mūsų baime ir atsargumą. Kiek kartų jie mums siūlė pa-

sisakyti vokiečiais. Juk tūkstančiai taip padarė. O mes ne — sakėm, kad lietuvininkais buvom, kaip Nepriklausomos Lietuvos dar nebuvo — tokie ir liksimė, jeigu jos kurią dieną nebebus. Tiesa, esame Vokietijos piliečiai, bet nėra mados ir įstatymo žmonės, kaip veislinius arklius, rūšiuoti į gerus ir blogus. Ir kas po to buvo, tu visai nežinai. Žadėjo mus išsiųsti į Lenkiją! Jagomas-tus irgi, sakė, „į Lenkiją“ išsiuntė. Tik kai dukters vyras pasiskundė įtakingiems pažįstamiems Berlyne, tai nustojo — bet tik sąlyginai. Esą, po „galutinės pergalės“ gau-sim iš čia išsikelti į Reichą.“

„Tai matai sūnau“, jis pridėjo, pamatęs mano persigandusį veidą, „o ką tai reiškia į Reichą iškels...?“

Nutilau ir truko keletas sekundžių, kol sulaikiau ašaras. Reikalas sudėtingesnis negu galvojau! Tęsiai savo:

„Bet vistiek, kaip čia bebūtų, nors laikinai iš miesto pasitraukti tai reikia. Juk kiekvieną naktį gali būti didelės oro puolimas. Pagaliau, tik nemanykit su tais dabartiniais „rusais“ ne juokai, tai ne kas buvo... Juk pasakėjo Balys Andrieuskavičius, kiek iškentėjo bolševikų kalėjime!?“

„Oi, pasakoj“, pokalbį nįsikišo teta, „ir vargšas vaikas tikrai daug iškentėjo. Bet... o gal Balys ant ypač blogų žmonių papuolė, juk ir pas juos visokių yra... Bet bėgti, kurgi bėgsim, kas priims senus žmones! O ką jau mums seniams padarys tie bolševikai? Pagaliau tik vieną kartą žmogus ir tēr miršta...“

Nugąsdinsi tu juos rusais — ypač tetulę, kuri pirmojo pasaulinio karo metu išgyveno rusų okupaciją Tilžėje. Nugąsdinsi „rusais“! Juk su daugeliu tų vadinamų „rusų“, tada galėjai, kaip su saviškiais šnekėti — juk tai buvo sumobilizuoti Telšių žemaitėliai, augštaičiai, kapsai, dzūkai — žmonės nuo Kauno ar nuo Šakių pusės! Ir niekas jų lietuvininkų neskriaudė; dar sudraudavo tikrus „ruskus“, padėdavo, globodavo jie savus žmones lietuvininkus! Juk pats Tilžės miestas nuo tų „rusų“ ane trupučio nenukentėjo. Patys vokiečiai už tai dar ir padėkojo — nelaisvėn paimtam miesto komandantui pulkininkui Bogdanovui, kad drausmės žiūrėjo, išsaugojo miestą! O tasis „Bogdanov“ buvo čysto kraujo žemaitis nuo Telšių pusės — vėlesnis Lietuvos Kariuomenės pulkininkas Bagdonas! Tai

ve, kokie tąsyk buvo rusai! Vėliau, kai vokiečiai užėmė Lietuvą, tai Tilžės burmistrą Pohl paskyrė Vilniaus komendantu; kažį, ar jis tuo pačiu atsilygino lietuviams? Ne, senieji Tilžės lietuvininkai anų tariamųjų „rusų“ tai tikrai nebijojo. Atvirkščiai: kai tuos „rusus“ vokiečiai paėmė nelaisvėn ir varė Tilžės ucsui statyti kilometrines, naujas krantines — kaip kad po 1870 metų karo prancūzų belaisviai statė jiems Viliaus perką nuo Rusnės iki Klaipėdos — tai jiems vietiniai lietuvininkai visaip padėdavo, kokį duonos kepalą pakišdavo. Juk tiek jų tarpe buvo savų žmonių! Taigi — iš kur čia dabar su vienu sykiu būsia kitaip.

Oi supratau aš jų mintis, gerai supratau. Ir kaip tu jiems išaiskinsi, kad yra dar už pačius ruduosius bjauresnių...

Pradėjau kalbėti apie tai, kad tūkstančiai lietuvių traukėsi į Vakarus. Ar be reikalo traukėsi?

„O taip traukėsi, matėm“, ir tetulė vos nepravirko, apie jų vargus kalbėdama, apie vargšes moteris su vaikučiais, kurie — bemiel ir klausytis — visi lietuviškai kalbėję. „O ne tik matėm, dar daug ir svečių turėjom. Daug kas žinojo Banaičius prie Nemuno gyvenančius ir buvo jų tarpe ir tavo prietelių, augštas toks vyras, muzikas, dirgintas ir jo šeima (Bronius Jonušas — autoriaus pastaba). Tai, kad tik nebuvo kuo dorai pavaišinti, juk visko trūko. Tai gerai dar, kad pažįstami lietuvininkai būrai kiek sunėšė — tai jau nors puodelį kofijos galėjom pasiūlyt išgerti.“

„Bet ir čia vėl tie bjaurybės hitlerininkai“, tetulė aiškino toliau. „Sumanė vyrus varyti grabių kasti, atskyrė nuo šeimų, paskui ėmė darbams varyti ir moteris... Jau būių leidę jiems bėgti — juk nieko veik su savimi neturėjo, viską buvo palikę... Daug jų sakėsi giminių turį Amerikoje, tai bandysią pas tuos bėgti, jeigu nebus galimybės kada sugrįžti. Taigi — tet mes, o kurgi mes bėgsim!? Ne, nebėgsim, čia mūsų tėviškė, čia liksim kur palaidota mamatė, dėdė Jūras. Liks ir Zauniai — ir jei liks senieji lietuvininkai, tai liks ir daugiau visokių kaimynų bei prietelių...“

Nieko prieš tokius argumentus nepasakys. Tad patariau nors nakčiai pasitraukti iš miesto nuo galimo oro puolimo. Pasiūliau važiuoti pas Zaunius į Rokačius. O taip,

tai žodis — važiuosim, kad ir tučiuojau. Taip ir padarėm, ir pasiekėm Rokaičius vėlyvą popietę tą patį šeštadienį.

Rokaičiai — tartum žydinti sala šėlstančiam vandenyne. Argi dešimtmečio viesulas, sujaukęs visą pasaulį, pamišro jų paliesti!? Tas pats senasis parkas, tie patys patogiai išsitiesę trobesiai, ta pati spartaniška atmosfera, tvarka bei kietu darbu pagrįstas tiesumas. Visur prikimšta pabėgėlių — bet man vietos surado. Marė šeimininkė mane pasitiko, kaip garbingą svečią, ir net paguldė „poniškoje“ trobos pusėje, mirusiojo dr. Endriaus kambary, kur tebestovėjo knygų pilnos lentynos.

Kažinkoks dundėjimas apie vidunaktį visus pažadino iš miego. Pašokome visi Rokaičiuose buvę žmonės ir bėgom laukan už klojimo žiūrėti. Ten, toluomoje degė dangus raudonon žarijom, kaito debesys, švyščiojo įvairiaspalvėm raketom ir žemę krėtė nepaliaujamas šiurpulys.

Tenai fosforo ir sprogstamos medžiagos lietuvi mirė mūsų senoji Tilžė...

Negali būti, vienas kitą ramino žmonės. O gal Ragainė — atredo nevisai iš tos pusės matyti pašvaistės... O visgi Tilžė — aplieta mirtį nešančios ugnies iš anglišių lėktuvų.

Paryčiui pasiskolinau dviratį ir, saviškiams nieko nesakęs, dūmiau miesto link pro Pakrokius, pro Sėčėks, Milaukių, Lenkaičių, Buskių, Gubės ir kitų pažįstamų lietuvių ūkius. Pakeliui nukritusių lėktuvų liekanos, bombų išcraskytos ganyklos. Pasiekęs miestą, gavau dviratį neštis — svilo padangos, akis graužė dūmai, geltoni ir dušiniai, vietomis sugriuvusių namų sienas laizgė ugnies liežuviai. Pakeliui, nuo kelių bažnyčių nuvirtę bokštai, degė lentų rietuvės lentpjūvių kicmucse, stogų ir sveikų namų kaip ir nematyti. Bet štai — sveika, bokštą, kaip pirštą, dangun atkišusi, tebestovėjo pilka, apvalainė ir prazilusi nuo senatvės mūsų, lietuvių laukininkų bažnyčia! Tebedegė viskas — ir Jagomastų spauštuvės rajonas. Bet sveiką radau Vyduono vilą priemiesty. Jo paties namie nebuvo — bus ir jis, žmogus, kur išvykęs nakčiai. Dar „Augštojoj“, kurią kadaise dar „Lietuvių Gatvė“ vadino, skyrium nuo plačios „Vokiečių Gatvės“ arčiau Nemuno, aptikau grupę lietuvių pabėgėlių. Dėkui Dievui, ir tie sveiki, nors pasigedo, kas ryšulio, kas lagamino,

Pagaliau neramia širdimi pasukau „Vokiečių Vartų“ link, pro smilkstančių gatvių traktus, žiūrėti, kas su mūsų namais. Baugu kažkaip — bet lyg ir žinojau, kad jų neberasiu. Neberadau. Dėdės krautuvės rūšin sukritę visi keturi augštai. Arčiau priėjęs, dairaus į apatinio augšto mūrą, kur kadaise buvo durys — ir štai: nuo karščio atsilupo pigus naujoviškasis tinkas, ir vėl iškilo lietuviški užrašai, dėl kurių tiek kovota, ginčytasi.

Ar tai tokio lietaus reikėjo mano tėviškei sugrąžinti josios senąjį veidą!?

Už kampo pasukęs — matau, kad ne kitaip ir su gyvenamais namais. Priešingos pusės šaligatvyje matau sėdint tetą ir dėdę Miką. Ilsisi senukai, lazdom pasiramščioję, ir žiūri tylūs į rūkstančius griuvėsius, tebedegančius, be lapų likusius juodus liepų stagarus. Neišlaikė ir atskubėjo tuos 30 kilometrų iš Rokaičių — kaip nė nežinau... Pagaliau dviračiu atvažiovo ir tėtis.

„Būtum čia likę, gal nebūtų viskas taip sudegę... Sako, nebuvo kam gesinti...“, guodžiasi jis, mane apsikabinęs.

„Bet nenusiminkime“, sako jis broliui ir sesei, „Dievas davė, Dievas ir atėmė... O gal ir gerai, kad išvykome pas Zaunius. Kaži, kaip būtų nusitikę. Buvau apžiūrėti tės slėptuvės, kur šiaip eidavome slėptis nuo oro puolimo per aliarumus... Pataikė bomba į tą slėptuvę, į patį vidų... Gal būtume visi galą gavę...“

Tylėjom. Ir tylą pertraukė tik degančių medžių trūkinėjančios žievės tylūs sproginėjimai. Paskui bandėme pakratyti smilkstančius griuvėsius — gal ką nors savo rasim, nors atminimui. Nejmanoma — vos begali prieiti, toks karštis.

Kuogi dabar man guosti savo senukus, bestovinėjus ties namų griuvėsiais, kuriuose praleido ilgus savo amželio metus, gal manė ji čia ir užbaigsia... Slėgiančią tylą pagaliau nutraukė teta Elzė. Ne aimanomis, nors žibančiomis nuo ašarų akimis, ji ryžtingai pamojo ranka ir ypač garsiai pareiškė:

„Testo, vyrai! Tegu sau dega — esam laukininkų vaikai — ant laukų ir grįšim. Važiuojam atgal pas Zaunius...“

Taip ir buvo padaryta. Šalia lietuviškų įrašų buvusios krautuvės mūruose kreida dar įrašiau trumpą paaiškinimą Vytautui Landsbergiui — kad žinotų, kur rasti, Gal-

vojau — atvykęs, gatvės numerio jau neatsėks — bet iš lietuviškų įrašų atspės, kieno čia gyventa. Bet pasirodo be reikalo — vargšas, tą pačią baisią naktį jis išgyveno mirštančiame Karaliaučiuje. Kone nuogas išlindo iš užgriauto rūsio. Toliau lipo į traukinį vykti pas mane Tilžėn, bet Įsručio gavo ilgesnį laiką laukti kito traukinio. Susirado tenai pat geros valios žmonių, kurie jam padėjo surasti mūsų politinius kalinius, kuriuos įsiai pirmoje eilėje ir lydėjo, sekė bei globojo iki pat jų išlaisvinimo.

Rokaičiuose prigūžėjo dar daugiau pabėgėlių — prisidėjo dar ir mano senukai, be pastogės likę. Dėl vietos stokos jie vėliau persikėlė pas Milauckius. Bet ir Tilžės mirtis jų nepalaužė: čia mūsų tėviškė, čia likime, blogiau kaip po ruda'siais nebus... Bet aš nebegalėjau likti: per daug mane čia pažinojo. Ką gi, bene nežinojau to prakeikto „ordnungo“: Vokietija ncs ir griuva — bet ir tai „tvarkingai“. Atsiveikinau Marę bei Ermoną, nusistačiusius likti, atsibučiavau ir su savaisiais — nežinodamas, ar teks dar kartą matytis. Vėl'au prasidėjo sistematingas Rytprūsių pakraščių evakuavimas. Mano senukai atsisakė išvykti — tai atėmė iš jų maisto korteles. Tad jie gyveno iš pažįstamų ūkininkų vaishingumo. Tada uždraudė ūkininkams juos globoti. Vistiek į „Reichą“ nenorėjo važiuoti, o apsigyveno Gastų miestelyje nelegaliai. Pagaliau senukus pasodino į traukinį ir kone prievarta išvežė į Vakarų pas seserį...

PABAIGAI — IR PRADŽIAI

O visgi daug tūkstančių paliko — gera dalis sąmoningai, ir lietuvininkų ir „vokiečių“. Viena tačiau esu tikras — nacių, šovinistų, iš Reicho prisiųstų karjeristų, jų tikrai neliko. Jie laiku pabėgo priešaky su garsiuoju Rytprūsių „Gauleiteriu Koch“. O ką gi su likusiais darė naujieji „išlaisvintojai“? Skerdė likusius, badų stipdė, naikino. Bene nežinojo „draugai“ sovietai, kad tikrieji kaltininkai pabėgo? Oi, žinojo. O nežiūrint to, Ilja Ehrenburg paskelbė aną gėdingą dokumentą, atsišaukimą į Raudonąją Armiją, tuo momentu, kai rusų kareiviai kėlė koją į Pietnemuniją: „Žudykit, raudonarmiečiai, fašistinį žvėrį, žudykit! Ir vaikas motinos iščiuje yra kaltas...“ Kalti

visi be skirtumo, taip? Ką darė didysis Mažosios Lietuvos mylėtojas „draugas“ Justas Paleckis!? Geriau, žinoma, klauskim, Ką gi jis galėjo daryti?!

Lietuviai skulptoriai „gavo teisę“ senoje prūsiškoje Tvangstėje (Karaliaučiuje) pastatyti paminklą „draugui“ Stalinui! Nevaisai: statė tai statė, bet ne Koenigsberge, ne Tvangstėje, ne Karaliaučiuje — o Kaliningrade! Vieni fašistai prilygo kitiems: tai rudieji, šovinistinio svaigulio apimti, ėmė keisti lietuviškus vietovardžius, ir tapo Lazdėnai — Haselbergu, Stalupėnai — Eberode, Pilkalnis — Schlossbergu ir t.t. ir t.t. Nė kiek neatsilikio ir raudonieji Tilžė-Sovietai, Įsručiai — Černiakovsk ir t. t.

Tačiau bene jie žmonės? Ką gi darė anie žmonės ten likę, kuriuos kadaise vadinau „to paties kraujo žmonėmis“, tais pačiais „de facto pabaltijiais“?

Kai Karaliaučiuje viešpatavo badas ir mirtis, pasitaikydavo kanibalizmo atvejų, siautė užkrečiamos ligos, tai tenykštėje ligoninėje be kelių pasiryžusių gydytojų ir kunigų vokiečių, pasiaukojamai dirbo medicinos daktarė Gustė Zauniutė, kartu su savo kolegėmis „vokietėmis“ Žiedaitiene ir Gubiene.

Tūkstančiai Pietnemunijos gyventojų išsigelbėjimą nuo tikros mirties rado pas savo kaimynus lietuvius anapus senosios sienos. Kartu vargą vargo, kartu dalinosi paskutinių duonos kąsnių — tūkstančiai tu liudininkų yra Vakaruose. Tegu jie laiko savo tautybę, kokią jie nori — jie nepamirš, kad žiauraus likimo geografinės replės juos buvo surakinusios su Lietuva, su visu Pabaltiju. Ir kiekvienam jų yra visai aišku: tėviškę savo jie matys, savo namuosna grįš tik tada, kai bus laisva Lietuva, kai bus laisvas visas Pabaltijys.

Tikrai vos nemirė Europa nuo širdies išsiplėtimo — ar gali ji gyventi š'andui, pusiau perpjauta? Atskirti nuo tėvynės, klajojame ir mes, kaip vėlės nemarūnės. Išremta laisvė iš mūsų krašto, ir visa lietuvių tauta virto užsienio lietuvių tauta, be tikros tėvynės.

„Žmonės išeina iš pasaulio, jų entuziazmas bei idealizmas drauge su jais. Gerai, jeigu dar jų prisiminimas pasilieka vieno kito širdyje...“ Taip savo laiške rašo Vincė Jonuškaitė-Zauniienė. „O vistiek, tokia šei-

ma, kaip Zaunių, neturėtų, man rodos, išnykti be pėdsakų..."

Ir man taip rodos — neišnyks. Tegu būna šis rašinėlis maža dalis, akmenukas iš daugelio, dalis paminklo Zauniams.

Dar Lietuvos laisvės metais staigia mirtimi mirė ministeris Dovas Zaunius, Kaune palaidotas. Mirė ir dr. Endrius, palaidotas Rokiškyje, mirė Morta karo metais Klaipėdoje. Tiesioginėmis bolševikų aukomis krito Dovukas (ministerio sūnus), Marė ir, vėliau Klaipėdoje ir medikė dr. Gustė. Ermonas, kiek teko man girdėti, nuo bado ir mirties bėgdamas, kurį laiką skurdo kažkokiam sovietų okupuotos Lietuvos kolchoze agronomu. Jo žmona, Lidija Lenkaitytė, su vaikais didžiai skurdžiai gyvena Rytų Vokietijoje.

Kas gi šiandien Rokiškyje, sename lietuvių lizde? Kas gražioje Pietnemunijoje?...

Nuvertė vėtros senųjų ažuolų viršūnes, ir gobšūs atėjūnai bando rauti net kelmus su šaknimis. Iškirto miškus, suvirino popiermalkėm, atsigabeno prievarta išvežę kitų pavergtų tautų žmones, pastatė juos kaip egles į šiltnamį. Bet jokia ten „amžinai rusiškoji žemė“, neamžini nė Leningradai, nė Kaliningradai. Ir ateis laikas, kai išeisime jaunu ažuolu paliai senąjį Nemunėlį, tokiu, kurie auga tik savoje žemėje.

Baigiu tais žodžiais, kuriais visu itūžimu ir kumštami į stalą trenkusi mano teta Elzė atsikirto Tilžės gestapininkams — kai tie tardymo metu bandė iš jos ištraukti neigiamų pasisakymų apie Zaunius:

„Zauniai, tai pavyzdingai besitvarką žmonės. Iš jų visi yra tik gero patyrę“.

Ir, duok Dieve, daugiau tokių Zaunių. Vokietija, 1956 m. sausio mėn.

ATSAKOMYBĖ KELIA KIEKVIENAS

Prancūzų rašytojas Thierry Maulnier aiškina, kad už savo pralaimėjimus ar nelaimėjimus Indokinijoje ir Šiaurės Afrikoje nėra atsakinga vien Prancūzijos valdžia, bet dar daugiau visuomenė. Ji iš anksto nusiteikė nusileidimo ir pasidavimo dvasia, kurią sukėlė nuovargis ir abejonės. Jis rašo:

„Pagaliau, pati abejonė gimsta iš nuovargio. Prieš veiksmą skrupulai apsprenžia dėsima, o gal ir nustato jį. Beje, asmenys, kaip ir tautos turi teisingumo reikalavimą — vyrišką ir kovingą, kuris eina išvien su veiksmu, susijungia su juo, palaiko, kelia į viršūnes. Bet taip pat asmenyse, kaip ir tautos atsiranda moraliniai kamantinėjimai, kurie aiškiai sąmonei pakiša baimę prieš apsisprendimą ir įsipareigojimą. Klausimas ar teisinga, kad...?“, — tampa tada kauke kitiems klausimams: „ar aš esu pakankamai stiprus, kad...?“ ir galiausiai: „o kuriam galui visa tai?“.

O lietuviai savųjų atsakingumą atžvilgiu? Tie, kurie Tėvynėje, turi bent kuo pasiteisinti, nes yra prislėgti persunkios naštos ir jie nemato jokio tikro švyturio iš Vakarų...

Bet laisvieji lietuviai? Jie neturi jokio pasiteisinimo. Jie niekada neturės jokio pasiteisinimo prieš istoriją, visai pasišalinę iš kovos lauko ar tik ruošiantieji užsienyje karnavalus pragyventi ir sąžinei raminti. Ar visai dingti, kaip riebūs superis sau ir svetimoms dirvoms.

Ar mes atliekame viską, ką lietuviai privalo atlikti savo aplinkoje? Ar mes ištikimai telkiamės į veikliųjų santarvę? Ar mes stipriai pasakom „Ne!“ tautiniams parazitams, sukčiams, teršėjams, miglų pūtėjams ir spekuliantams? Ar įdėjom jautimą darbą, aukas ir lėšas įvykdyti veiksams mūsų politikos ir kultūros srityse?

Nelaukim, kad tai kiti darytų ir viską padarytų, patys likdami stebėtojais ir net prisimindami teisėjų rolę: „Man tat patinka, o man nepatinka, ką jūs darote“... Nelauk vien iš kitų! Pats stok, pats sakykis, pats dirbk! Atsakingumą už tautos ateitį ir jos likimą neša kiekvienas lygiai.

IŠ MOKSLO PASAULIO

ŽMONĖS, ŽEMĖ IR ŽVAIGŽDĖS

V. LAGENPUŠAS

IV PASKUTINIS LAIMĖJIMAS

Praejus lygiai 100 metų nuo Koperniko mirties gimė trečias mokslo galiūnas, kuris su Koperniku ir Kep'eriū sudaro garsųj triumviratą, padėjusį pamatus mokslinei astronomijai ir suteikęs jai griežtus rėmus. Tai yra Isaokas Newton (1643-1727). Šių trijų vyrų nuopelnas, kad per maždaug 150 metų žmonijai buvo suteiktas visiškai naujas pasaulėvaizdis, laisvas nuo visokių prietarų ir nepagrįstų spėliočių, kuriais žmonės aklai tikėjo, kaip pavyzdžiui, nieku pagrįsta astrologija. Mes, XX-jo amžiaus žmonės, esame įpratę prie visokių naujienų. Bet tais laikais nuvainikuoti kone 2000 metų išsilaikiusį supratimą apie pasaulį, susietą su religija ir net kasdieniu gyvenimu, buvo neabejotinai drąsus dalykas. Nelyginant galima pasakyti: taip, kaip šiandieną vargu ar atsirast drąsuolių tvirtinti, kad pasauliui sutverti užteko šešių dienų, tai ir senais laikais vargu ar buvo drąsuolių, kurie tvirtintų, kad matomos mažytės žvaigždės galėtų būti net didesnės už žemę ir būtų kelių bilionų km. atstumo. Šiandieną tai žino kiekvienas abiturientas.

Ne dėl Newtonui ant kaktos nukritusio obuolio, bet iš daugelio stebėjimų, o ypač dėl jo nepaprastų matematinių gabumų jam pasisekė matematiškai išreikšti ir įrodyti paskutinį nežinomąjį: kodėl vyksta pasaulio kūnų judėjimas. Savo gravitacijos teorijoje, paskelbtoje jo pagrindiniame veikalė „Philosophiae naturalis principia mathematica“ 1686 m. Newtono dėsnis skamba: dviejų betkurių kūnų masės traukia viena prie kitos, proporcingai jų masėms ir atvirkščiai proporcingai jų atstumams kvadratu. Jei vieną kūną veikia kelios jėgos, tai

jų atstojamoji yra lygi — jei jėgos veikia viena kryptimi — jėgų sumai, jei jėgos veikia įvairiomis kryptimis — tų jėgų paralelogramo įžambinei. Šiuo dėsnium lengvai išaiškinama žemės forma, mėnulio ir planetų judėjimas, atoslūgis ir potvynys ir daug kitų reiškinių. Žinoma, liko ir neišaiškintų dalykų: Kas gi yra toji žemės trauka? Mes žinome, kad ji yra žemės viduryje, bet kas tai yra — ir šiandieną nežinome.

Svarbiausią pagalbinių trauką nuodugniai dangaus kūnų pažinimui buvo žiūrėjęs. Tai suprato visi mokslininkai ir pradėjo kiek galėdami šį įrankį tobulinti, kiek tai leido technikos išsivystymo laipsnis. Daug astronomų pradėjo ko atidžiausia stebėti planetų judėjimą, o žymūs matematikai, pasiremdami Keplerio ir Newtono dėsniais, skaičiavo teoretiškai tų kūnų judėjimo kelią tikslu sudaryti tam tikras lenteles, kuriomis būtų palengvintas komplikuotas skaičiavimas. Čia pažymėsime kai kuriuos: Leonardas Euler (1707-1783), Claude Clairout (1713-1765), Jean d'Alembert (1717-1783), Joseph Louis Lagrange (1736-1813), Pierre Limon Margius de Laplace (1749-1827), Karl Fr. Gauss (1777-1855) ir kiti.

Ir štai pasirodė, kad apskaičiuotos planetų padėties kada nors nesutikdavo su tomis, kurios buvo matyti stebėjimu. Nors tie skirtumai nebuvo dideli, bet matematikai yra žmonės, kurie neprileidžia neišaiškintų nesutapimų. Čia paminėsime pirmą panašų atsitikimą. Edmund Haley (1656-1742) stebėjo keletą kometų ir apskaičiavo jų kelius. Jis priėjo tos išvados, kad tos orbitos turi pailgos elipsės formą. Sulyginęs savo išdavas su padėtimi anksčiau matytų kometų, Halley pamatė, kad viena kometa bent

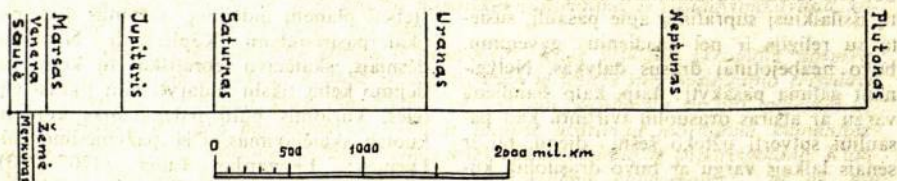
keturis kartus jau judėjo į apskaičiuotą keliu, ir maždaug per kiekvienais 76 metus. Iš to Halley sprendė, kad ir vėl per šią laiką toji kometa galės pasirodyti. Tai turėtų būti apie 1758 m. Tačiau Clairant apskaičiavo, kad einant Newtono dėsnio, Jupiterio įtaka turėtų tos kometos pasirodymą pavėlinti net apie 590 dienų. Ir iš tikrųjų, kometa pasirodė tik truputį anksčiau Clairant apskaičiuotos datos, būtent 12 kovo 1759 m. Tai buvo puikus įrodymas, kad ir dėsniai ir skaičiavimai yra iš esmės visiškai teisingi. Tarp kitko, šita kometa gavo Halley'o vardą. Jos sekantis pasirodymas įvyks 1985 metais.

V NAUJOS PLANETOS

Su Viliamu Hershelio (1738-1822) prasideda naujų planetų suradimo laikas. Jis įrengė ypač gerą veidrodinį teleskopą, buvo labai kruopštus stebėtojas ir turėjo tiek laimės, kad jo artimiausi padėjėjai buvo jo sūnus ir sesuo. 1781 m. kovo mėn. 13 d. Hershel atrado naują planetą, kuri gauna Urano vardą. Kai Urano kelias buvo ap-

Galle (1812-1910) surado maždaug toje nurodytoje vietoje naują planetą, kuri buvo pavadinta Neptunu. Tai buvo aiškus įrodymas, kad ir praktinė astronomija ir matematinės formulės, lygiai kaip ir pagrindiniai mechanikos dėsniai yra teisingi ir galioja visoje erdvėje.

Bet grįžkime truputį atgal. Naktį į naujuosius 1801 metus astronomas Piazzi Palermoje surado mažą dangaus kūną, kuris pasirodė esąs taipgi planeta ir juda tarp Marso ir Jupiterio. Šis planetoidas gavo vėliau Ceres vardą. Per kiek metų rasta dar trys: 1802 m. Olbers rado Pallas, 1804 m. Harding — Juno ir 1807 m., vėl Olbers — Vesta. Kilo tad prileidimas, kad tarp Marso ir Jupiterio galėtų būti ir daugiau tokių planetoidų. Nors ir buvo tropiai įjėškota, bet tik 1845 m. gruodžio mėn. 10 d. vienam astronomijos mėgėjui Karl Hencke pavyko susekti penktą mažytį kūną, — Astrea, o 1847 m. ir šeštą — Hebe. Po to tų mažų planetoidų rasdavo kasmet, maždaug po 11 metų. Nuo 1908 m. pradėta juos sistematiizuoti, davė vardus ir Nr., nes jų skaičius šiandieną yra per 1600. Tai yra maži dan-

skaičiuotas, žinia, priimant dėmesin visas aplinkines planetas ir jų gravitacijos įtaką, gavosi tiek didelis skirtumas su tikroju Urano keliu, kad astronomų tarpe kilo daug ginčų. 1823 m. Bessel iškėlė mintį, kad šio įvykio kaltininku galėtų būti dar nežinomas kūnas, kuris savo įtaka į Uraną verčia jį nukrypti. Du astronomai, John Adams (1819-1892) ir Urbain Leverriere (1811-1877) matematiškai apskaičiavo tą vietą, kurioje turėtų būti toji nauja planeta ir rugsėjo mėn. 1846 m. Leverriere pranešė kitiems astronomams savo rezultatus. Ir ištikrųjų, jau 23 rugsėjo 1846 m. Johann

gaus kūnai, didžiausias yra apie 850 km. skersmens, mažiausias tik apie 10 km. Spėjama, kad bendras planetoidų skaičius gali būti arti 25,000!

Pagaliau, 1930 m. buvo rasta paskutinė mums žinoma planeta. Ją surado Tombaugh, Lowell observatorijoje, o pakrikštyta ji buvo vardu Plutonas. Tiesą pasakius, Plutoną „matė“ jau ir anksčiau. Tikrinant foto plokštes iš 1919 metų — 1927 m. Plutonas tenai gerai matomas, tik tada niekas nemanė, kad turi reikalo su planeta. Jau anksčiau mes minėjome, kad Uranas rodė savo judėjimo netikslumą. Vėliau rastas

Neptunas žymiai sumažina diferenciją, bet visiškai jos nepašalina. Net ir dabar, po Plutono atradimo, lieka dar visai mažas skirtumas, todėl pridedžiama, kad už Plutono, maždaug 2 syk didesniame atstume, turėtų būti dar viena planeta, kuri galutinai išlygintų esamą Urano judėjimo diferenciją. Tačiau ši, tikrai mažai šviečiančioji planeta iki šios dienos dar nėra rasta.

1872, 1885 ir 1892 metais, kai žemėėjo kaip tik per šios kometos buvusį kelią, krisdavo ypač daug meteorų. Tai, matyti, buvo Biela kometos likučiai.

1786 m. pasirodė kometa, kurios kelią apskaičiavo Encke. Jo vardu kometa ir pavadinta. Vėliau ji buvo matoma 1795 ir 1805 metais. Bet paskui jos kelias apie saulę sumažėjo, dar vėliau — ir vėl sumažėjo, taip

Vardas	Vidutinis atstumas nuo saulės	Ekvatoriaus skersmuo	Apsisuka apie saulę per	Masė, (žemės masė-1)	M'nulių skaičius	Vidutinė temperatūra pavirš.	Paros ilgis
Merkuras	57,8 mil. km.	5140 km.	87,97 dienų	0,04	—	230°-240°c	?
Venera	108,0 „	12620 „	224,7 „	0,82	—	100°	?
Žemė	149,67 „	12757 „	365,26 „	1,0	1	—	23 ^h 56 ^m 4,1 ^s
Marsas	227,7 „	6860 „	686,98 „	0,11	2	-30°	24-37-23
Jupiteris	777,3 „	143600 „	11,86 metų	317	12	-125°	9-50-55
Saturnas *	1428 „	120600 „	29,46 „	95	10	-180°	10-15 -
Uranas	2871 „	53400 „	84,02 „	16,5	5	-200°	10-45 -
Neptunas	4468 „	44600 „	164,79 „	17	2	-220°	15-48 -
Plutonas	5904 „	6000 „	247,7 „	0,1	—	?	?

* | Saturno žiedą sudaro trys juostos mažų žvaigždžių. Išorinės juostos skersmuo lygus 278000 km., o storis juostų yra tik apie 20 km.

VI KOMETOS

Be planetų, prie saulės sistemos priklauso dar kometos. Iš jų vieną, Halley, mes jau minėjome. Kiek jų iš tikrųjų yra, sunku pasakyti, nes jos pasirodo labai retai. Per paskutinį 2000 m. buvo matyti apie 500 kometų. Čia paminėsime įdomesnes.

1826 m. austras Biela surado kometa, kurios apsisukimo laikas buvo apie 6,75 metų. Ją vėliau matė kelis kartus, paskutinis jos pasirodymas įvyko 1846 m. Čia įvyko šit kas: kometa trūko į dvi dalis, kurios per trumpą laiką nutolo viena nuo kitos net iki 300.000 km. Kai 1852 m. kometa ir vėl pasirodė, atstumas tarp tų dviejų dalių buvo jau 2.400.000 km. Nuo to laiko kometa ir visai išnyko. Matyt ji visiškai sprogo, nes

kad ji visą laiką artėjo prie saulės. Dabar jos apsisukimo laikas lygus 3,25 metų.

VII FIZ — ŽVAIGŽDĖS

Pradžią paskutiniam Plotomėjaus aštunto kristalino rutulio išaiškinimui davė Heršel. Jis su savo veidrodiniu teleskopu pamatė, kad yra žvaigždžių, kurios sudaro lyg du kūnu, gi paprasta akimi matyti tik vieną. Iš to jis sprendė, kad 1) — jų atstumai turi būti nepaprastai dideli ir 2) — tos dvigubos žvaigždės yra arba panašios tvarkos, kaip mūsų saulės sistema, arba viena iš tų žvaigždžių yra užpakaly kitos, tik matymo kryptyje. Kiek dėl žvaigždžių atstumo, tai čia iki 1800 m. buvo įvairiausių nuomo-

nių, nuo gana realių iki absurdiškų. Galą šiems spėjimams padarė Fr. W. Bessel (1784-1846), kuris pirmą kartą „išmatavo“ vienos žvaigždės atstumą iki žemės. Jo metodas yra ir paprastas ir įdomus. Jau prieš Besselį buvo apskaičiuotas atstumas žemei — saulė, kuris yra apie 149.5 milijonus km. Kadangi žeme per metus padaro apie saulę pilną apsisukimą, tai per pusę metų žeme yra lygiai priešingoje pusėje, tai yra 2 syk po 149.5 milijonų km., arba 300 milijonų km. Taigi, stebint vieną kartą bet kurią žvaigždę X dieną, o antrą kartą Y dieną, kur skirtumas yra lygus pusei metų, gaunasi lyg ir trikampis, kurio viršūnėje stebimoji žvaigždė. Šiame trikampyje žinoma: pagrindas lygus 300 milijonų km., visi kampai, nes du iš jų matuoti, o trečias yra 180 laipsnių — abu

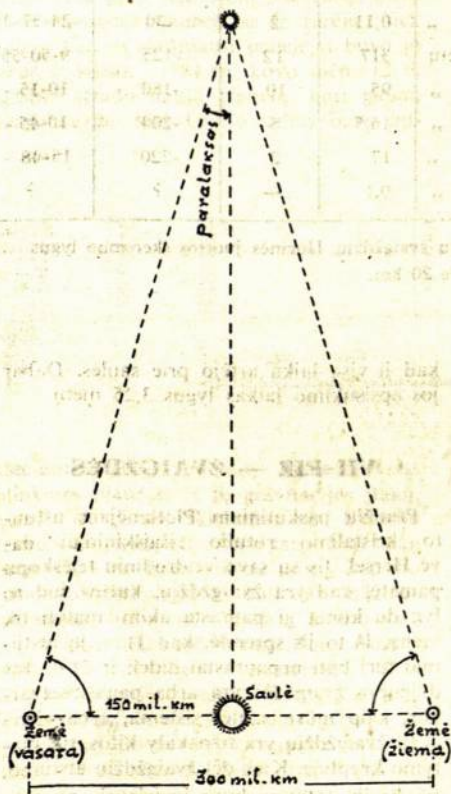
matuoti. Vadinasi, trikampį galima spręsti. (žiūrėk brėžinį).

Savo stebėjimams Bessel parinko N 61 galbės žvaigždynę ir rado, kad jos atstumas yra lygus apie 4.3 šviesos metų.*

Tuo pačiu metodu ir beveik kartu su Besselu panašų atstumo matavimą atliko Tartu astronomas V. Struvė (1793-1864), matuodamas atstumą iki žvaigždės Vega, ir Kapštate Thomas Henderson (1798-1844), ėmęs savo stebėjimams žvaigždę L. Centauri, kuri pasirodė esanti artimiausias mūsų kaimynas iš visų fiz-žvaigždžių.

Žinoma, šis būdas nėra visiškai tikslus, nes ir fiz-žvaigždės juda ir per $\frac{1}{2}$ metų gali gana toli nuslinkti. Bet iš kitos pusės, žvaigždžių nuotoliai yra tiek dideli, kad čia didelės klaidos nepadaroma, o ir absoliutus tikslumas nėra būtinais reikalingas. Be to, žinant stebimos žvaigždės judėjimą, galima padaryti atitinkamą pataisą. Taip, Sirius 2000 metų laikotarpiu nuslinko šonon per $2700''$, t. y. į metus per 1.35 sekundės. Pirmą kartą žvaigždžių judėjimą nustatė Halley, kai jis 1718 m. sulygino jų esamą padėtį su ta, kurią savo laiku buvo nustatęs Hiparchas. Šiandien mums žinomi apie 300.000 žvaigždžių judėjimai.

Trigonometriškas metodas atstumams nustatyti duoda patikimų rezultatų tik tada, kai žvaigždžių nuotoliai nepraneša 100 parsekų, arba lygu paralaksui $0''.01$. Iš kelių tūkstančių matuotų žvaigždžių tik apie 250 turi didesnius už $0''.1$ paralaksą. Likusios žvaigždės turi tiek mažus paralaksus, kad jiems išmatuoti mūsų instrumentų tikslumo jau nebepakanka! Todėl čia reikia vartoti kitus metodus, kaip pav., atstumo sprendimas iš šviesos stiprumo. Šis ir kiti metodai yra labai sudėtingi ir priklauso ypač nuo gero matavimo. Čia apsunkina ir ta aplinkybė, kad pačios žvaigždės nebūna visada

*Pastaba: Reikšti atstumus km. nėra patogiu, nes skaičius gaunasi labai didelis. Todėl priimta skaičiuoti šviesos metais, kurie yra lygūs: $300.000 \times 60 \times 60 \times 24 \times 365 = 9.460.800.000.000$ km., arba 9.46 bilijonų km, kur bilijonas lygus milijonui padaugintam iš milijono, arba dešimtis dylyktam.

vienodo šviesumo. Taigi nenuostabu, kad tos pačios žvaigždės duomenys, kuriuos nustatė keli astronomai, nėra vienodi ir kartais gerokai skiriasi.

Remiantis fiz-žvaigždžių šviesumu, jos skirstomos į grupes, kur šviesiausios yra I-os grupės, du su puse kartų silpnesnės šviesos — II gr., $2\frac{1}{2}$ kart silpnesnės už II gr. yra III gr. ir t.t. Kitaip tariant, 100 žvaigždžių VI gr. šviečia lygiai taip, kaip viena žvaigždė I gr., nes I gr. lygi $2\frac{1}{2}$ II gr. lygi 6.25 III gr., lygi 16 IV gr., lygi 40 V gr., lygi 100 VI gr. Žvaigždės VI gr. yra kaip tik tos, kurias dar galima matyti paprasta akimi. Šių šešių grupių žvaigždžių priskaitoma apie 5.700, nes kiekviename pusrutulyje mes matome po apie 2800-3000.

Žiūrint per teleskopą, matomų žvaigždžių skaičius greit kyla. Žvaigždžių kataloguose jų skaičius grupėmis atrodo taip: I grupėje — 18, II-je grupėje — 60, III — 170, IV — 410, V — 1123, VI — 3910, tai yra maždaug tos, kurias mato geros akys. Jau VII-je grupėje yra 18.000, VIII gr. — 56.000, IX — 159.000, X — 455.000, XI — 1.270.000, XII — 3.450.000, XIII — apie 9 milijonai, XIV — apie 24 mil., XV — 59.700.000. Suma tik šių 15 grupių lygi apie 100 milijonų. Tai foto nuotraukomis gali būti patvirtinta. Kadangi yra ir dar silpnescio matomumo žvaigždžių, taip, pavyzdžiui, su Mt. Palomar teleskopu matomos dar žvaigždės XXIII grupės, kurios gal turi savo planetas, tai skaičius visų fiz-žvaigždžių mūsų paukščio tako laikomas ribose nuo 30 iki 100 padauginta iš 10 devintam.

Visas sunkumas apie žvaigždes betkokias išvadas padaryti glūdi tame, kad vieninteliu pažinimo šaltiniu yra šviesos spinduliai. Tuos spindulius pagauna mūsų akys, kurių matymo galia yra ribota. Vadinasi, tenka ieškoti būdų ir pagalbinių įrankių, kad iš tos menkos šviesos galima būtų gauti ko daugiausia naujų pažinimų, kiek klausimo apie instrumentus, tai čia paminėsime jau žinomą teleskopą, paskui fotometrą ir foto aparatą. Tai yra grynai technikos klausimas ir jį plačiau nagrinėti išeitų iš mūsų temos ribų.

Čia apstokime truputį prie tų būdų, kurie padėjo padaryti tam tikras išvadas vien iš šviesos spindulių.

a) Mendelejev (1834-1907) ir Meyer (1830-1895), visiškai atskirai vienas nuo kito, sustatė vad. periodinę elementų lentelę, kurioje eilės tvarkoje sužymėti visi galimi elementai, net ir tie, kurie dar nebuvo žemėje nustatyti. Tai padėjo gerai pažinti visus elementus ir nustatyti jų savybes.

b) Fizikai Kirchhoff (1824-1887) ir Bunsen (1811-1899) sudarė spektro analizę, pagal kurią iš elementų mišinio galima rasti jo sudaromuosius atskirus elementus. Reikia tik mišinį įkaitinti, kad jisai šviestų ir šviesą praleisti per prizmę. Kadangi kiekvienas elementas turi tam tikrų linijų ir spalvą, o prizmė šviesą išskaldo, tai klausimo išsprendimui jau sunkumų nebėra — reikia tik jieškomos šviesos spektą sulygininti su jau žinomu kiekvieno elemento spektru. Šioje srityje daug pasidarbavo šie fizikai: William Huggins (1824-1910), Jules Janssen (1824-1907), Carl Vogel (1841-1907) ir Norman Lockyer. Paskutinis rado saulės spektre Helio elementą, kai jo buvimas žemėje dar nebuvo tuo laiku nustatytas. Kadangi pagal Planck'o spinduliavimo teoriją spektro linijos ir jų padėtis glaudžiai susietos su elementų temperatūra, spaudimu ir net masių dydžiu, tai iš žvaigždžių šviesos galima net ir šiuos duomenis tam tikrose ribose nustatyti gana tiksliai.

c) Austrij fizikas Christian Doppler (1803-1853) prileido, kad ir garas ir šviesa turi kaikurių bendrų savybių. Jis galvojo taip: jeigu garso šaltinis prisiartinio ar atsitolino, tai girdimas tonas būna pirmu atveju augstesnis, antru atveju — žemesnis. Vadinasi, ir šviesa, kad ir skirtingo išsiplėtimo greičio, turėtų tokiu atveju keisti savo spalvą, t.y. prisiartinant spektro linijos turėtų artėti prie violetinės spalvos, atsitolinant — prie raudonos. Pirmi, kurie patvirtino Dopplerio samprotavimą, buvo Huggins (1863) ir Vogel (1872), ir pats efektas gavo Dopplerio vardą. Eksperimentiniu būdu Dopplerio efektą patvirtino 1900 m. Belopolski.

d) Įkaitinti elementai šviečia. Kai elementų spektro linijos pasilieka vienodos prie kitokių temperatūrų, elementų šviesos spalva šiuo atveju kinta. Taigi, žinodami elemen-

tą ir temperatūrą, gauname tam tikrą spalvą. Bet ir atvirkščiai: žinodami spalvą ir elementą, gauname temperatūrą. Amerikos astronomė Cannon (1862-1941) įvedė tam tikrą žvaigždžių klasifikaciją, kur žvaigždės sugrupuotos ir pagal vyraujantį elementą ir pagal šviesos spalvą. Ši klasifikacija dabar vartojama visur. Joje ryškiausios žvaigždės paskirstytos taip: Rigel, Spika ir Regulus — prie klasės B (balti, heliumas), Deneb, Wega ir Kastor — A (balti, vandenilis), Prokionas ir Beta Kasiopėjoje — F (šviesiai geltonos, jaunos saulės), Saulė ir Kapella — G (gelt. vid. saulės), Arktūras, Aldebaranas ir Poluks — K (tams. gelt., senos saulės), Betegeice, Mīra, Antares ir Šeatas — M (gelt.-raudonos, titanas). (Žiūr. „žvaigždynai“).

Kiekvieną šių žvaigždžių klasę atitinka ir tam tikra temperatūra. Taip B turi per 15.000 laipsnių C, A — apie 10.000 laipsn. C, F — 7.500 laipsn. C, G — 5.500-6.000

laipsn. C, K — 4.500 laipsn. ir t.t. Paminėti karščiai liečia tik išorinius dujų sluoksnius, žvaigždžių centrai turi žymiai augštesnes temperatūras, kurios praneša 20 milijonų laipsnių Celzijaus.

Jau iš šių paminėtų būdų galima padaryti gana daug išvadų ir tai turint tik vieną šaltinį, t.y. šviesos spindulius. Tų būdų yra ir daugiau, bet juos visus paminėti užimtų per daug vietos. Tai liečia ir instrumentus, kurie šiais laikais yra tiek sudėtingi, kad ir paviršutinis jų veikimo aprašymas užimtų daug puslapių. Viena tegalima pasakyti: visi samprotavimai, dėsniai, matematinės lygtys ir pagaliau išvados yra tiek artimos tikriesiems reiškiniams, kad juos visus reikia laikyti teisingais, o paklaidų dydis nepraneša tų ribų, kurios leistinos, darant panašius skaičiavimus. Fantazijos čia nėra nei kiek, jos ir neturi būti.

(bus daugiau)

LAIKAI KINTA MANDAGUMO KRYPTIMI...

Amerikiečių žurnalistas Wilfred Funk išaiškino, kad laikams kintant, kinta ir mūsų kalbos žodžiai bei jų reikšmės. Tai esą tikri kalbiniai burtai.

Jis rašo: „Diktatoriai dabar liovėsi žudyti savo priešus, — jie „likviduoja“ juos. Ir jie niekuomet neužgrobia jokio svetimo krašto — jie „išlaisvina“ jį. Dideli žmonės niekad nebūna atleisti iš tarnybos, — jie „atsistatydina“ arba „išvyksta ilgesniam laikui atostogų“. Radijo ir televizijos programos nebūna niekieno apmokėtos, — jos pasiekia publiką per jų „globėjų malonią paslaugą“...“

Ir lietuviški užsienio laikraščiai seniai liovėsi kolyti oponentus, vadinti juos išdavikais, nusikaltėliais, nuliais ar nieko

neišmanančiais, — jie tik „svarsto Lietuvos išlaisvinimo problemas“... Vliko ministrai toliau nebevadina L. Rez. Santarvės priešų agentais ir Kremliaus enkavedistų įrankiais, — jie sako, kad Santarvė vartojama bolševikų diversantų mokyklose... Partijų vadai nebekeliami į padanges, prirašant apie juos fantastiškų pagyrimų ir milžiniškų (žinoma, praeities...) nuopelnų, — dabar tik „saugomi ir pagerbiami didžiausi lietuvių tautos autoritetai“...

Dabar ir kuolu tiesiai nemuša per pakaušį ar iš tamsaus užkampio netvojama basliu į galvą, bet — skelbiama „tautinė vienybė“, nes, anot „informacijų ministro“ M. Gelžinio, „nebus vienybės — tai pražūsim!“.

Į LAISVĘ VEDA MŪSŲ KELIAS

LIETUVIŲ AKADEMINĖS JAUNUOMENĖS LAPAI

Redaguoja: Rasa Gustaitytė, Vytautas Kavolis, Tadas Naginionis

Redakcijos adresas: V. Kavolis, Vm. James 106, Harvard University,
Cambridge 38, Mass., U.S.A

KASDIENĖ MŪSŲ KULTŪRA

VYT. KAVOLIS

Žmogaus kultūra yra visuma apsisprendimų, kuriais jis reaguoja į savo aplinką, į jį liečiančias problemas. Tuo būdu kultūros kūryba yra kiekvienas savaimingas ir sąmoningas gyvenimo žingsnis, kuriame žmogus neplagijuoja kitų žmonių ar savo paties įpratimų, bet atsiduria prieš netikėtą problemą ir ją išsprendžia.

Motina, augindama savo pirmagimį, sukuria daugiau kultūros, kuri nemirs, o gyvens jos užaugintame žmoguje, negu dauguma iš tų, kurie viso gyvenimo inspiruotomis valandomis rašė eiles. Mylintieji sukuria ištisas tradicijas ir žmogiškumo koncepcijas, kuriomis jie interpretuoja ir formuoja savo prasidedantį santykį ir per jį, galbūt, savo ir net savo palikuonių gyvenimą.

O galbūt jų išgyvenimas bus vienkartinis, bet pasiliks žmogaus sąmonėje išsikristalizavęs, kaip kriterijus vėlesniems pergyvenimams, ir kaip kontekstas, nusakąs, ko gyvenime jieškotina. Tokie epizodai, kurie palieka, palieka žmogaus asmenybėje: jie kuria žmogaus asmenybę.

Šią mintį, kad žmonės tyliais ir intymiais momentais kuria dalykus, kurių vertė nepačiais šiais momentais, bet atgimsta

vaizduotėje ir tikrovėje po daugelio metų, yra evangelišku gilumu išreiškęs Rainer Maria Rilke:

*Ir tie, kurie myli, renka tau:
jie yra trumpos valandos poetai.
Jie užbučiuoja bereikšmei burnai
šypseną, lyg ją sukurtų gražesnę,
ir atneša džiaugsmą ir įpratimą
į skausmus, kurie subrandina.
Savo juoke jie atneša kentėjimą,
ilgesius, kurie miega ir atbunda,
kad pravirtų svetimoje kratinėje.
Jie susikaupia daug mįslingo ir miršta,
kaip gyvuliai miršta, nesuvokdami, —
bet galbūt jie turės anūkų,
kuriuose prinoks jų žalias gyvenimas;
per juos tu paveldėsi tą meilę,
kurią jie akiai ir kaip per miegus dalinosi.*

Kūryba yra pats kasdieniškiausias gyvo žmogaus reikimosi būdas. Jinai glūdi kiekviename žmogiškame — vadinasi, ne mechaniniame ir ne zoologiniame — veikime. Kas gyvena, kaip žmogus, negali nekurti savosios kultūros, kuri tampa nuosavu ir tikru jo gyvenimo stiliumi. Gyvenimas, kuris yra tikrai savas, neišvengiamai

susiduria su problemomis, kurias jis turi pats išspręsti, o tai ir yra kūryba. Kūrybiškumo klausimas yra žmogaus pabudimo iš savo kasdienybės žmogiškumui klausimas.

Ši kultūros koncepcija neprileidžia, kad žmogus yra „iš prigimties“ geras ir kad jis pats pabus žmogiškumui. Žmogaus būdą suformuoja jo aplinka, veikdama jo paveldėtus biologinius pradus ir kartu — patatydamą jį prieš įvairias problemas, kurių sprendimo jį neduoda — priversdama žmogų formuoti save patį tų problemų sprendimais. Žmogiškumas — kaip žmogaus charakterio dalis, bet ne visuma — nėra tai, kas paveldėta ir kas pasisavinta iš aplinkos, bet kaip tik tai, kuo žmogus pats save išaugino iš aplinkos įtakų *veidrodžio* į *savarankišką*, originalią būtybę. Žmogus yra identiškas kitiems žmonėms savo viršinimu, bet vienkartinis savo žmogiškumu.

Geras komunistas nėra žmogiškas, nes jis tik atspindi aplinką (stalinistinę ideologiją, kuri jam įperšama). Tuo tarpu žmogiškumas yra savarankiškas spindėjimas savo paties, šviesa, žmogaus suverenumo *prieš aplinką* simbolis — jo asmeninė kultūra, jo savarankiško aplinkos pastatytų problemų išsprendimo vaisius.

Žmogiškumas yra skirtingas nuo charakterio, supratimo, profesinio pasiruošimo ir t.t. — tad ugdomas, žmogui atskleidžiant problematiškumą jo gyvenime. Žmogus tuo būdu pabunda klausimų ir sprendimų reikalingumui ir, atsakydamas į šiuos klausimus pats savimi, ugdo savo žmogiškumą ir tuo pačiu kuria savo paties kultūrą — ir tik per šią savo bendruomenės ir žmonių kultūrą. Nes kultūra — kaip ji paprastai suprantama — yra įvairių žmonių įvairiais laikais išgyvento savojo žmogiškumo — sprendimų ir jų pajustų problemų — nuosėdos. Ši bendruomeninė, tautinė, visuotinė kultūra yra negyva, sukalkėjusi, nes jina išreiškia per amžius susikaupusį gyvo žmogiškumo sedimentą.

Ši objektyvinė kultūra vertinga tik tiek, kiek ji įstengia savo simbolių galia pažadinti gyvą žmogiškumą tuose, kurie su ja susiduria. Kultūros objektas yra tik tai, kame glūdi ši gyvybinė galia; kiek gražus bebūtų mano kūrinys, kuris šios galios neturi, jis visvien lieka baldas, kuriuo dekoruojamas gy-

venimas, bet kuris nežadina gyventi. Brangintinos ir saugotinos, tik tos kultūrinės tradicijos, kurios šią funkciją atlieka. Gi kas žmogiškumą žlugdo — verčiau pats težūva. Tai galioja ypač tokioms „tradicijoms“, kurios nukreipia žmogaus dėmesį nuo jo gyvenimo problemų į nereikšmingus išoriškumus, kaip pvz. studentišką korporaciją „tradicijos“.

Ideologinės bendruomenės irgi pateisina save tik tada, kai jos pažadina žmogų žmogiškumui, vadinasi — augimui savarankiškais reagavimais į problemas. Kai ideologinės bendruomenės, užuot ugdžiusios žmogų, pačios atsako į visus klausimus ir net neleidžia problemoms iškilti, žmogiškumas regresuoja. Kova prieš šitokias ideologijas (kurių pirmuoju pavyzdžiu yra komunizmas) yra kova už žmogiškumą.

Kultūra nėra kuriama pasisavinimu to, kas yra kitų sukurta ir nusėdę tautinės tradicijos gėlmės, bet tokiais pačiais gyvo žmogiškumo reagavimais į pajustą egzistencijoje problematiškumą. Kas pirmą sykį žmoguje pajuto ne vien apčiuopiamą egzistenciją, kurią galima panaudoti, kaip ir akmens anglį, bet ir problematiškumą, į kurį galėjo būti atsakyta tiktai jo supratimu, kaip vieversio giesmės, skriejančios į dangų — buvo poetas. Poetas, aišku, nėra, kas žaidžia su anksčiau išgyventų problematiškumų išlikusiais sprendimais ir kartoja simbolius, kuriais šiandien kiekvienas gimnazistas šluoja savo seklaus sentimentalizmo kertes.

Tuo būdu kultūra kuriama originalaus ir nuo įpratimų bei mechanikos laisvo gyvenimo. Šio gyvenimo vaisiai — ar jie būtų išreikšti nuotaikos simboliu eilėraštyje, ar nepradingstančiu, charakterį formuojančiu išgyvenimu kelių žmonių santykių — lieka ir vertingi ir vaisingi. Paveikslas tiek pat savyje slepia tolimesnio kūrybingumo sėklą — arba galimybę pažadinti kituose problematiškumo pajutimą, — kiek ir neužmirštamas žmogiškas pergyvenimas, neuždokumentuotas nei meno paminkluose, nei laikraščiuose, nei dienraščiuose. Ir jis gali žmogų pakeisti, dinamiškai paveikti jo žmogiškumą; ir kaikurie pergyvenimai, pakeisdami žmogų, gali giliai paveikti būdą, ku-

riuo jis augins savo vaikus — ir tuo būdu jų charakterį.

Kiekvienas tikras ir gyvas žmogus yra kūrėjas, nepriklausomai nuo to, ar jo kūryba išsikristalizuoja į nemirštamus meno kūrinius ar palieka glūdėti kraupiuose išgyvenimų momentuose. Meno kūrėjai yra tik tuo reikšmingesni, kad jų kūryba įsikūnija objektyvioje medžiagoje, ją nugalėdama, yra išnešama viešumon ir gali būti prieinama daugeliui, tuo būdu ugdydama daugelio žmogiškumą. Šia prasme tikrai pozityvus visuomenininkas yra giminiškas menininkui: jis kuria kultūrą daugeliui!

Santarietiškas visuomeninis veikimas, išplaukęs iš gyvo žmogaus reagavimo į jo problemas, yra kūryba. Šioje srityje santariečių uždavinys yra šis: priešingai istorinei patirčiai, kuri liudija, kad kai tarp tėvų ir vaikų, istorijos ir aplinkos, atsiranda radikalų skirtumų, vaikai išsiugdo negatyvią ir ekstremistišką kultūrinę tradiciją (pvz. vokiečių jaunimo judėjimas, Amerikos jaunimo delinkventinė tradicija ir t.t.) — išvystyti pozityvią sintezę. Tačiau tam tikslui mums reikia į savo dvasinį centrą atgal įsitraukti ekstremistinius vienos krypties išispecializavimus (kaip tautiškumą, atstovaujamą tautininkų, liberalizmą, mechaniskai ginamą liaudininkų, socialinį rūpestį, suvoktą socialistų, ir krikščionybę, kurią troškinančiu fanatizmu atstovauja krikščionys demokratai, bet kuri nei nėra, nei turi būti troškinanti ir fanatiška). Mūsų kultūra, aš tikiu, pasižymės šių aspektų — kurie, izoliuoti savyje, tampa šališki ir nejautrūs tiesos visumai — suvedimu atgal į nuosaikią sintezę, kurioje jie visi įgys savo prasmę,

papildydami vienas kitą užuot dogmatinėje fiksacijoje, kovoje dėl paviršutiniškumų, kaip vaikai dėl savo žaislų, nemokėdami pasidalinti.

Menininkas ir filosofas, priešingai motinai, draugui ir mylintiesiems, yra masių ugdytojas. Jei jis jose sukelia nerimastį, nepasitenkinimą ir jieškojimo dvasią, jis atlieka pagrindinį uždavinį, kurio ugdytojas gali siekti. Jis pažadina žmogų žmogiškumui. Modernusis menas šia prasme ir yra vertingas. Bet kuo, iš esmės, išskyrus savo veikimą į mases ir įsikūnijimą objektyvioje medžiagoje, modernusis menas skiriasi nuo modernios meilės? Abiejuose yra daug melo ir įsikalbėjimų, dar daugiau sentimentalių konvencijų plagijavimo ir afektuoto ekstravagantiškumo; ir abiejais atvejais tiesa yra nesuprantama ir ironiškai skausminga. Abiejais atvejais yra pakankamai vietos sąžiningai mūsų amžiaus kultūros kritikai — bet ją užpildo anekdotų mėgėjai, doktrinieriai ir paprasti plepiai.

Santariečių kultūrinė užduotis negali būti suformuluota vienu sakiniu. Ji buvo išsakyta visu šiuo samprotavimu apie kūrybiškumą kasdienybėje. Kiekvienas santarietis yra kūrėjas, ir kiekvieno santariečio uždavinys yra savo artimuosius pažadinti tom žmogiškumo galimybėm, kurias jis jaučia reiškiantis juose ir savyje. O minių ugdytojams — menininkams, filosofams — Santaroje turi būti suteikta vieta savo nerimastį paskleisti plačiai, kaip išdraskyto laužo žarijas po tamsiu kasdienybės dangumi, kurio nepažįstamą Dievą mes garbiname tikrai tuo, kuo patys užsidedame.

Aš jau nekartą sakiau, kad patys tikrieji šiame pasaulyje pastatai — tai oro pilys. Nes visa kita griūva ir pranyksta.

Jurgis Savickis

IŠ KAIMO Į MIESTĄ: AMERIKA IR LIETUVIS

RASA GUSTAITYTĖ

Amerika dabar yra pereinamoje būklėje, kurioje ji buvo per visą praėjusį šimtmetį. Didelė ir greita technologinė ir mokslinė pažanga įvairiais būdais pakeitė ekonomines ir socialines gyvenimo formas. Vienas iš svarbiausių tokių pakeitimų yra lėtas gyvenimo centro traukimas iš kaimo į miestą. Miesto gyvenimas darosi Amerikai vis būdingesnis. Tačiau pasikeitimai yra atėję taip greit, miestų daugybė ir didybė yra išaugus taip staiga, kad žmogus dar nėra jų priėmęs ir išdirbęs, ir todėl vertybių sistemos bei gyvenimo formų konceptai, kurie turi keistis su formų keitimusi, dar toli atsilikę. Todėl miestietis individas yra atsidūręs neaiškioje padėtyje: jis bando persikelti kaimo vertybes ir konceptus ir randa, kad jie nebetinka. Po truputį jis pradeda pastebėti naują pasaulėžiūrą, kuri auga jame ir aplink jį, bet jis ją priima tik iš lėto ir sunkiai, nes ji nesutinka su senąja ir pati dar nėra aiški. Todėl jis darosi nepastovus ir pasimetęs tarp įtampos ir nepastovumo.

Cia mėginsim apibrėžti šito pereinamumo reiškinius, ypač kaip jie liečia individą per šeimą, ir pažūrėti į pokarinį lietuvį, kuris staiga yra atsidūręs šioje visuomenėje.

Kaimo gyvenimas gali būti apibūdintas, žiūrint į kelis jo svarbiausius faktorius: šeimą, darbą ir individą. Šeima yra svarbiausias vienetas kaime ir stipriai jungia individus, kurie yra pirmiau šeimos nariai, o paskui tik individai. Bendras darbas ir gyvenimo būdas jungia šeimą. Darbas yra integrali visų šeimų narių gyvenimo dalis ir nėra atskirtas nuo kitų jo dalių, bet harmoniškai jungiasi su jomis. Individas turi aiškias pareigas bendrame darbe, priklauso grupei, kurios gerovė yra ir jo gerovė, jis turi savo vietą. Todėl šeima laikosi kartu, ir jos nariai joje jaučiasi saugiai.

Kadangi šitoks gyvenimo būdas yra pastovus ir reikalauja artimo bendravimo,

tradicinės formos yra labai svarbios. Jos dažnai uždengia ir išlygina vietas, kuriose galėtų nutrūkti bendradarbiavimas. Tai paaiškės, mums pažiūrėjus į miestietiško gyvenimo reiškinius.

Mieste ne šeima, bet individas yra svarbiausias vienetas. Šeima turi silpnesnius ryšius, nes jos nariai nebedirba bendro darbo ir yra daug savarankesni. Todėl jie yra pirmiau individai, o paskui tik šeimos nariai.

Darbas yra didžiausias skiriantis veiksnys miestietiškame gyvenime, kaip jis buvo didžiausias jungiantis veiksnys kaime. Pirmą, darbo laikas griežtai atskirtas nuo laisvo laiko. Žmogus, grįžęs iš darbo penktą valandą, pereina į kitą rolę ir dažnai tarp jo 9-5 val. asmenybės ir 5-9 val. asmenybės nėra didelių panašumų. Ūkininkas lieka ūkininku ir antradienį ir sekmadienį, bet antradienio batų pardavėjas gali būti karštas botanikas sekmadienį. Tai nereiškia, kad ūkininkas neturi daugelio asmenybės aspektų, bet tie aspektai harmoniškai sušina į visumą, be aštrių skilimų, kurie dažnai matyti miestietijoje. Antra, kiekvienas šeimos narys pats sau turi susirasti amatą arba profesiją. Jis neįstoja į jo laukiančią vietą, bet turi sau tokią vietą pasidaryti. Todėl, trečia, šeimos narių darbo sritys dažnai neturi nieko bendro viena su kita. Nėra pasidalinimo, nėra tokio bendravimo šeimoje, kaip tuomet, kai visi turėjo eiti šieną įvežti prieš lietuvių arba kai karvė veršlavo. Neberandame šeimos aplink židinių vakare, kalbant apie visiems svarbius įvykius ir problemas, ilsintis nuo bendro nuovargio. Kadangi šeimos nariai mažiau turi bendro vienas su kitu, jie ir laisvu laiku daugiau eina atskirų draugų įieškoti. Moteris, dažnai dirba, tad ir ji eina savo keliu.

Gyvenimo tempas greitėja mieste, ir aplinka keičiasi ir juda įvairiaspalviai. Tradicijos griūna, nes jos nebetinka gyvenimui. Vietoj aiškių santykių tarp šeimos narių,

kurie buvo tiek įprastiniai, kad niekas jų ne-klausinėjo anksčiau, dabar atsiranda individualizmo poreikis. Kaime buvo supran-tama, kad motiną ir tėvą kiekvienas gerbia ir su jais elgiasi tam tikru būdu. Mieste randam daug vaikų, kurie atvirai sako, kad nekenčia savo tėvų. Ir kaime buvo neapy-kantos, bet ji turėjo likti neišreikšta ir dažnai pasąmonėj, kad galima būtų gyventi kartu — nes kartu gyventi reikėjo. Dabar, kai lengva atsiskirti, tokie jausmai gali būti išreiškiami.

Taigi matome, kad miestietiškas gyvenimas ardo senuosius socialinius santykius. Ko-kios naujos formos ir naujos sąvokos gimsta jų vietoje ir kaip keičiasi vertybių siste-mos?

Vietoje bendradarbiavimo ir grupės svar-bos, naujoje sistemoje savarankiškumas lai-komas svarbiausia vertybe. Laikoma, kad šeima būna kartu tik tam tikrą tarpą, suau-gę vaikai skiriasi nuo tėvų ir patys kuriasi savo šeimas. Seneliai turi rasti savus intere-sus, negyventi su vaikais. Vaikai yra moko-mi patys spręsti savo gyvenimą.

Vietoje pagarbos tėvui ir motinai, kaip tėvui ir motinai, randame visų lygybės ir demokratiškosios šeimos pabrėžimą. Tai pasireiškia dabartinėje tendencijoje tarp „mo-dernių“ tėvų liepiant vaikams vadinti juos vardu.

Kadangi aplinka ir gyvenimo būdas yra tokie įvairūs ir keičiasi taip greitai, vaikai yra mokomi ne tradicijų, bet būti lanks-tesniais, kad galėtų pasitikti besikeičiančias situacijas. Tai matome tokiuose reiškiniuose, kaip didelis tolerancijos ir individo laisvės pabrėžimas.

Kadangi moteris yra mažiau namie, dir-ba, kai vaikai nebereikalauja viso jos dė-mesio, mokyklos rolė vaikų auklėjime di-dėja, ir motinos interesuojasi P.T.A., užuot pačios mokičius Jonuką, kaip elgtis.

Toks, atrodo, yra gimstantis miestietiš-kas gyvenimo planas, ir tokia vertybių siste-ma. Tačiau tai dar nėra nei aišku nei pri-imta. Kaimo orientacija dar vis pernešama į miestą, kur ji nebetinka. O jeigu ir pri-imama naujoji sistema, dažnai trūksta prie-monių jai įgyvendinti. Naujoji ir senoji sistemos tarpusavyje kovoja. Pavyzdžiui: yra daug kur priimta, kad vidurinės klasės moteris turi turėti mokslo, supratimo, ir

neturi būti užrakinta namie tik su vystyk-lais ir indais. Taigi ji yra mokoma, kaip vyras, ruošiasi karjerai. Bet taip pat ji nėra atleista nuo vaikų, indų ir vystyklų. Vy-ras nori skaniai išvirtų pietų ir linksmos žmonos vakare. Jeigu moteris randa, kad abiejų rolių ji atlikti negali ir pasirenka būti šeiminingė, ji negali būti patenkinta, nes jos mokslas ją yra paruošęs kam kitam. Ji norėtų bent su vyru dalintis jo darbu, bet dažnai ir tai nepavyksta. Vyras, visą dieną kalbėjęs su žmonėmis savo srity, pa-valges restorane, nori ramybės. Žmona, bu-vusi su vaikais, virusi, kepusi, yra ištroškusi įdomios šnekos, žmonių, nori kur išeiti. Daž-nai lieka įtempta situacija.

Kita problema yra seneliai. Maždaug šešiasdešimt penkerių metų žmogus išstoja iš darbo. Tai jam yra staigi permaina, ku-riai jis nėra pasiruošęs. Jis iš karto turi daug laiko ir nežino, kaip jį suvartoti. Kai-me žmogus iš lėto pasitraukia iš darbo, kartu su jo jėgų mažėjimu. Tada jis vis tu-rėjo vietą šeimoje. Dabar jis neberanda ir, nors ir su pakankama pensija, tampa vien-išas ir nenaudingas. Susirgęs jaučiasi didelis apsunčinimas šeimai. Problema didelė.

Toks vaizdas dabartinėje Amerikos sce-noje. Į tokią visuomenę staiga atvyko po-kario lietuviai. Jis dabar ne tik turi prisi-taikyti prie nepažįstamos kultūros, bet prie tokios kultūros, kuri pati savęs dar nepa-žįsta.

Lietuvoj kaimiškasis gyvenimo būdas bu-vo norma. Miestiečiai užtektinai buvo su-rišti su kaimu, kad irgi juo būtų persisunkę. Dabar ateivis yra atsidūręs didmiestyje. Staiga jį veikia visos miesto jėgos, o jis nėra pasiruošęs jų sutikti. Jo vaikai priima ne tik Amerikos, bet ir didmiesčio vertybes. Nutautimas ir sumiestėjimas pasidaro neat-skiriami.

Tačiau, jeigu lietuviai neri išlikti lietuviu, jis turi suprasti skirtumą ir pritaikyti savo lietuviybę prie miestietiškos aplinkos. Tai nereiškia, kad jis turi priimti šeimos su-griuvimą ir naująją vertybių sistemą, bet jis turi suprasti jėgas, kurios jį veikia, kad jas galėtų suvaldyti ir nustotų blaškėsis į visas puses, jų stumdomas, bėjęs ir išgąs-čio kupinom akim.

SOVIETINIS GYVENIMAS

Titanų griuvimas

Menas žudyti gyvuosius ir mirusius

„Ne, aš nesileisiu sutriuškinama... Šitame pasaulyje nėra kitos priemonės, kaip tik pasidaryti negailestinga ir beširdė, ir pirmiausia būti beširdė sau pačiai ir viskam bręgiam, kas žydi sieloje, ir naikinti viską, kas dar yra

pasilikę iš praėjusių dienų. Jeigu negalima išvykti iš šio krašto, reikia pakeisti pačią save. Romoje daryk taip, kaip daro romėnai!“

Nina Gorina, The Fall of a Titan (458p.)

1945 metais iš sovietų ambasados Kanadoje pabėgo jaunas vaikinąs. Jis ten buvo mažas tarnautojas slaptame kodų ir šifrų skyriuje. Su savim jis pasiėmė 109 labai slaptus sovietų dokumentus ir juos pateikė Kanados saugumo organams, drauge prašydamas prieglaudos teisės. Slaptuosius dokumentus betyrinėjant, buvo surastas pirmasis siūlas, nuvedęs vėliau ir sovietų atominių šnipų tinklo atidengimą Kanadoje, Amerikoje ir Anglijoje. Vienas po kito buvo suimti svarbūs sovietų agentai „vokiškomis“ pavardėmis: Gold, Fuchs, Rosenberg...

Tas vaikinąs — tai Igor Guzenko, kurio istorija jau šimtus kartų buvo aprašyta viso laisvojo pasaulio spaudoje. Jis ir šandien tebegyvena Kanadoje svetima pavarde, nuolat policijos saugomas nuo sovietų keršto ir pasikėsinimų į jo gyvybę.

GERA KNYGA
APIE SOVIETINĮ ŽMOGŲ

Guzenko nebuvo tik mažutis ambasados raštininkėlis. Jis buvo studijavęs Maskvos Architektūros Institute meną ir architektūrą, o karo metu sėkmingai baigęs Maskvoje karinės žvalgybos Akademiją, pakeltas į leitenantus ir 1943 m. pasiųstas Kana-

don „diplomatinei tarnybai“... Tad šimtaprocentinis sovietų auklėjimas, naujos komunistinės visuomenės ir aplinkos gaminys. Ir jos autentiškas žinovas!

Gavęs prieglaudos teisę ir turėdamas laisvo laiko, jis nesėdėjo rankas sudėjęs ir 1954 metais užbaigė rašyti savo pirmąjį stambų romaną „The Fall of a Titan“ (Titanų griuvimas). Romanas, ypač Amerikoje, tik išėjęs turėjo gražaus pasisekimo, kritikos buvo palankiai įvertintas ir kaikiurių net įrikiuotas į praeities didžiųjų rusų romanistų gretas. O Hollywoodas tuoj užpirkto už 75,000 dolerių teises iš romano pagaminti filmą...

Literatūriniai knygos išgyrimai gal buvo daugiau reklaminiai. Romanas dar toli ligi klasikinių viršūnių. Vietomis autorius neįstengia išsilaikyti objektyvaus epiko vaidmenyje, pats pergyvena, karščiuojasi, aiškina įvykių prasmę, šen bei ten pereidamas į publicistiką. Tai suprantama, nes jis rašo apie jam skaudžius, išgyventus, matytus, žinomus dalykus Rusijoje. Norėti, kad jis pajėgtų suvaldyti savo neapykantą ir pasibjaurėjimą bolševizmu, būtų jo aplinkybėmis norėti kažko antžmogiško.

Visdėlto romanas labai įdomus ir rašytas neabejotinai gabios plunksnos. Nupieštas platus bolševikinės Rusijos gyvenimo vaiz-

das su daugybe puikių ir ryškių charakterių, su turtinga fabula, su sumaniai vedamos intrigos narpliojimais.

Romano siužeto pagrindas padėa žymiausio rašytojo Maksimo Gorkio istorija trim pastaraisiais jo gyvenimo metais Rusijoje. Jis čia vadinamas Michailu Gorinu, tuo leidžiant sau laisvę nesilaikyti visų biografinių rašytojo gyvenimo smulkmenų. Taipgi ir NKVD augšto viršininko pavarde romane yra Verija, bet pažįstantiems reikalus visiškai neabejotina, kad tuo vardu vaizduojami žinomojo Berijos nuotyčiai ir darbai... Aplink sukasi dešimtys kitų charakterių iš sovietinio jaunimo, studentų, fabričių direktorių, partijos ir NKVD pareigūnų, sovietinių intelektualų ir t.t. Iš stambiųjų romano personažų išgalvotas yra galbūt tik profesorius Novikov, grynas naujasis sovietinis „intelektualas“ ir drauge slaptosios policijos agentas.

NEGALI BŪTI DVIEJŲ KARALIŲ

TOJ PAČIOJ ŠALY

Maksim Gorkij-Gorin, stambiausias socialistinis rusų rašytojas dar iš priešrevoliucinių laikų, kaip žinoma, nors yra kiek draugavęs su Leninu, bet jojo įsteigta naująja santvarka Rusijoje neperneligi žavėjosi ir net iš užsienio negrižo namo, o per dešimtmetį gyveno Italijoje, Capri saloje, oficialiai savo laisveną teisindamas „sveikatos sumetimais“.

Pagaliau 1930 metais, Stalino karštai kviečiamas, sugrižo, kaip atrodė, nuoširdžiai stengdamasis suprasti „naują gyvenimą“ ir jį pateisinti. Sakė agitacines kalbas, rašė daugybę straipsnių, stėjo sovietinių rašytojų sąjūdžio priekyje, gyrė sovietinę santvarką ir jos genialų vadą. Bet laikydamas atmerktas akis, turėdamas blaivų protą ir doro žmogaus sąžinę, Gorkij-Gorin netrukus ėmė matyti teroristinę tikrovę, ėmė suprasti Rusijos žmonių tragediją, abejoti naujųjų viešpačių tinkamumu ir kad ir labai jau atsargiai, kad ir tik augštoje intelektualinėje bei moralinėje plotmėje — maištauti.

Ilgainiui jis Verijos-Berijos ir paties Stalino akyse pasidarė įtartinas, nepatikimas,

net nepakenčiamas dėl savo objektyvumo ir nuoširdumo. Ir juo pavojingesnis, nes — garsus, sovietinės visuomenės, ypač jaunomenės mėgstamas, mylimas, kone dievinamas. Toks žmogus, laiku nesuvaldytas, gali pridaryti per daug kiauylų! Tai dvasinis titanas (milžinų milžinas), bet kaip vienoje karalystėje negali būti dviejų karalių, taip vienoje ir toje pačioje diktatūroje negali būti dviejų titanų. Vienas katras turi likti viršūnėje, o antrasis jam tarnauti.

Guzenko smulkiai ir žavingai vaizduoja demonišką planą, kaip dvasinis titanas turėjo būti priverstas tarnauti revolverio titanui (Stalinui).

Tam tikslui įpareigojamas jaunas sovietinis profesorius-karjeristas, istorikas — marksistas Novikov. Jam pradžioje labai atsargiai pavyksta įkalbėti Goriną parašyti dramą apie Joną Baisų, kur pravedamas šio viduramžių tirono veiksmų pateisinamas tokiu būdu, jog netiesiogiai, bet neabejotinai atliekamas ir visų Stalino veiksmų pateisinimas bei užgyrimas dabartyje.

Tačiau plyšio tarp Gorino ir diktatoriaus bei jo klickos tai neišdildo. Priešingai, — jis ilgainiui vis didėja, naujos žaizdos atsiveria, įspainioja šeiminės priežastys (Gorino priešsavietiškai nusiteikęs sūnus nužudomas, jį neva „begydant“, — ir tai, berods, atitinka paties Gorkio sūnaus likimo tikrovę). Maskva nebegali toliau pakęsti netvarkos, ir Verija-Berija vienintėlio Kremliaus titano įsakymu pveda Novikovui griežtą misiją: arba Gorin turi paklusti ir tai viešai parodyti, arba — žlugti.

STRAIPSNIS, — AR GYVYBĖ?

Novikovui vadovaujant operacijai, Gorin internuojamas savo gyvenamoje pilyje, atskiriamas nuo šeimos, ir po įvairių kitų nuotykių įvyksta toks pasikalbėjimas: —

„Šios priemonės yra laikinės“, kalba Novikov. „Bet viskas priklauso nuo jūsų, nuo jūsų vieno. Aš paaiškinsiu. Vyriausybė žiūri į jūsų suėmimą ne kaip į suėmimą, bet kaip į išbandymą. Jei egzaminą išlaikysite, viskas bus gražinta — jūsų laisvė, jūsų šeima, jūsų draugai. Bandymas yra toks: iš vyriausybės pasiūlymų parašyti jums eilę straipsnių atitinkamomis temomis, Netru-

kus po *Jono Bašiojo* pasirodymo, mūsų krašte ir užsienyje pradėjo sklisti gandai, kad jūs esate nepatenkintas savo darbu ir net skundėtės dėl savo dalios. Jūsų tylėjimas tuos gandus tik patvirtina. Jūs reikia sustabdyti kartą ir visam laikui. Tam tikslui jūsų straipsniai patarnaus geriau, negu kas kitas. Temos jiems parinktos su ta mintimi, kad jūs turite netiesiogiai patvirtinti, jog visuomet buvote ir liekate ištikimas savo principams. Aš čia atgabenau tas temas... Esu tikras, jos bus jums įdomios ir pritinkančios. Pavyzdžiui: „Sovietinių vaikų ugdymas ir garbės, pareigos bei drąsos principiniai skirtumai sovietinėje ir buržuazinėje visuomenėje“. Pastabos ir sugestijos yra paduotos kiekvienai temai, tai palengvins jums darbą... Tikiuosi, kad savo aiškiu ir atviru paaiškinimu aš išsklaidžiau jūsų susinervinimą ir galbūt baimę. Matot, kad viskas priklauso nuo jūsų. Parašęs tą straipsnių seriją, jūs atgausite vyriausybės pasitikėjimą, ir juo greičiau tai padarysite, tuo geriau“...

Gorin su pasipiktinimu atmeta „vyriausybės pasiūlymą“, ir Novikov, nustebeds ir susijaudinęs, sušunka:

„Tokių užsispyrimu jūs stačiai žlugdote save... Paskui gailėsitės, bet bus pervėlu... Ir ką jums reiškia parašyti tuos straipsnius? Juk rašėte anksčiau!“

„Anksčiau?“ pakartojo Michail. „Taip, anksčiau rašiau, bet rašiau savo laisva valia. Bet dabar man įsakoma, grasoma: „Gyvybė — ar straipsnis!“.. Ne, niekada neįtvėlavau vergas, ir niekada nebūsiu!“

Novikov tik išskėtė rankas: „Apie ką jūs kalbate, Michailai Aleksiejevičiaus? Kaip galite tokiu metu kalbėti šitokias plokštybes?... Niekas negirdės šių jūsų kilniųjų prakalbų. Ir kadangi niekas jų negirdės, tai kokia nauda? Užtikrinu, kad niekas nežinos apie jūsų suėmimą ir šį pasikalbėjimą. Tad koks skirtumas, kokiomis sąlygomis jūs rašysite straipsnius, — kol jie yra jums naudingi? Kai straipsniai pasirodys *Pravdoje*, kaina bus ne tik už juos. Be abejo, galėtumėt pagalvoti apie save ir savo šeimą“...

Sandėris vistiek neįvyksta ir baigiasi nauju Novikovo grasinimu: „Puiku, Michailai Aleksiejevičiaus, gerai atsiminkit šį akimirksnį!“ (564-566 psl.).

TIKROJI SOVIETINĖ PAŽIŪRA I INTELEKTUALUS

Antrasis veiksmas suvaidinamas netrukus, uždedant paskutinius taškus ant i. Novikov, išgėręs taurę vyno, mėgina šitokia prakalba „atšvęsti“ laukiamą „susitarimą“ su rašytoju:

„Aš jus stebėjau ilgą laiką, Michailai Aleksiejevičiaus. Kada jūs rašėte savo dramą, jūs atrodėte kaip lošikas, lošias banko naudai. Jūs buvot prisistūmęs ligi pat bedugnės kranto, ir jūsų *Jonas Baissis* buvo desperatiškas šuolis į nežinomybę. Jūs suvokėte kritimo gelmę: atgavot regėjimą ir liovėtės save apgaudinėti, supratote visą jūsų šalies siaubą ir visdėlto radote galima savo talentu išballinti diktatorių... Ką daugiau besakyti? Aš pabaigiau. Nenorėjau jūsų įžeisti, nes ir negalėjau: — vienas vergas negali kandžioti kito vergo už tai, kad ir anas vergas. Bet nemalonu tokį didelį žmogų, kaip jūs, matyti pasiduodant prievartai tokiu pasiūlykštėtinu būdu ir taip bejėgiškai mėginusį pridengti savo žmogiškojo vertingumo stoką. Mane stačiai užgauna matyti vaizdą herojaus, kurį aš dievinau nuo pat vaikystės ir kuris mano akyse dūžta į šipulius. Jūs daugiau nebesate mano herojus. Priešingai, aš jus niekinu, nes neturite drąsos pripažinti karčią teisybę. Jūs vaidinate dvideidį ir, liedamas tulžį, dar statote man klausimus apie garbę ir vertingumą... Ir taip — daryk, kas įsakyta daryti. Čia popierius ir rašalas. Tęsk savo karjerą ligi galo. Dabar nedrįsk turėti kokių pretenzijų. Matai, aš žinau viską ir nėra prasmės prieštarauti. Ir neturi teisės žiūrėti į mane su panieka, ir į kitus, tokius, kaip aš — vadinti mus iškamšomis. Aš noriu, kad atliktum darbą, žinodamas pats, jog esi vergas, — lygiai, kaip aš ir kaip visi sovietų intelektualai. Noriu, kad diktatoriaus valią įvykdytum atviromis akimis. Noriu nuplauti nuo tavo veido tą naivumą ir ignorancijos kaukę“.

„Jūs beprotis!“ sušnibždėjo Michailas pro pabalusias lūpas.

„Su tokiu, kaip tu, tikrai galima išeiti iš proto!.. Sėsk prie stalo ir rašyk. Dabar aš daugiau neduosiu nei idėjų. Ir kam? Esi

pats pakankamai prityręs. Kam dar aiškinti tokiame kekšči... —“ (569 psl.).

Gorin nebesusivaldęs mėgina pulti Novikovą, bet šis kietu smūgiu jį nuverčia lovon.

Nepasisekus ir šiam atviriausiam „įtikinimo“ bandymui, po d'enos ar dviejų lo-giškaai turėjo sekti trečias veiksmas. Novikov nužudo Goriną, ir net ne tradiciniu šūviu į pakaušį iš užpakalio ar kaip nors dar gražiau, — bet vulgariai, kaip negabus mėsininkas, spardydamas ir triuškindamas literatūros titano galvą į radiatorių...

Gorino kūnas, balzamuotojui išgražinus veidą, pervežamas į Maskvą, ir čia vyksta iškilmingiausios laidotuvės, kur prie karsto Kremliuje garbės sargyboje stovi ne tik prof. Novikov ir žymiausi sovietų menininkai, bet ir pats Stalinas su Verija ir kitais. Vyriausybė, partija ir spauda atiduoda paskutinę pagarbą didžiausiam sovietų rašytojui, neprilygstamam humanisui, Lenino ir Stalino draugui, genijui, titanui, pasimirusiam po „netikėto širdies smūgio“...

Tapęs nebenaudingas ir įkyrus, jis turėjo būti pašalintas iš gyvųjų tarpo. Bet nužudytas ir įmūrytas į Kremliaus sieną, jis vėl tampa tinkamas panaudoti, kaip garsus vardas, kaip legenda, kaip kūrėjas, dirbęs „socializmo ir diktatūros triumfui!“

Buvo daug kalbėta ir rašyta užsienyje, ir Rusijoje, jog Maksim Gorkij, sovietinės literatūros titanas, ne mirė bet buvo „nugydytas“ ir pašalintas iš gyvųjų tarpo. Igor Guzenko savo „Titano griuvime“ visu ryškumu pavaizdavo panašią sovietų intelektualų misiją ir likimą.

LAVONO GRIUVIMAS

Nebūtume tiek plačiai sustoję ties šia sovietinio gyvenimo „fikcija“ (prasimanymu), jei šiais metais Rusijoje nebūtų įvykęs kitas, dar įdomesnis titano griuvimas.

Griuvimo esmė ir paties vyksmo etinė prasmė veikia pati. Tik režisūra iš kito galo. Pirmasis titanas buvo fiziškai išverstas iš gyvenimo, kad miręs ir „nesusitęsęs“ toliau tarnautų tironijos interesams. Gi ant-

rasis titanas ligi senatvės išgyveno ir mirė (o gal paskutiniu momentu irgi buvo dielėmis atitinkamai nugydytas, — tai kada nors gal dar paaiškės?), — idant po trijų metų būtų išverstas iš karsto, jo portretai nukabinti nuo sienų, statulos nuverstos nuo pjedestalų kitu nemažiau kilniu tikslu — pasitarnauti įpėdinių išbaltinimui.

Sovietinėje Rusijoje niekas neturi dingti be naudos. Anie komisarai viešai spjaudė save Maskvos teismuose prieš juos sušaužiant, kad tuo atiduotų paskutinį patarnavimą partijai. Kai pats vyriausias susidariusių aplinkybių dėka to nesusipėjo padaryti gyvas, tai Chruščiov, Mikojan ir kiti pasirūpino jį apspjaudyti po mirties (ar pagreitintų laidotuvių) — kaip tironą, pamišėlį, manijaką, blogą strategą, blogą komunizmo teoretiką, asmeninės valdžios grobiką, nieko nekaltų komunistų vadų ir maršalų naikintoją!..

Tokie duomenys apie genialiausią tėvą, mokytoją ir tautų bei žmonijos vadą po Rusijos komunistų partijos XX kongreso pasklido per visą pasaulį, ir jie buvo patvirtinti, tegu tuo tarpu dar santūriais atsiliepimais sovietų spaudoje ir naujosios „kolektyvinės vadovybės“ narių lūpomis. Šis rūgimas tebeina toliau, ir būtų neįmanoma mūsų žurnalo puslapiuose jį trumpai apasakoti, juo labiau smulkiau išnagrinėti.

Visos šios savo šlykštumu pavyzdžio neturinčios istorijos mįslę gal geriausiai bus atskleidęs pats Chruščiov, kai savo vizito metu Anglijoje pakvietė apsilankyti Rusijon britų darbiečių vadą H. Gaitskell:

„Atvažiuokite... Pažiūrėkite. Dabar pas mus viskas pasikeitė!..“

LĖČIAU VEIKIANTIS NUODAS

Iš kelių Chruščiovo, Mikojano prakalbų, posakių bei vienos kitos sovietų spaudos ištraukęs Vakarų viešosios nuomonės organai spėjo priskaldyti daug sensacijų. Tikrovėje dalykų raida, be abejo, yra labai įdomi, bet tuo tarpu ne tokia sensacinga. Tai patvirtino savo nagrinėjimais tie vakariečiai, kurie nepatingėjo susipažinti ne vien su ištraukomis, bet ir su pilnais XX partijos kongreso

darbais. Jie dar nerodo nei komunizmo, nei sovietinio imperializmo, nei ekonominės santvarkos esminių pasikeitimų.

Aiškinimų jau buvo tūkstančiai ir jų, be abejo, bus dar daugiau. Titano lavonas nuverstas... Tai negalėjo būti paprasta ir lengva. Ir turėjo būti labai svarbios priežastys. Viduje jos apramina opoziciją, bent teikia jai tuščių vilčių. Užsienių požiūriu tikimasi sumažinti tarptautinį įtampimą ir duoti gražaus laiko sovietų vadovybei ramiau pagyventi, pastūmėti karinę ir ekonominę pažangą, pasiruošti ateičiai, suvirškinti užgrobtąsias aukas ir tt.

Amerikiečių žurnalistas Polizoides nepasako nieko naujo, bet tik visai išmintingai prieina išvados, jog naujoji sovietų politika Vakarams būsianti iš tikrųjų daug pavojingesnė ir grėsmingesnė. Anot jo, Stalino režimas su savo brutalia autokratija ir komunistinio imperializmo siekimais buvo visiems jau aiškus, ir matomas, ir suprantamas. Stalino režimas jau nebuvo net laikomas komunizmu, bet vieno žmogaus kontroliuojama teroristinė biurokratija, praktiškai sunaikinusi visus senuosius bolševikus, kurie buvo įkūniję marksizmo dvasią ir tradicijas. Stalinas greičiau buvo Jono Baisiojo atvaizdas ir pakartojimas, kaip lygiai NKVD buvo to paties Jono žinomųjų „opričnikų“, ano meto slaptosios policijos, vaizdo pakartojimas.

Pakeitęs taktiką, Kremlius šiandien pirmą kartą po 40 metų pradeda naują ir daug subtilesnę žaidimą. Šios rūšies komunizmas stengiasi sudaryti įspūdį, kad jis daugiau neveiks tiesioginiais smūgiais, o stengsis „ramiuoju“ ir „gražiuoju“, sakant, sugyvenimo ir net parlamentarinės demokratijos keliu skverbtis į politinį, ekonominį, socialinį ir kultūrinį kitų šalių gyvenimą, tapda-

mas kiek lėčiau veikiančiu, bet iš esmės tuo pačiu nuodu. Tuo požiūriu chruščiovinės rūšies komunizmas lyg daugiau vėl artėtų prie Markso pirminių galvojimų. Tarsi atsiskaidomas minties frontaliu kariniu žygiu pulti Vakarų pasaulį, jis dabar būtų daugiau linkęs ugdyti visame pasaulyje penktąsias kolonas, kurios ruošųsi prie tų pačių, jei ne geresnių padarinių.

Tai labai ryškiai rodo Chruščiovo — Bulganino propagandinės kelionės ir su šypsenomis pastangos kur tik galima organizuoti „liaudies frontus“.

* * *

Mums tenka ir teks įdėmiai sekti šią raidą. Nežiūrint visų migdymų, blefavimų, gandonesių leidimo, šypsenų ir to viso „taikingo sugyvenimo“, kuris Vakaruose gausiai randa minkštų širdžių, žlibų akių ir iš egoizmo celių sudarytų smagenų, — mums sovietinio režimo „pasikeitimai“ kolkas atrodo panašios prigimties, kaip trijų dešimtmečių būvyje buvo keičiami bolševikinės policijos pavadinimai. Pradžioje Čeka, vėliau GPU, po to NKVD, dabar MVD... Vis buvo „reformos“, vis pavadinimų pakeitimai, vis nauji jų viršinininkai. Nepasikeitę liko tik viena — teroras ir tautų pavergimas.

Titano lavono nuvertinimas ir jo biustų skaldymas dar nieko nekeičia pavergtųjų tautų būklėje. Diktatūrose ir tironijose būna laikotarpių, kai negalima sklandžiai pasidalinti valdžia ir prireikia komitetų ar kolektyvinės vadovybės. Tie laikotarpiai paprastai nebūna ilgi, — kol išryškėja naujas tironas iš esamos ar naujos grupės, arba įvyksta stambus persirovimas, kurio išdavoje kartais diktatūros žlunga...

B. ERDVILAS

PASAULIO POLITIKOS AIDAI

Rytų ir Vakarų santykių vingiuose

Jei gyvenamasis istorijos laikotarpis taip skaudžiai ir tiesiogiai neliestų mūsų tautos likimo, galėtume pasakyti, kad gyvename tikrai įdomius laikus.

Mes paprastai kalbame ir rašome apie vykstančias didžiąsias Rytų ir Vakarų grumtynes, didžiųjų pasaulio galybių neišspręstą konfliktą, nuo kurio galutinio išsprendimo priklauso vienoks ar kitoks mūsų tautos likimas. Mažiau esame linkę matyti tą konfliktą lydinčius, visame pasaulyje vykstančius pasikeitimus įvairiose gyvenimo srityse. Kaip tas konfliktas bebūtų galutinai išspręstas, yra aišku, kad pasaulis niekad nebebus toks, koks jis buvo 1939 metais ar koks jis yra šandien 1956 metais.

Kaip šis dviejų priešingų ir viena su kita nesuderinamų pasaulinių sistemų konfliktas galėtų būti išspręstas vienaip galvota prieš dešimtį ar net prieš penkeris metus. Kitaip galvojama šiandien. Vyrauja bemaž visuotinė nuomonė, kad svarbiausiąjį vaidmenį šio konflikto sprendime vaidins ne ginklas, bet idėja. Nes tas ginklas šiandien yra baisioji pasauliui sunaikinimu grėsianti hidrogeninė bomba.

Nenuostabu, kad tie, kurie laisvuose Vakaruose kelia atsakomybę už viso pasaulio likimą, svarsto ir ieško vis naujų kelių ir būdų, kaip, iš vienos pusės, išvengti visuotinio pasaulio sunaikinimo, ir kaip, tuo pačiu metu, atremti Maskvos ir Pekino vadovaujamos sistemos grėsmę Vakarų pasauliui. Nes vis labiau ima aiškėti, kad senų metodų ir senų priemonių nebepakanka. Karinės gynimosi sąjungos, karinės bazės, pasirodo nesančios užtenkamos ir neatneša sprendimo.

Tiesa, pereinami metais Ženevoje, o šiais metais, visai neseniai Londone, Vakarų buvo bandyta rasti sprendimą paprastu būdu: bandant kalbėtis ir sutarti su Maskvos valdovais. Mes nieko iš tų pasitarimų nesitikėjome ir jokio realaus sprendimo iš jų nelaukėme. Neapsirikome. Visiems tiems pasitarimams pasibaigus, kaip ir prieš jiems prasidedant, visi šiandien pasaulį skiria pagrindiniai klausimai buvo ir liko neišspręsti. Viltis bent dalį tų klausimų išspręsti ir dėl jų sutarti, paliekant neišspręstą pačią konflikto esmę, buvo suprantama, bet kaip ir galima buvo laukti, ji nepasiteisino.

Rytų ir Vakarų grumtynės vyksta ir vyks toliau, gali keistis tik jų formos ir metodai. Būtų klaidinga ir pragaistinga, jei Vakarai pasiduotų „taikingo sugyvenimo“ iliuzijoms ar bandytų jį priimti kaip „force majeure“ diktuojamą neišvengiamą faktą. Hidrogeninės bombos grėsmė konflikto sprendimo kelią gali pakreipti kita linkme, bet jo išvengti visvien nėra ir nebus galima.

Atrodytų, kad šitokią išvadą Vakarai turėtų padaryti iš visų buvusių pasitarimų ir pasikalbėjimų su sovietų vadais. Jei taip, tai tuos pasitarimus būtų galima laikyti buvus naudingus. Bet ar taip yra, dar anksti pasakyti. Demokratinis pasaulis vengia kategoriškų sprendimų, nes pačios demokratijos esmę sudaro kompromisų jieškojimas. 20 amžiaus būvyje apsisprendimo stoka demokratiniam pasaulyje buvo atvedusi prie dviejų pasaulinių karų. Maža to, toliaregistės ir pramatymo stoka II pasaulinio karo metu ir jam pasibaigus atvedė prie Maskvos ir jos sistemos laimėjimo Europoje ir Azijoje. Pusė Europos ir Kinija liko sovietinės komunistinės sistemos pavergtos. Ar šiandien laisvasis Vakarų pasaulis parodys didesnę toliaregistę ir didesnį ryžtą, negu II pasauliniam karui pasibaigus?

Pagrindinis dalykas šiandien yra toks: laisvasis Vakarų demokratinis pasaulis turi galutinai įsisąmoninti, kad jei nesama karštojo karo, kad net jei jis dėl hidrogeninės bombos grėsmės pasidarė problema tiškas, konfliktas tarp Rytų ir Vakarų toliau tebevyksta ir jis tegali būti išspręstas vienos ar kitos pusės laimėjimo ar pralaimėjimo. Kito kelio nėra.

Bulganino ir Chruščiovo vizitas Londone tebuvo vienas šio konflikto epizodas. Tas vizitas nebuvo „taikingo sugyvenimo“ koks reikšins ar taikingų norų įrodymas, bet priešingai — vykstančio konflikto vienas atskiras mūšis.

Tas vizitas neatnešė tos žalos, kurios bijota. Pasirodė, kad britų visuomenė politiškai yra subrendusi ir reikiamu momentu tą savo subrendimą sugeba parodyti. Iš kitos pusės patys sovietų vadai padarė klaidų, neįvertinę to britų visuomenės subrendimo, už gryną pinigą priėmę Malenkovo propagandinius „laimėjimus“. Atsiuntimas Serovo sovietų požiūriu buvo di-

delė klaida. Ne ką geriau pasirodė pats Chruščiov. Britų visuomenės tvirta laikysena ir šaltas skepticizmas davė gerą pavyzdį kitoms Vakarų tautoms, kokia turėtų būti teisinga demokratinės visuomenės laikysena totalitarinių santvarkų atšovų atžvilgiu.

Tačiau anapus geležinės uždangos pats šio vizito faktas, kurį milžiniška sovietų propaganda vaizduoja netikroje ir jai naudingoje šviesoje, be abejo buvo didelis smūgis sovietų pavergtų tautų viltims ir moralei. Yra realus pavojus, kad Vakarai gali prarasti vieną ištikimiausių sąjungininkų, kuriuos jie turėjo ir turi: sovietų pavergtas tautas. Turint galvoje milžiniškas sovietų propagandos priemones, tik mažą dalį padarytos žalos gali atitaisyti Vakarų radio radiolacijs sovietų pavergtoms tautoms.

Juo labiau, kad kaikiurių dalykų net mes patys negalime suprasti ar nusikratyti abejonėmis bei kylančiu nerimu. Tai liečia, pavyzdžiui, bendro, iškilmingai pasirašomo komunikato reikalingumą. Abejonės kyla visų pirma dėl to, kas pagaliau britų vyriausybės siekiama. Rasti dviejų priešingų sistemų bendrą kalbą, stabilizuoti būklę esamo pasaulio padalinimo pagrindu? Tai būtų pavojinga iliuzija. Iš kitos pusės, liūdnos patirties prisiminimas kelia mummyse komunikato žodžiai apie tautinės nepriklausomybės ir suvereniteto gerbimą, apie nesikišimą į vidaus reikalus... kai tuo pačiu metu, sovietų vadams tik išvykus iš D. Britanijos, komunistai ėmė kurstyti naujus streikus. Prisimena Stalino ar Molotovo atsakymas, duotas savo metu Lietuvos valstybės atstovams, nusiskundžiusiems dėl komunistų veiklos, kad niekas nekludo lietuviams tuos komunistus sutvarkyti.

Komunikatas skelbia bendrą norą išlaikyti taiką ir saugumą Artimuose Rytuose. Tačiau beveik tuo pat metu balandžio 28 d. buvęs Arabų Legiono vadas generolas John Glubb, kalbėdamas britų laikraščio redaktorių gildos konferencijoje, rimtai įspėjo apie nesulaikomą Rusijos įtakos stiprėjimą ir plėtimąsi Artimuose Rytuose, kur ji savo naudai naudoja tokias sąvokas, kaip laisvė, demokratija, taika ir mažųjų valstybių nepriklausomybės teisės. D. Britanija ir JAV išleidžia milijonus Artimuose Rytuose, o rusai laimi idėjomis, kurios yra melagingos.

Paskelbtas komunikatas, deja, ne tik nebuvo reikalingas, bet yra žalingas; neveltui. Kaikuri anglų spauda pripažino, kad jis buvo toks, kokį galėjo surašyti tik patys sovietų propagandistai. Žodžiai apie abipusį pasitikėjimą, stiprinimą politinių, kultūrinių, ekonominių ryšių, taikos ir pasaulio saugumo konsolidavimą, draugišką bendradarbiavimą ir taikingą sugyvenimą visų tautų nežiūrint jų socialinių sistemų,

visa tai yra tušti žodžiai, kurie tik padeda nuslėpti tikrą tebevykstančio Rytų ir Vakarų konflikto esmę. Jie jo anaipol nešalina ir nepašalina. Bet jie, deja, dezorientuoja Vakarų visuomenę, o ypač geležinės uždangos nuo laisvojo pasaulio atskirtas tautas.

Žinoma, galima suprasti Vakarų viltį ir norą, o gal dar visdėlto būtų galima su Rytais sutarti. Gal visdėlto būtų galima pasiekti Vokietijos suvienijimo taikingu būdu. Gal evoliucija pačioje Sovietų Sąjungoje savaime išspręs pasaulį skiriančias problemas? Gal... Nes Vakarams nėra lengva apsispręsti ir ryžtis aktyviai politinei ofenzyvai, nors ir ne ginklu, bet idėjomis, ekonomika, psichologine karvedybos ofenzyva, ne vien Azijos ar Afrikos kraštuose, bet pačioje sovietinėje imperijoje.

Dar tebededama vilčių, kad reliatyvus sovietinio režimo palengvėjimas palyginti su stalininiu teroru, gali palaipsniui priartinti konflikto sprendimą, be d'ednieu pastangų iš Vakarų pusės.

Tačiau didelis klausimas, kam tas režimo palengvėjimas tarnauja? Ar Stalino dievinimo panaikinimas ir NKVD pažabojimas susilpnino kompartijų diktatūrinį valdymą ar jį sustiprino?

Sunkūs ir sudėtingi klausimai, kaip sunkūs ir sudėtingas yra visas globalinių masų vykstant Rytų ir Vakarų konfliktas.

Yra jaučiama, kad Vakaruose nors dar tebesvyruojama, bet tikroji ir žiaurioji realybė matoma ir suprantama, ir kad reikia įieškoti naujų kelių ir metodų tebevykstančio šaltojo karo problemoms spręsti.

Nesėkmingai UNO nusiginklavimo pakomisės konferencijai Londone pasibaigus, Vakarai buvo priversti viešai konstatuoti, kad nusiginklavimo problema yra neatjungiamai susijusi su politinių problemų sprendimu. Suprantama, kad šiaurės Atlanto karinės gynybos pakto nebeužtenka Rytų grėsmei sutikti. Grįžęs iš Paryžiaus iš Atlanto Pakto Tarybos posėdžių britų užsienio reikalų ministeris Selwyn Lloyd kalbėjo apie Vakarų politinės ofenzyvos reikalingumą.

Visa tai yra teigiami reiškiniai ir teigiami Bulgano ir Chruščiovo vizito Londone rezultatai.

Mes tebesame įsitikinę, kad galutinėje išvadoje konfliktą su Rytais Vakarai turi laimėti. Tačiau jis nėra ir nebus lengvas spresti. Jo teigiamas sprendimas pirmoje eilėje reikalauja pačios vykstančio pasaulinio konflikto problemos teisingas visoje jos pilnumoje pastatymas ir tvirtas pasiryžimas įieškoti visų veiksmingų kelių bei priemonių šiam konfliktui išspręsti ir jam laimėti.

Diplomaticus

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE

PIRMASIS LIETUVIŲ KATALIKŲ KONGRESAS D. BRITANIJOJE

Š. m. gegužės mėn. 20 d. per Sekmines Lietuvių Sodyboje, Headley Parke, įvyko pirmasis D. Britanijoje lietuvių katalikų Kongresas, kuriame dalyvavo apie 1000 lietuvių, suvažiavusių iš įvairių D. Britanijos vietovių. Kongresas buvo sukvietas šūkiu: „Už geresnį pasaulį“.

Pontifikalines iškilmingas mišias Kongreso metu atlaikė atvykęs iš Romos Vyskupas V. Padolskis.

Paskaita: „Katalikybės reikšmė lietuvių tautai, žvelgiant iš praeities į ateitį“ skaitė taipgi iš Romos atvykęs Prof. Z. Ivinskis.

Meninę dalį sudarė Skotijos Lietuvių Šv. Cecilijos Choro, vadovaujamo p. Mullen-Varnaitytės, koncertas.

Šv. Tėvas Pijus XII-asis atsiuntė savo tėvišką palaiminimą visiems lietuviams Kongreso dalyviams.

Raštu Kongresą sveikino Apaštališkas Delegatas D. Britanijoje Arkivyskupas O'Hara, Kardinolas Griffin, Arkivyskupas Metropolitai J. Skvireckas, Nottinghamo Vyskupas Ellis, kuris yra visų ateivių katalikų D. Britanijoje Vyskupas, Vyskupas V. Brizgys iš Amerikos, Portsmoutho Arkivyskupas King, kurio diecezijoje vyko

kongresas, Judėjimo „Už geresnį pasaulį“ Vyr. Direktorius Tėvas Lombardi, Lietuvos Įgaliotinis Ministeris D. Britanijoje B. K. Balutis, Prelatas M. Krupavičius ir eilė įvairių organizacijų.

Žodžiu Kongresą sveikino Vyskupas V. Padolskis, Lietuvos Pasiuntinybės D. Britanijoje Patarėjas V. Balickas, Lietuvos Laisvės Komiteto Pirmininkas V. Sidzikauskas, M. Bajorinas — D. Britanijos Lietuvių Bendruomenės vardu, Prof. S. Žymantas — D. Britanijos Lietuvių Sąjungos vardu, J. Bulaitis — Londono Lietuvių Parapijos vardu.

Kongresas sutarė Kongreso šūkį „Už geresnį pasaulį“ atitinkančią rezoliuciją.

Šis D. Britanijos lietuvių religinis susirinkimas, susilaukęs Šv. Tėvo ir eilės Bažnyčios Didžiųjų dėmesio, neabejotinai yra nemažas laimėjimas ne vien religinė, bet ir tautine lietuviškąja prasme.

Kongreso iniciatorius, šaukėjas ir vykdytojas, Londono Lietuvių Bažnyčios Rektorių Kun. A. Kazlauskas MIC ir uolus jo padėjėjas Vice-Rektorių Kun. P. Daukšys MIC pelnytai gali džiaugtis savo iniciatyvos ir darbo vaisiais.

LIBERALŲ SĄJŪDŽIO KONGRESAS

Lietuvių Rezisteincinės Santarvės Europos Komiteto Vicepirmininkas ir Liberalų Egzilių Komiteto Sekretorius prof. S. Žymantas, Lietuvos Nepriklausomybės Fondo Valdybai ir D. Britanijos Lietuvių Sąjungos C. Valdybai paremus, š. m. balandžio mėn. 12-14 d.d. dalyvavo Liberalų Internacionalo V.K. posėdyje ir Liberalų Sąjūdžio už vieningą Europą kongrese Briuselyje.

Prof. S. Žymantas atstovavo visą Egzilių Liberalų Komitetą.

Liberalų Internacionalo V.K. posėdyje buvo svarstyta dabartinė tarptautinė pa-

dėtis ryšium su nauja Sovietų taktika. Vieningai buvo konstatuota, kad Sovietai nėra pakeitę savo strategijos ir pagrindinio savo tikslo — užvaldyti visą pasaulį. Naujoji Sovietų taktika atneša naujų pavojų laisvajam pasauliui. Vakarami turi rasti tinkamą kelią ir imtis priemonių šiems pavojams pašalinti.

Liberalų Kongresas už vieningą Europą svarstė laisvųjų Vakarų Europos valstybių glaudesnio ekonominio bendradarbiavimo klausimą ir „Euratom“ problemą: bendro atominės energijos panaudojimo klausimą.

IGRISO...

Visi lietuviai visame pasaulyje nori lietuvių politinių jėgų konsolidacijos ir suderintos veiklos Lietuvos laisvės reikalui. Visi lietuviai nori vienybės ir visi žino, kad veiklos vieningumas yra pagrindinė sąlyga jos veiksmingumui, kad vienybės stoka yra didžiai žalinga Lietuvos laisvės kovai.

Visa tai yra taip aišku, kaip yra aišku, kad žemė sukasi aplink pasaulį. Tad tokių dalykų kartojimas spaudoje, pareiškimuose ar kalbose teturi tiek prasmės, kiek turėtų prasmės nuolatinis kartojimas — saulė yra pasaulio centras.

Mat, paprastai yra taip, kad tie vienybės skelbėjai vengia pasakyti, kas gi yra kaltas, kad tos vienybės nėra, ir kas reikalinga daryti, kad ji būtų pasiekta. Jie slepiasi už žodžių, bet vengia atsakomybės. „Santarvės“ puslapiuose iš numerio i numerį buvo keliamos klūtys ir nesusipratimai, kurie atvedė prie dabartinės apgailėtinos būklės, ir buvo siūlomos įvairios priemonės negerovėms taisyti. LRS ta kryptį padėjusi realių pastangų. Jos pasibaigė niekais ir nė dėl LRS kaltės.

Niekais pasibaigė taipgi jau pagarsėję LDT-os ir VLIK'o atstovų pasikalbėjimai Romoje.

Visi norime, kad tarp LDT ir kitų lietuvių politinių veiksmų būtų kuo glaudžiausias bendradarbiavimas. Bet tas bendradarbiavimas bus tik tada galimas, kai LDT kompetencija bus pripažinta ir ji nebus kišamasi bei per jos galvą nebus veikama. Lygiai kaip Rytų ir Vakarų klausimuose — taikingas sugyvenimas bus įmanomas tik tada, kai bus pripažinta visų tautų teisė į laisvę ir nepriklausomybę ir kai ta teisė bus respektuojama.

O dabar įvykę Romos pasitarimai parodė štai ką: i akis kalbama apie bendradarbiavimo reikalingumą ir min. S. Lozoraitis pripažįstamas Diplomatinijos Šefu. Už akių veiklama tarytum LDT-o ir Lietuvos Atstovų visai nebūtų, ir Lietuvos Diplomatinijos Šefas laikomas tik „persona privata“: „p. Lozoraitis“.

Taip kaip tuose Rytų ir Vakarų santykiuose. Komunikatuose kalbama apie nesikišimą į valstybių vidaus reikalus, o čia pat komunistai organizuoja streikus ir tęsia savo subversyvinę veiklą. Ir čia viena ranka siūloma LDŠ-ai bendradarbiauti, o kita ranka jo ir LDT-os autoritetas griunamas. Jei iš tikrųjų norima su LDT-a rasti bendrą kalbą, nereikia imtis tokių žygių, kurie faktiškai vestų prie LDT-os griovimo.

VT pirmininkė A. Devenienė po Romos pasikalbėjimų pareiškė Eltos Informacijose“ Nr. 9, 1956. III. 29 d., kad Lietuvos Pasiuntinybė prie Šventojo Sosto, vadovaujama Įgaliotojo Ministerio S. Girdvainio pilnai veikia; to neginčija nei VT pirmininkė. Tačiau VLIKO atstovų Romoje buvo elgiamasi taip, tarytum tos pasiuntinybės ir Lietuvos Įgaliotojo Ministerio prie Šv. Sosto visai nebūtų buvę. Nei pasitarus su Įgaliotu Ministeriu S. Girdvainiu, nei jį painformavus, lankytasi įvairiose oficialiose įstaigose, kalbėtasi, kaip pav. su ark. Samore ir Lietuvos reikalams įgaliotiniu msgr. Bafilė. Čia buvo sunegližuotas teisėtas, pripažįstamas Lietuvos Respublikos Įgaliotasis Ministeris prie Šv. Sosto ir pilnai tebe-funkcionuojanti Lietuvos Pasiuntinybė.

Sakoma, kad VLIKO ir VT pirmininkas Vatikane buvo priimti, kaip „Lietuvos delegacija“, sudaromas įspūdis, kad jie Šv. Tėvo buvo priimti specialioje tik jiedviem skirtoje audiencijoje, lyg Šv. Tėvas juos laikytų ar pripažintų Lietuvos Valstybės galvomis. Niekas negalėtų būti toliau tiesos. Tvirtinimas, kad VLIKO ir VT pirmininkai buvo Vatikane priimti kaip Lietuvos delegacija tiek turi pagrindo, kiek tvirtinimas, kad tiltas gali būti pastatytas ne iš gelžbetono, bet iš smėlio. Apgailėtina, kad VLIK'as „tarpvalstybinėje“ savo veikloje stato tokius tiltus iš smėlio.

Londonė taip pat veikia Lietuvos Respublikos Įgaliotasis Ministeris B. K. Balutis ir Lietuvos Pasiuntinybė. Rodos turėtų būti aišku, kad žygiai į D. Britanijos valdžios įstaigas turėtų būti daromi tik per Lietuvos Pasiuntinybę arba mažiausiai su jos žinia ir jos atsiklausus.

Bet štai, pirmiausia iš lenkų spaudos, o paskui „Eltos Informacijose“ Nr. 10 1956. IV. 11. paskaitome apie VT telegramą D. Britanijos vyr. prokurorui reikalaujant sumiti Sovietų Sąjungos pilietį Ivaną Aleksandrovičių Serovą. „Co to ja, co to moje buty“, pasakytų lenkai. Įtikinėti VLIK'o veikėjus, kad tokiais žygiais jie tik apjuokina save ir kompromituoja Lietuvos reikalą, nėra prasmės. Jie iki šiol nesuprato ir nesupras, kad iš smėlio negalima ne vien tiltus statyti, bet ir tarptautiniuose ir tarpvalstybiniuose santykiuose veikti. LDŠ visai pagrįstai pasakė VLIK'o atstovams Romoje, kad veikla tarpvalstybiniuose santykiuose priklauso LDT-os kompetencijai ir kad ta kompetencija turi būti visų respektuojama.

ma. O kol ji nebus respektuojama, tol visos kalbos apie bendradarbiavimą bus tuščios.

Šitokioje VLIK'o laikysenoje nieko nėra naujo. VLIK'o „užsienio reikalų m-jai“ vadovauja tas pats Dr. P. Karvelis. Savo metu jis bandė veikti Paryžiuje per Lietuvos Atstovo min. Dr. S. Bačkio galvą ir jį apie savo žygius nepainformuodamas. Londone Dr. P. Karvelis savo metu įieškojo kelią į D. Britanijos užsienio reikalų ministeriją, apeidamas Lietuvos Pasiuntinybę ir neinformuodamas Lietuvos Įgaliotojo Ministerio B. K. Balučio, faktiškai už jo nugaros. Tik Anglijos lietuvių, priešingai Romos lietuviams, tokiems pasiūlymams veikti už Lietuvos Įgaliotojo Ministerio nugaros nepasidavė.

VT pirmininkė A. Devenienė „Eltos Informacijoms“ suteiktame pasikalbėjime sakė, kad VLIK'o atstovai norėjo kalbėtis ne apie tai, kas vyresnis ar geresnis, bet apie tai „kaip mūsų į didžiausią nelaimę patekusiai Tėvynei padėti“. Tušči žodžiai. LDŠ-as savo vyresniškumo VLIK'ui neprimeta. Jis niekad nebuvo atsisakęs į neatsisako kalbėti apie tai, kaip geriausia Lietuvai padėti. Vienas būdų yra pripažinti, kad yra tokios oficialios Lietuvos Valstybės įstaigos, kaip Lietuvos Pasiuntinybės, pripažinti LDT-os kompetenciją ir neveikti per jų galvas. Šiaip gi būtų galima pasakyti, kad VLIK'o taktika yra panaši į sovietų vadų, kurie kalba apie tai, kaip geriausia taiklingai sugyventi su Vakaraais, apeinant ar nutylint visus esminius Rytus nuo Vakarų skiriančius klausimus.

Tačiau VLIK'o atstovai vengia kalbėti apie „titulus“ ir kompetencijas tik tada, kai tai liečia kitus veiksmus ar organizacijas. bet ne patį VLIK'ą. Kai tie klausimai paliečia patį VLIK'ą, tai tuoj pat atsiranda „titulo“ klausimas. LDŠ-as paklausė LNT-os atstovus, ar jie sutiktų dalyvauti bendrame pasikalbėjime su VLIK'o atstovais. Turėdami galvoje, VT pirmininkės žodžiais tariant, „kaip mums į didžiausią nelaimę patekusiai Tėvynei padėti“, LNT-os atstovai sutiko. Bet, kaip VT pirmininkė pati viešai nurodė, VLIK'o atstovai tuoj iškėlė klausimą „koku titulu“? Tad vienas mastas sau taikomas, kitas kitiems. „Quod licet Jovi, non licet bovi“.

Bet sykių jau taip tas „titulo“ klausimas santykiuose su LNT-as atstovais yra stato-mas, būtu neprošalį priminti Romoje buvusio LNT-os atstovo K. Drungos titulą kalbėtis apie tai, kaip Lietuvai pagalbėti. Aktyvus ir vadovaujantis rezistencijos dalyvis nuo pat 1940 metų, LLKS įkūrėjas

1940 metų gruodžio mėn., LAF aktyvus veikėjas, 1941 metų sukilimo aktyvus ir vadovaujantis dalyvis. Vienas žymiausių 1941-1944 metų Lietuvos pogrindžio veikėjų. Lietuvos pogrindžio spaudos „Laisvės Kovotojas“, „Apžvalga“, organizatorius, slaptų ryšių su estų pogrindžiu palaikytojas, slapto radio siųstuvo organizatorius, ryšių su Vakaraais tvarkytojas, VLIK'o Lietuvoje organizatorius ir jo narys. Suimtas 1944 m. balandžio pabaigoje, metus iškalėjęs nacių kalėjimuose, ten praradęs sveikatą. Lietuvos pogrindžio pasiūstas iš Lietuvos į užsienį 1945 metų pabaigoje. VLIK'o užsienyje narys. Būtų įdomu, jei „Eltos Informacijos“ pateiktų dabartinio VLIK'o pirmininko J. Matulionio to paties laikotarpio „titulus“ kalbėtis Lietuvos gelbėjimo reikalais. Mes nuo to susilaikysime.

Romos pasikalbėjimams pasibaigus, Dr. P. Karvelis 1956. IV. 4 d. atspausdino ir plačiai išsiuntinėjo keliolikos puslapių memorandumą ir priedus dėl VLIK'o santykių su LDŠ-u. Iš to memorandumo ir priedų aiškus vienas dalykas: VLIK'as nepripažįsta LDŠ-o. Jis jam yra tik „Lozoraitis“. VLIK'as ginčija Lietuvos Įgaliotiems Ministeriams teisę kalbėti Lietuvos Valstybės vardu.

Iš kitos pusės pakankamai išryškėjo, kad VLIK'ui ka-o anksčiau, taip ir dabar, pirmoje eilėje rūpi ne bendradarbiavimas, ne lietuvių jėgų konsolidacija, bet „VLIK'o esmė“ tad senos VLIK'o pretenzijos būti „valdžia“.

Bet vos tik naują akciją prieš LDŠ ir LDT pradėjus, VLIK'as vėl atsidūrė būklėje, kuri jį niekur nuvesti negali. Nes LDŠ-as lieka LDŠ-u ir Lietuvos Atstovai ir LDT-a lieka Lietuvos Atstovais ir LDT-a. Su savo teisėmis ir savo kompetencijomis.

Todėl, iš vienos pusės tęsiant akciją prieš LDT-ą, iš kitos pusės vėl iš naujo kalbama, kad VLIK'as yra iš principo nusistatęs nesikišti į LDT-os kompetenciją, skiriant naujus LDT-os atstovus ar iš viso tvarkant LDT-os organizacinis reikalus ir esąs nusistatymo atsiriboti nuo buvusios Krupavičiaus-Karvelio linijos.

Ak, tos kalbos apie konsolidaciją...

Igrįso... iki gyvo kaulo įgrįso. Gaila toms visoms kalboms gaišinti laiką.

Būdamas Europoje ir Londone, naujas VLIK'o pirmininkas J. Matulionis nepadarė rimtų žygių išsiaiškinti su LNT ir LRS atstovais konsolidacijos reikalui.

Viena kalbama, kita daroma, trečio siekiama...

J. K.

SANTARVĖS UŽRAŠAI

KAROLIS DRUNGA, kurio parašytoji sovietinių istorijos vadovėlių Lietuvos mokyklose apžvalga spausdinama šiame numeryje, yra vienas žymiausiųjų priešbolševikinės ir priešnacinės rezistencijos dalyvių, esančių Vakaruose. 1940 m. Sovietams okupavus Lietuvą, K. Drunga buvo vienas pirmųjų ėmusių organizuoti pasipriešinimą okupantui. Jis buvo vienas iš kelių Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos iniciatorių ir steigėjų, kurių pastangomis ši organizacija buvo įkurta 1940 m. XII. 26 d. Susikūrus Lietuvos Aktyvistų Frontui ir LLKS-ai susijungus su LAF-u, K. Drunga aktyviai veikė šios organizacijos sudėtyje ir buvo vienas iš vadovaujančių asmenų, organizuojant ir vykdant 1941 m. birželio mėn. sukilimą Kaune.

LAF-ui skilus ir LLKS-ai atgaivinus savo veiklą vokiečių okupacijos metu, K. Drunga stojo to pagrindžio organizacijos priekyje, kaip jos vyr. vadovybės narys ir veikliausias organizatorius. Jis organizavo ir aktyviai reikšėsi, kaip bendradarbis pagrindžio spaudoje („Laisvės Kovotojas“, „Apžvalga“), suorganizavo slaptąjį radijo siųstuva, jo žinioje buvo ryšiai su laisvaisiais Vakarais, taipgi jis laikė ryšį su estų pagrindžiu. Įsisteigus Lietuvoje VLIK-ui, po kurio laiko K. Drunga perėmė LLKS-os jame atstovavimą.

1944 m. balandžio mėn. pabaigoje K. Drunga Gestapo suimamas ir metus kalinamas įvairiuose vokiečių kalėjimuose. Berlyno Tegelio kalėjime jis sunkiai sirgo, sovietams užėmus Berlyną, iš kalėjimo paleistas ir išvežtas Lietuvon. Ten, nepaisydamas susilpnėjusios sveikatos, jis tuoju pat imasi ir vėl rezistencinio darbo, atstato ryšius su pagrindžiu ir 1945 m. rudenį jo sunčiamas į Vakarų su misija prasimuša pro geležinę uždangą ir pasiekia Vakarų Vokietiją. Netrukus jis perima LLKS-os atstovavimą užsienyje atkurta me VLIK'e, tačiau vėliau iš jo pasitraukia. Vokiečių kalėjime gautos ligos išdavoje K. Drunga keleris metus sunkiai sirgo ir pakėlė keletą labai sunkių operacijų.

Sunki fizinė liga nepakerta betgi K. Drungos dvasios ir ryžto. Jis priima pasikymą BDPS-o užsienio delegatūros nariu, vėliau, steigiantis Lietuviai Rezistencinei Santarvei, jis yra pirmųjų jos iniciatorių ir steigėjų eilėse. Šiuo metu jis yra LRS-ės Europos Komiteto Pirmininkas.

Aktyvumas sunkiais okupacijų laikais, nenulstama energija dirbti ir aukotis, nepaliaujamas karštas rūpinimasis Lietuvos reikalais ne žodžiais, bet darbais, daro K. Drungą vienu iš ryškiausių mūsų tautinės rezistencijos figūrų.

VALTERIS KRISTUPAS BANAITIS artimas SANTARVĖS bendradarbis, kurio straipsnis „Ta garbę gavome užgimę“ (SANTARVĖ 7-8 nr., 1955 sukėlė ypąč gyvą susidomėjimą ir skaitytojų bei spaudos reakciją ir kurio atsiminimų dalis paskirta Jaunių šeimai, baigiama spausdinti šiame numeryje, yra prūsų lietuvis, gimęs Karaliaučiuje, pirmuosius lietuviškus ir patriotizmo „mokslus“ išėjęs viename iš svarbiausių mūsų tautinio atgimimo židinių — Mažojoje Lietuvoje. Užaugo Tilžėje, kur lankė realinę gimnaziją. Dėl lietuviško nusistatymo nacių buvo persekiotas, suimtas ir vilko biletu pašalintas iš gimnazijos, turėjo taipgi nutraukti muzikos mokslus (vargonai). 1937 metais iš Vokietijos valdomos Mažosios Lietuvos pabėgo į Nepriklausomą Lietuvą ir Kaune lankė gimnaziją bei konservatoriją, vėliau V.D. Universiteto teisių fakultetą, kaip Draugijos Užsienio Lietuviams Remti stipendininkas.

Bolševikmečiu dirba Valstybinėje Filharmonijoje — karo pradžioje pervestas su orkestru į Vilniaus Radiofoną. Vokiečių verčiamas, skiriamas radiofono „Lietuviškos Programos Vedeju“ Kaune. Iš tų pareigų atsistatydina 1943 m., protestuodamas dėl universitetų uždarymo ir už tai sulaukomas Vokietijoje, iš kur po kelių mėnesių slapta grįžta Lietuvon, dirba Vilniaus operoje ir gilina dirigavimo studijas Muzikos Mokykloje pas J. Kačinską. 1944 m. traukiasi į Vakarų. 1945-6 m. steigia ir vadovauja „Tėvynės Garsų“ ansambliui Haffkrüge, su kuriuo keliais atvejais koncertuoja Hamburgo Radiofone, vėliau steigia ir vadovauja chorui Spackenberge. 1948 m. perima IRO organizmą bei konservatoriją, vėliau V.D. 1951 m. persikelia į Muencheną dirbti žurnalistinio darbo Amerikos Balse ir Radio Free Europe.

V. Banaitis ypąč rūpinosi ir rūpinasi lietuviškos muzikos reikalais, yra toje srityje nemaža atlikęs, tarpe kitko jo nuopelnu tenka laikyti pirmąjį lietuviškos simfoninės muzikos įgijimą į plokšteles. Plačiai veikdamas visuomeninėje ir ypąč kultūrinėje srityje, V. Banaitis taipgi gyvai domisi ir rūpinasi rezistenciniais reikalais, lietuviškąją propagandą bei informaciją.

Po ilgų rūpesčių ir pastangų jam pavyko įsteigti Vilniaus radio klausimosi stoiją Vokietijoje, kurios įsteigimo ir dabartinio darbo vaisiais visai be pagrindo dabar taip giriiasi VLIK'as savo „informacijos ministerio“ p. Gelžinio pareiškimais „Eltos Informacijose“.

Igimtas talentingumas, dinamika bei temperamentas, suporuotas su spekuliatyviu protu, platus susidomėjimo barai ir visuomeninio bei kultūrinio darbo apimtis V. Banaičio asmenyje pateikia mums vardą, kuris lietuviškai visuomenei praveria ypąč įsidėmėti.

* * *

VYTAUTAS F. BELIAJUS, kurio straipsnį apie „Kalvelį, šokantį per pasaulį“ skaitytojai rado šame numeryje, yra vienas iš įdomiausių ir savo srityje kone plačiausiai pasireikšusių Amerikos lietuvių. Gimęs Lietuvoje, pradžios ir vidurinio mokslo ejęs Prienuose ir Kaune, 1923 m. atvykęs Ameriką, V. F. Beliajus per porą dešimtųjų metų sugebėjo tiek išsitobulinti lietuviškų ir kitų tautų liaudies šokių mene, kad tai jam atidarė kelį į plačią amerikonišką areną. Keturių knygų (anglų kalba) apie šokius autorius, tautinių šokių dėstytojas eilėje Amerikos universitetų ir kolegijų, jis yra išgarsinęs lietuvių tauti-

nus šokius ir pasižymėjęs, kaip vienas iš stipriausių šios rūšies folkloristų Amerikoje. Sveikatos sumetimais prieš porą metų jis persikėlė į švelnaus klimato pietinę Kaliforniją ir įsikūrė San Diego, prie pat Meksikos sienos. Toliau redaguoja folkloro žurnalą Viltis (Hope) ir per trumpą laiką suorganizavo San Diego mieste šokėjų ir dainininkų grupę, kuri š.m. gegužės mėn. 19 d. amerikiečių publikai parodė „Lietuvišką rugiapūtę“.

* * *

M. V. KLAUSUTIS — (V. Čekanauskas-Chase) vyresniosios kartos Amerikos lietuvių veikėjas ir žinomas žurnalistas savo straipsnyje „Mūsų sėkmės kelias“ vaizduoja daugelio Amerikos lietuvių nuotakas lietuvių politikavimo klausimais. M. V. Klausutis po šio karo atgaivino Tėvynės Mylėtojų Draugiją ir keleris metus buvo jos pirmininku. Lietuviškais klausimais parašęs daugybę straipsnių „Amerikos Lietuvoje“, „Vienybėje“ ir kitur.

PIRŠTU ! AKI

ESMINIS PASISAKYMAS PAGRINDINIAIS REIKALAIS

Didžiai gerbiamas Redaktorius ką tik paprašė mane iš esmės pasisakyti pagrindiniais mūsų tautos reikalais. Tuo jis patikė tiesiai pirštu į akį. Pirma, aš esu labai žymus žurnalistas, pasireiškęs jau stovykloje, kur rašiau vedamuosius stovyklos dienraščius, o po to vis tobulėjau ir garsėjau. Antra, aš jau lygiai per dešimtį metų mėgstu ir galiu iš esmės pasisakyti pagrindiniais tautos reikalais. Ir, žinoma, pasisakau kasmet mažaisiais po 500 kartų. Taigi, šis bus mano penktasis pasisakymas!

VIDAUS POLITIKA

Lietuvių tautą iš esmės dabar sudaro daugelis faktorių, įžymių asmenybių ir autoritetų, kurie patogumo ir orumo dėlei veikia kaip simboliai su visomis abėcėlės didžiosiomis raidėmis. Lietuvių tauta dabar labai galinga ir susideda iš šių padalinių: VLIK, VLAKE, ALT, BALF, LLK, LDT, LDS, BDPS, LRS, URT, LIV,

TF, VT, LNF, LNT, LNA, KD, ŪP, ŪS, DF, LAS, LLKS, LF, LVLS, SD, MLRS, MLT, VS, LTS, SLA, DDT, ELTA, TMD, PSB, DBLS, PLB, ir tt. Raidės galima sustatinti naujomis variacijomis ir išgauti tūkstančius naujųjų kombinacijų. Tai rodo tautos gausumą ir gajumą.

Dar truputį stinga vienybės. Bet tai neblogas dalykas. Nes kitaip nebūtų apie ką kalbėti, o dabar netrūksta medžiagos iš esmės pasisakyti mūsų spaudai. Daugumas kalba nieku. Tik gal aš vienas per visą dešimtmetį nuolat pasisakau originaliai, naujai ir labai kūrybiškai. Būtent:

Mums reikia nepraleisti progos šiuo lemtingu tautai ir valstybei momentu susiderinti, būti vieningais, konsoliduoti, vieningos nuomonės ir suderintos konsoliduotos akcijos pasiekti, veiksmingai įvykdyti vieningumą ir visų lietuviškų jėgų apjungimą, paskui pasiekti susiderinimo, po to konsolidaciją testuoti toliau, tada suvirtinti Lietuvos laisvės bylą taip reikalingą vieningumą ir pradėti bendradarbiauti, bendru visų konsoliduotų ir ap-

jungtų jėgų frontu pradėti rimtą išlaisvinimo akciją, tada sušaukti visų konsoliduotų ir bendradarbiaujančių Lietuvos laisvinimo vyriausių veiksmų konferenciją, išleisti komunikatą, iš esmės apsvaistinti pagrindines laisvinimo problemas, pasiekti konsolidacijos, susiderinimo ir apjungimo, o taip tarpusavyje draugiškai išsiaiškinus ir konsolidavus nuvyti virvę, pririšti prie lovos kojų, nuvesti iki krosnies, iškišti per kaminą ant stogo, ten sujungti visus tautinio potencialo siūlus, dar sumegsti tris konsolidacijas, du susiderinimus ir vieną vieningą bendradarbiavimą.

Tik tai įvykdžius lietuvių tauta bus vieninga ir išlaisvinta. O šiaip lieka tik žalingas ir nevaisingas bendradarbiavimas, kuris yra esminis mūsų tautos susiderinimo ir konsolidacijos ramstis. Tai yra rimta programa, kuri tinka ne tik tremčiai, bet pulkiai tiks ir išlaisvintai Lietuvai.

KULTŪRINĖ POLITIKA

Kultūrinė politika yra esminis lietuvių tautos gyvybės reikalas. Sunku pasakyti, kas svarbiau: kultūrinė politika, ar politinė politika? Vistiek tai neturi jokios reikšmės, jeigu kultūra ir politika nebus katalikiška.

Tinkamai kultūrinei politikai praveisti svarbiausia priemonė yra paskaitos. Leiskite papasakoti tokį tikrą atsitikimą Philadelphiaje, Pa., vadinasi, Amerikoje. Ten vietinio universiteto doktorantas K. Ostrauskas turėjo garbingiems lietuviams paskaitą apie naująją lietuvių literatūrą. Po to paskaitos mintis „Naujiene“ atpasakojo kažkoks prof. Algirdas Goštautas. Beatpasakodamas kiek suklydo, ir prelegentas klaidas atitaisė, nurodydamas, kad paskaitų turinį reikia pasistengti suprasti, o ne tik atėjus į salę patupėti. Išsėdėjęs Goštautas reagavo per „Naujienas“ kelis kartus, įrodydamas, kad ne jis, o prelegentas kvailes.

Po trijų mėnesių kažkoks pilietis, pavardė J. Lukauskas, vėl „Naujiene“ (Nr. 92) parašė straipsnį, nurodydamas, kad iš visų Philadelphiaje buvusių paskaitų pati blogiausia buvo K. Ostrausko paskaita. Kodėl?

O gi todėl, kad, kaip J. Lukauskas rašo, „I paskaitas atsilankancius paskaitininkai neprivalo laikyti žemesnės rūšies žmonėmis, tamsuoliais, mažesnio už juos išsilavinimi, nieko nesuprantančiais, ateinančiais tik „patupėti. Taip manyti yra jo (Ostrausko) didelė klaida“...

Pagalau, Amerikos lietuvių kultūrinės dvasios reikėjas J. Lukauskas pateikia dar vieną traukinantį argumentą: „Galima ir ruošiamas paskaitas visai neateiti. Didelė čia bėda! Kažkokių didelių mokslų tas paskaitas lankydami nebaigsime,

čia jas išklausę geresnių darbų šapose (suprask, dirbtuvėse) negausime“...

Išdemėtina „Naujienų“ bendradarbio J. Lukausko pavardė. Paskelbtos geniališkos mintys! Kad kultūrinė politika sektųsi, reikia, kad paskaitininkai klausytojus laikytų didesnio išsilavinimo, augštesnės rūšies žmonėmis, viską žinančiais ir kad atsiprašytų, jog jie nieko nežino ir neišmano, bet visdėlo maloniai prašo paskaitą išklausti. Tuo paskaitą ir užbaigti, nes vistiek vargiai pasiseks pasakyti ką nors tokio, už ką sekančią dieną šapose klausytojams padidintų algą po pusę dolerio už valandą arba paskirtų skyrių direktoriais.

Kad kultūrinė politika sektųsi, reikia pirmiau paruošti tokius paskaitininkų kadrus, kaip minėta „Naujienų“ straipsnyje. Kad paskaitininkai būtų ko durniausi ir kad paskaitų klausytojai kitą dieną būtų paskirti šapų direktoriais.

Tik tada pakils kultūrinė politika.

UŽSIENIŲ POLITIKA

Po to, kai Vliko Vykdomoji Taryba pareikalavo Anglijos vyriausybę suimti ten atsilankiusį MVD viršininką gen. Serovą, — ir jį sušaudyti, kaip karo nusikaltėlį bei genocidininką, šia labai vaisingą ir konstruktyvią Vliko užsienių politiką tęsti ir reikalavimus kiekvieną progą pakartoti, kur tik į svetimą šalį išvyks ne tik Serov, bet ir Chruščiov su Bulganinu. Šiuo atžvilgiu Vliko veikloje dar pastebima spragų.

SPAUDOS POLITIKA

Čia reformos būtinos. Dabarties lietuvis laisvajame pasaulyje skuba, neturi laiko, jis nori greit ir viską žinoti. Todėl laikraščių ir žurnalų straipsniai turi būti trumpi. Penkios minutės skaitymo daugiausia!

Ryšium su tuo turi būti pagreitinamas ir jaunucmenės auklėjimo laikas. Modernus žmogus pradžia mokykloje dar gali būti kokius trejus metus, augštesnioje mokykloje vieneris metus, kolegijoje pusę metų, o universitete vieną mėnesį. Gi daktaro laipsnį turi įgyti per penkias minutes, o profesoriaus titulą per dišimtį sekundžių (tik, kiek reikia laiko šį laipsnį pasirašyti).

Atlikus laikraščių ir mokyklų reformą, viskas turi būti, kaip Amerikos negrų magazinas „Jet“. Viskas — Quick!

Jeigu visi rašys tokius trumpus ir gerus straipsnius pagrindiniais klausimais ir iš esmės, kaip aš čia moku daryti, tai, gerbiamas redaktoriau, ir tamstos žurnalas turės daug skaitytojų, kas prisidės prie Lietuvos atvadavimo, visu jėgų susiderinimo, apjungimo ir konsolidacijos.

Dr. Balbieriškis

KNYGŲ PARĄŠTĖJE

GERI AMERIKIEČIAI

IR KIAUSINGALVIAI

John P. Marquand romanais

„SINCERELY, WILLIS WAYDE“.

Nei trumpai, nei gal iš viso negalima būtų atsakyti į klausimą: kas dabar vyrauja amerikiečių dailioje literatūroje? Pirmiausia, ji yra perdidelė, per daug tūkstančių knygų išeina kasmet. Antra, toje literatūroje atsispindi visi stiliai, visokios nuotaiškos, žanrai ir temos.

Nekartą teko skaityti tvirtinimus, kad naujoje amerikiečių literatūroje vyrauja — brutalumas, psichoanalizė, seksas, sadizmas, drumstų instinktų ir kitų žmogaus „žemosios“ prigimties šlykštybių ir žiaurių atskleidimas... Didžia dalimi tai, be abejo, yra tiesa, bet tik — dalis tiesos. Lygiai gausia dalimi reiškiasi ir kitokia literatūrinė kūryba — sentimentalinė, romantinė, realistinė ir, jei taip būtų galima pasakyti, „klasikinė“. Jeigu stebėtojų akyse ji „nevyrauja“, tai gal tik dėlto, jog ji mažiau triukšminga, mažiau sensacinga ir pan.

Šiuo atveju būtų įdomu sustoti ties vėliausiu John P. Marquand romanu „Sincerely, Willis Wayde“, išėjusiu pereinamais metais, sukėlusiu kritikos dėmesį ir patekusiu į labiausiai perkamų knygų tarpą. Autorius nėra vadinamųjų genialųjų Amerikos rašytojų sąrašė, bet neabejotinai eina pirmose eilėse tos realistų grupės, kuri amerikiečių literatūrą išveda į pasaulinę rinką. Pagarsėjęs savo romanu „Point of no Return“, J. P. Marquand įtikino su naujuoju Willis Wayde, kad jis toli gražu nėra tik vienos geros knygos autorius.

Tiems, kurie ilgiau sekė nauuosius Amerikos romanus su jų neurotikais, seksu, kriminalistika, instinktais, psichoanalizėmis, iškrypimais, socialinių reformų reikalavimais, — tiems šis J. P. Marquand romanis bus tikras poilsis. Čia sugrįžtame į, taip sakant, normalų paprastą gyvenimą, kuriame dauguma veikėjų yra sveiki, tikroviški, blaivūs žmonės ir piliečiai ir kuriuos vaizduoja toks pat sveikas, blaivus, realistas rašytojas.

Amerika yra šalis, kur neabejotinai vyrauja pramonė ir verslai. Natūralu, kad tai turėjo rasti atitinkamą atspindį ir literatūroje. Todėl realistinis, socialinis ir psichologinis romanas čia gimė prieš kelis dešimtmečius su tokiais autorių vardais

priešakyje, kaip Sinclair Lewis, Upton Sinclair, Theodore Dreiser ir kt. Dešimtys autorių tęsia šį romaną toliau, imdami medžiagą iš naujosios socialinio ir ekonominio gyvenimo plėtotės. Vis dažniau jo pagrindiniu veikėju statomas biznierių, taigi, verslininkas — pramonininkas, pirklys, mažų ar stambiųjų įmonių vadovas, rodant ne tik jo asmenį savo aplinkoje, jo atitinkamą būdą ir sielą, bet ir tai, ką ir kaip ir kodėl jis padaro.

Willis Wayde yra pramonės įmonių vadovas, vienas iš tipingiausių dabarties amerikiečių, pradėjęs „iš nieko“, bet savo darbštumu, gudrumu ir pasiryžimu pasiekęs bilioninės bendrovės prezidento vietos. Tai yra irgi „romantika“, ir tai labai nelengvas dalykas. Kas jau turėjo progos pažinti amerikiečių gyvenimo dvasią, ypač verslų ir socialinių santykių srityje, tas sutiks, kad J. P. Marquand sugebėjo nepaprastai tiksliai suvokti savo herojų ir atvaizduoti visas jo brendimo ir ruošimosi į viršūnę fazes, jo mąstymo bei veikimo būdą, jo idealus ir, pasakytume, visą jo „psichotechniką“, kurią galima rasti bet kuriose biznio administracijos studijose ir Dale Carnegie knygose „Kaip įsigyti draugų ir įtaigoti žmones“ ir „Kaip liautis rūpintis ir pradėti gyventi“...

* * *

Willis Wayde yra — stačiai žavintis šios dvasios paveikslas!

Dėlto ir norime paminėti šią knygą bei duoti keletą ištraukų. Tai yra būdinga Amerikos dvasiai ir — jos laimė ar tragedija (žiūrint, kaip kas tai vertina). Mat, visa tai nėra labai paprasta ir ramu, bet dažnai kelia audras ir drumsčiasi. Gausūs sluogsniai džiaugiasi Amerikos biznių pažanga, vis kylančių gyvenimo lygumėnų, turtais ir ryšium su tuo besiformuojančia amerikiečio filosofija, vadinama „American Way of Life“.

Tačiau iš kitos pusės, irgi gana gausūs sluogsniai, ypač intelektualai, visokie menininkai, galvos, bet ne pinigų aristokratai ir kankurie darbo unių vadai į šią dalykų raidą žiūri ne tik abejingai, bet prie-

šiškai, kiekvienu atveju kritiškai, — reikalauja ir pranašauja, kad būtų einama į didesnę ir lygesnę socialinį teisingumą, o jei to būtų vengiama, tai anksčiau ar vėliau kils audros ir gal net katastrofa. Tie žmonės Amerikoje praverdžiojami „kiaušingalviais“ (eggheads)...

Tad kivrėdas eina. Šiuo metu jis nėra atstus didžioje politikoje, nes abiejų vyraujančiųjų partijų — respublikonų ir demokratų — socialinės programos kuo nors labai iš esmės dar nesiskiria. Tačiau intelektualiniame pasaulyje skirtumai yra, ir jie pasireiškia dramatiškai, kartais dar naiviai, kartais tik jausmiškai — tarp „gerųjų amerikiečių“ ir „kiaušingalvių“. Gali ateiti laikas, kai ta įtampa padidės ir įgaus visuomenines formas, apie kurias šiandien dar tik svajoja unių vadai broliai „Reutheriai, bet besvajodami pradeda kanką ir daryti...

J. P. Marquando romanais nėra tendencinis. Jis už nieką neagituoja, neperša, o tik galimai bešališkiau vaizduoja. Jis vaizduoja tik vienos pusės žmones, ypač jų „nuoširdųjį“ atstovą, fabrikų administratorių Willis Wayde. Bet duodamas teisingą amerikinio gyvenimo iškarpa, jis kartu suteikia būdingos medžiagos nušviesti mūsų minėtam kivrėdai.

Romane nėra jokių duomenų apie tai, ką mano pats autorius. Greičiau tik įspūdis, kad jis myli savo herojų ir net jam slaptomis pritaria.

* * *

Romane atskleidžiama dešimtys, net šimtai būdingiausių amerikinio verslo ir amerikinio žmogaus bruožų. Čia galime sustoti tik ties vienu — gero, nuoširdaus amerikiečio biznieriaus „ideologija“. Tai parodysime citatomis iš romano.

Kai jo herojus Willis Wayde yra jau pusiaukelėje į viršūnes, jis nutaria savo technikinį išsilavinimą papildyti dvasiniais turtais. Atspėjamosis laisvalaikio minutėmis jis geležine valia ir metodinumu studijuoja meno, mokslo ir filosofijos klasikų ištraukas, knygų apžvalgų Digest'ą ir net skaito kaikiuriuos romanus! Skaito Sinclair Lewis „Mr. Babbitt“, — tik todėl, kad žmona kartą pašiepė, jog jis pasidarysias Babbittu, jei visiškai nesisidomėsias dvasiniais dalykais... Skaito net Steinbecko „Grapes of Wrath“, bet tai jam visai nepatiko.

„Kažkaip tie ar kiti romanai... visuomet jo burnoje palikdavo blogą skonį. Atvirai kalbant, Williui labiau patiko tokie paprasti, stovintieji ant žemės rašytojai, kaip Dale Carnegie. Jį tai erzino, bet turėjo su tuo sutikti, kad žmonės, parašiusieji tas knygas, iš tikrųjų atrodė nemėgstą Amerikos. Jie nemėgo savo krašto, nežiūrėję į visus puikius dalykus, kuriuos Amerika jiems davė, tokius, kaip išauklėjimą

ir galimą parduoti savo knygas ir jų filmavimo teises už didžiules kainas. Jie nemėgo Amerikos, nežiūrėję progų, kurias jiems Amerika davė išgyti puikius namus ar matyti savo atvaizdus LIFE ir TIME magazinuose. Tie asmenys nuolat šaipėsi iš tvirtų institucijų, kasdami tą pačią ranką, kuri juos maitina. Jeigu jie rašė apie biznį, tai į žmones, kurie garbingai uždirbdavo dolerį, parduodami gaminius, vadovaudami bankams ar gamybos įmonėms, jie žiūrėjo, kaip į šiurkščius materialistus, neturinčius idealų ir socialinės sąžinės. Tuose visuose romanuose biznieriai buvo piešiami, kaip žiaurūs ir buki. Dažnai Willis panorėdavo, kad galėtų pasikalbėti su kaikiuriais iš tų rašytojų. Jis tada būtų jiems parodęs, kad žmonės, kurie vadovavo dirbtuvėms, pardavinėjo prekes, rungėsi su bankininkais, mokesčių tyrinėtojais ir darbo unių organizatoriais, nebuvo tokie buki, kaip daugelis romanistų, kurie visuomet atrodė leidžią laiką Palm Beach vasarvietėje su kokia nors blondine.“

„Juk tik Amerikos biznierius, o ne romanistas sukūrė Palm Beach, ir Willis buvo linkęs lažytis, kad kiekvienas tikrai augštos klasės biznierius galėtų paveržti kiekvieną blondinę iš betkurio romanisto. Tiesa buvo ta, kad biznieriai turėjo eibę gerų idėjų ir už savo veiklos ribų. Kiekvienu atveju, jie daug išmanė apie žmonių elgesį ir santykius. Betkas, vadovavęs didelės apimties tarnautojų įstaigai, be abejo buvo geresnis žmogaus charakterio sprendėjas, negu romanistas. Biznieriai taipgi mokėjo savo mintis trumpai suglausti į kelis sakinius, užuot prirašę puslapius ir ištisus skyrius“ ...

Pateikėme šią ilgesnę Marquando romano citatą iš biznieriaus galvojimų „apie literatūrą“, kaip labai įdomią ir būdingą ne tik Amerikos, bet ir kitų kraštų, net lietuvių verslininkams... Ir viskas, kas čia pasakyta, yra neabejotinai nuoširdi ir teisinga. Tikrai, geras įstaigos vedėjas, kur dirba keli tūkstančiai tarnautojų, privalo būti itin puikus žmonių charakterio žinovas, ir dažniausia šiuo atžvilgiu geresnis už romanistą, kuris teturi reikalo su keliais ar keliolika savo romano veikėjų, ir ne gyvų žmonių, o tik išgalvotų. Jau nekalbant apie milionieriaus gabumą iš vargšo romanisto išplėsti kiekvieną blondinę, jeigu tik jis jos panorės...

* * *

Dabar pažvelkime į kitą pusę, taip pat romano citatomis.

Willis Wayde yra darbštus, rimtas, gabus, praktiškas ir visada nuoširdus sau ir reikalams, kiekvieną laišką pasirašas nuvalkiotu išsireiškimu, bet širdyje tikrai taip jausdamas — „Nuoširdžiai, Willis Wayde“ (iš čia ir romano pavadinimas).

Tokio gero būdo, talentų, darbštumo ir užsispyrimo žmogus Amerikoje turi kilti. Ir jis palaipsniui kyla, jo alga nuo kelių tūkstančių dolerių per metus auga į dešimt, dvylika, penkiolika tūkstančių, pagaliau į keliasdešimt tūkstančių ir pagaliau į daug riebesnį turtą, kaip fabrikų dalininko — akcininko.

Ką su savo darbu, pasisekimais ir pinigais Willis Wayde svajoja daryti? Kam visa tai? Galimas dalykas, kad jis paseks tradicinius Amerikos milijonierių kelius ir pasidarys filantropas — visuomenės, mokslo, meno, kultūros labdarys. Tai bus dar viena triuškinanti milijonieriaus geroji savybė, palyginti su romanistu, kuris tik kritikuoja, bet daugiau nieko apčiuopiamo kraštui neduoda.

Ko Willis Wayde siekia, apie ką svajoja ir ką mano daryti, išskyrus **biznį sritį**. — Marquando romane tėra labai maža duomenų. Galimas dalykas, kad jis dėl to daug sau galvos nekvaršina ir tam neturi laiko. Jam neteikia įspūdžio ir nekelia dėmesio tos problemos, dėl kurių sielojasi „kiausįgalviai“. Jie visai nesidomi ir Korėjos karu, padėtimi už geležinės uždangos ar betkokiomis tarptautinėm problemom, jeigu jos neturi ryšio su diržų ir konvejerių pramone, kurios fabrikams jis vadovauja.

Willis Wayde, kaip matome, nesiblaško, o eina tiesiai prie savo reikalų ir puoselėja tik savo idealus.

Kokių? Apie ką jis svajoja? Kas jo gyvenimo raison d'être, koks jo pagrindas, dėl kurio jis gyvena, kaip sako prancūzai?

* * *

Iš šykščių jo paslapčių atskleidimų tačiau esmę visgi sužinojome. Tai pasireiškia visuomet, kai jis ima ginčytis su savo žmona Silvija, kuri paprastai patenkinta tuo, kas ir kaip yra, ir kuri vis pradžioje baiminasi savo genialaus vyro naujų didingų užsimojimų (diržų fabrikų srityje...).

Ką tik vedęs ir medaus savaitę išvykęs į prabangų viešbutį kalnuose, jis svajoja:

— Silvija, jeigu mes turėsime vaikų, būtinai jiems parūpinsime teniso aikštę — tokią, kuri tuoj išdžiūsta po lietaus ir kuri, rodos, vadinama entous-cas. Jie turės išmokti lošti tenisą ir ... kaip gracingai laikytis maudymosi baseinuose.

— Tu manai, — tarė Silvija, — kad tai jiems padės biznio srityje?

— Na, rimtai, brangioji, — atsakė jis, — abiem atvejais: ir biznio, ir socialinio gyvenimo srityse.

(Willis Wayde, kai buvo tik tarnautojas diržų fabrike, kadaise turėjo didelių nemalonių ir neužkariavo savo boso anūkės širdies. Jis blogai plaukiojo ir nevykusiai lošė tenisą su įmantriu konkurentu prie tos anūkės širdies, kurią anas laimėjo)...

Bet pagaliau, šventoji svajonė išsipildo: jam atsidaro kelias (per fas ir truputį per nefas — dorai ir ne tiek jau dorai) į didžiausios Amerikoje diržų bendrovės prezidentus. Iš New Jersey, kur jau buvo puikiai įsikurta, trys vaikai jau augo, draugai aplinkui, — dabar reikia išsikelti. Silvija tačiau patenkinta, kaip yra, ir siūlo vyrui atsisakyti nuo naujos diržų bendrovės viršūnių.

— Netikiu, kad tu tai rimtai siūlytum, — tarė Willis, — kada čia yra praga pasiekti viską, ko mes norime: padykaduoniavimas, kelionės į Europą... Juk tu mes išskopiname į augstąją klasę, brangioji!

— Mielasai, — atsiliepė Silvija, — ne-pyk ant manęs, aš tikrai įvertinu tavo ir tuos visus dalykus, kuriuos tu mums duodi.

— Štai kokia tu visuomet esi, mano saldainėli, — tarė jis, nusišypsojęs: — darai pastabas, kai parnešu namo kokią naują senieną (antiką), sakai, kad safyrų ir deimantų sagtis yra pasipūtėliška, pretenzinga, — bet aš tave pažįstu. Tu tuos dalykus galų gale pamėgsti. Ir kaip dabar būtų — sutikti su tuo ir duoti man buką?

Tai atlikusi, Silvija sušunka:

— O, brangusis, manau, kad tu esi teisingas. Aš mėgstu pinigus, ir galbūt aš truputį pradedu jau mėgti pretenzingumą, bet mane vargina tos nuolatinės permainos. Pavyzdžiui, jeigu tu pasidarai tos naujos bendrovės prezidentu, tai ar mes galėsime toliau čia gyventi, ar ne?

— Ne, brangioji. Mes turėsime susikrauti ir vykti į Vakarus, tiesiai į Chicago: Ten yra centrinė bendrovės įstaiga... Tik aš nesuprantu, kodėl tu, brangioji, vis dar neigavai nuotykių įieškojimo dvasios. Juk čia bus šis tas nauja! Mes pastatydinsime namus, kokius norėsime, o Lake Forest, kur įieškosime tinkamos vietos, yra daug malonesnis ir žavingesnis priemiestis, negu kas nors man žinoma aplink New Yorką. Įsigysime naujų draugų, brangioji, bet ir New Yorką dažnai aplankysime... O be to, aš noriu tau duoti mažą pažaduką. Mūsų vaikus siųsime į Naujosios Anglijos mokyklą, į kokią nors garsią mokyklą su augštais idealais, kaip Middlesex, o paskui, žinoma, jie eis į Harvardą... Ir aš tau galiu užžadėti, kad nuo šiol mes turėsime gausybę žavingų malonių. Europa, Claridge viešbutis Londone, Ritz viešbutis Paryžiuje. Patikėk, brangioji, tu džiaugiesi kiekviena minute. O dabar — kaip, ar ne laikas lipti viršun į lovą? Aš jaučiuos gerokai pavargęs..."

* * *

Tai būtų maždaug viskas, ką galima su-rankioti apie J. P. Marquando puikiai pa-vaižduoto didelio ir gabaus Amerikos verslininko ir jo nuotykingo gyvenimo augštuosius idealus...

Romanas baigiasi ten, kur Willis Wayde įgyvendina visas savo idėjas apie teniso aikštes, maudymosi baseinus, nuostabius namus Lake Forest priemiestyje ir pagaliau drauge su Silvija ima mėgautis kitais čia jo paties žodžiais nusakytais idealais...

Visa tai yra gili amerikinio gyvenimo teisybė. Žinoma, ne visa, bet apstai jos dalis. Willis Wayde gali būti laikomas jos būdingu atstovu.

Iš kitos pusės, netiesioginiu keliu tai neblogai nušviečia ir „kiaušingalvių“ protestus bei murmėjimus, kurie „nemėgsta Amerikos“, kritikuoja jos gyvenimo ir so-

cialinės santvarkos reiškinius, ir labai ryškiai paaiškina, kodėl ir kokių pagrindų „kiaušingalviai“ kanda juos maitinančią žydinčiąją Amerikos kapitalizmo ranką.

Manychiau, kad jie taip keistai elgiasi, pirmiausia, dėlto, kad Willis Wayde „idealai“, jų naiviu supratimu, nėra jiems jokie idealai ar kiekvieno atveju bent — ne vieninteliai ir ne pagrindiniai dvidešimtojo amžiaus žmogaus idealai. Dėl jų eina kivirčas, ir labai galimas dalykas, kad jis dar sustiprės.

GINTARAS

J. KARVELIS

3322 So. Halsted St., CHICAGO IL L., U.S.A.

Tel.: DANube 6-1136

LIETUVIŠKOS KNYGOS
IR LAIKRAŠČIAI

IVAIRŲ LIET. MENO
KŪRINIŲ, PRIMENĄ
LIETUVĄ

GINTARO DIRBINIAI,
KAROLIAI, APYRANKĖS
ŽIEDAI IR KT.

ŠVEICARIŠKI IR
AMERIKONIŠKI
LAIKRODŽIAI

AUKSINIAI, DEIMANTINIAI,
VESTUVINIAI ŽIEDAI

MUZIKA INSTRUMENTAI,
PIANINAI, AKORDIONAI,
PATEFONAI, PLOKŠTELĖS

FOTO APARATAI IR
RAŠOMOS MAŠINELĖS
SU LIET. IR KT. KALBŲ
RAIDYNAIS

SKAIČIAVIMO MAŠINOS,
PLŪKSNAKOČIAI IR KT.

RAŠTINĖS REIKMENYS
TELEVIZIJOS IR RADIO
APARATAI,

IVAIRŲ DULKIŲ SIURBLIAI
SIUVAMOS MAŠINOS

KARYS

NEPOLITINIS LIETUVIŲ
MĖNESINIS ŽURNALAS

LEIDŽIA L.S. „RAMOVÉ“ NEW YORK'o SKYRIUS

Prenumerata JAV-ėse ir užsienyje: metams - 5 dol.
Pusmečiui - 3 dol.

ADRESAS: 630 BUSHWICK AVE., BROKLYN 21, N.Y., USA

D. BRITANIJJOJE užsiprenumeruoti galima SANTARVĖS administracijoje

KODĖL VERTA BŪTI NIDOS KNYGŲ KLUBO NARIU?

N. K. K. talkininkaujas gausus ir įvairus autorių kolektyvas įgalina klubo knygų lektūrą būti patrauklia ir įdomia. Todėl, tarp grožinės literatūros knygų klubas gali įterpti mokslinių ir pasaulinio garso autorių verstinių knygų.

N. K. K. aprūpina 2000 narių šeimą lietuviškomis knygomis, o be to žymiausioms pasaulio bibliotekoms ir nepasiturintiems lietuviams knygos siunčiamos nemokamai.

N. K. K. knygos yra pigiausios knygų rinkoje.

DAR ŠIANDIEN ĮSLUNKITE Į N. K. K. NARIŲ EILES!

Rašyti: Nidos Knygų Klubas, 3 Southern Row, London, W. 10.

Padidintos „LIETUVIŲ DIENOS“

Pradedant š.m. sausio mėn. numeriu, „Lietuvių Dienų“ žurnalas padidintas. Įvesti nauji skyriai ir lietuviškoje ir angliškoje dalyje; dedama daugiau iliustracijų ir žodinės medžiagos.

„Lietuvių Dienų“ kiekviename numeryje yra apie 60 nuotraukų iš viso pasaulio lietuvių gyvenimo. Parašai po visomis nuotraukomis duodami abiem kalbom. Tad, „Lietuvių Dienos“ prieinamos ir tiems, kurie nebemoka lietuviškai, ir net kitataučiams.

„Lietuvių Dienų“ vienas numeris siunčiamas susipažinimui nemokamai.

Rašyti: „Lietuvių Dienos“, 9204 So. Broadway, Los Angeles, Calif., USA. Metinė prenumerata 5 dol.; met. pren. Europoje, Australijoje ir Pietų Amerikoje 4 dol., jei pinigai pasiunčiami tiesiog administracijai.

Užsisakykite „Lietuvių Dienas“ sau, užsakykite savo giminėms bei draugams. Tikrai džiaugsitės, gaudami šį iliustruotą žurnalą.

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS adresas:

SANTARVĖ, 46, Aberdare Gdns., London, N.W.6, Gr. Britain. Tel.: MAIda Vale 9149

ADMINISTRACIJOS JAV-ėse adresas:

SANTARVĖ, c/o M. Židonis, 78 Nash Str., New Haven, Conn., U.S.A.

ATSTOVAI:

AUSTRALIJOJE — P. Stelmokas, 43, Amy st., Hawthorne, Brisbane.

BRAZILIJOJE — M. Laupinaitis, Caixa Postal 118, Sao Paulo

KANADOJE — A. Kuolas, 49, Oakmount Rd., Toronto, Ont.

PRANCŪZIJOJE — J. Masiulis, 6, rue Massenet, Paris, 16e.

VOKIETIJOJE — K. Drunga, (14b) Tuebingen, Hechingerstr. 10.

VENEZUELOJE — J. Menkeliūnas, Urbanizacion Los Acacias, Ave America, Edif. Santa Rita Paola, Caracas.

SANTARVĖS atskiro Nr-io kaina: JAV-ėse ir Kanadoje — 1 dol. D. Britanijoje ir Australijoje — 4/-, Prancūzijoje — 200 fr., Vokietijoje — 2 DM, Švedijoje — 3 šv. kr., Šveicarijoje — 3 šv. fr.

SANTARVĖS metinė prenumerata: JAV - ėse ir Kanadoje — 5 dol. D. Britanijoje ir Australijoje — 20/-, Prancūzijoje — 1000 fr., Vokietijoje — 10 DM., Švedijoje — 15 šv. kr., Šveicarijoje — 15 šv. fr.

Kituose kraštuose atitinkamai kainai J. A. V. pagal vietinės valiutos kursą.

1956, Nr. 3

Anos sėklos gausiai dygo

Niekas tiek neprisidėjo prie lietuvių tautos atgimimo, kaip mūsų spausdintas žodis anais rusiškos nelaisvės dešimtmečiais. Jei eilė kitų laikraščių buvo pamiršta, tai keli stambesnieji žurnalai liko visam laikui lietuvių tautinės atgimimo istorijos švyturiais. Aušra, Varpas, Tėvynės Sargas, Visuomenė, Vaivorykštė, Aušrinė, Vairas, Draugija ir keli kiti žurnalai buvo tie akstinai, iš kurių netrukus su Nepriklausomybės atgavimu išsiplėtojo įvairūs mūsų politiniai, visuomeniniai ir kultūriniai sąjūdžiai.

Neabejotina, kad ir dabartinės rusiškos okupacijos laikotarpiu laisvoji lietuviška spauda vaidina didelę rolę. O savo įnašais į dvasinę, kultūrinę ir idėjinę tautos gyvenimo ateitį visuomet gali geriausiai pasireikšti ir išlikti tos rūšies žurnalai. Jie šiandien beveik neprasiskverbia pro geležinę uždangą į anapus, tačiau laisvajame pasaulyje prisideda prie lietuvių dvasios ir sąmonės stiprinimo, prie išlaikymo ir naujų jėgų ugdymo, — visų, kurie yra pasiryžę kovoti už Lietuvos laisvę ir, aušrai prašvitus, grįžti į Tėvynės kūrybos darbą.

SANTARVĖ yra vienas iš tokių nedaugelio mūsų visuomeninių, rezistencinių ir kultūrinių žurnalų laisvajame pasaulyje. Nuo mūsų pačių priklauso, ar sutelksime reikiama lėšų jam pastoviai išsilaikyti, stiprinti, gerinti ir gražinti. O tai galime padaryti, ypač tie, kurie susitelkėme į Lietuvos Nepriklausomybės Tarką, ir visi tie, kurie sielojamės lietuvių dvasine plėtra ir tautos laisvės atkovojuimu. Žurnalo stiprinimo tikslui mes pradėjome vają, kurio įnašus atžymime: Garbės Leidėjais (100 ar daugiau dolerių), Garbės Rėmėjais (50 ar daugiau dolerių), Garbės Bičiuliais (25 dol.) ir Garbės Prenumeratoriais (10 dol.).

Pirmaisiais atsiliepimais džiaugiamės, esame dėkingi ir kviečiame kitus žurnalo draugus pasekti pionierių pavyzdžiu. Leidžiant šį numerį, vajaus vaisių sąvadas buvo toks:

GARBĖS LEIDĖJAI:

1. Inž. Bronius Budginas 300,- dol. 2. N. N. 250,- dol. 3. Adv. Antanas A. Olis 100,- dol. 4. Jonas Budrikis 100,- dol. 5. Juozas V. Valickas 100,- dol. 6. ALRS Los Angeles skyrius 106,- dol. 7. ALRS Detroito skyrius 100,- dol. 8. ALRS Rochesterio skyrius 100,- dol.

GARBĖS RĖMĖJAI:

1. ALRS New Yorko skyrius 72,- dol. 2. LRS Medellino skyrius 61,- dol. 3. Dr. inž. Juozas Vėbra 50,- dol.

GARBĖS PRENUMERATORIAI:

21. K. V. Grinius, 22. Meilė Renkauskienė, 23. Kazys Karpis, 24. Vytautas Abraitis.

SANTARVĖS leidimui paremti aukojo: J. Maslauskas — 6/-, A. Kazlauskienė — 10/-.

Visiems aukotojams tariame nuoširdžią padėką

REDAKCIJA IR ADMINISTRACIJA

91.402.123